

Bölünmüş Kıbrıs: Kusursuz Olmayan Bir Gerçekle Yüzleşmek

Avrupa Raporu N°229 | 14 Mart 2014

İçindekiler

Yönetici özeti.....	i
Öneriler	iii
I. Giriş	1
II. Federal Çatıda Yeniden Birleşmenin Sıkıntıları	5
A. Yıpranan Parametreler	5
B. Kaybolan Güvene Yönelik Önlemler.....	8
C. Gaz Geliri Beklentisi Ayrılıkları Alevlendiriyor	9
D. Kendi Kendini Kısmen Çözen İhtilaf	11
E. Gerçek Durum: Tükenmişlik	13
III. Alternatif Bir Çözüm Bulmak	15
A. Kıbrıslı Rumlar Yeniden Düşünüyor	17
B. Kıbrıslı Türkler İnançlarını Kaybediyor	21
C. Türkiye'nin Elini Uzatması Gerekliyor	22
D. Yunanistan Dahil Oluyor	24
E. İstenmeyen Ancak Kaçınılmaz Olan Dış Kuvvetler	25
1. Uluslararası hayal kırıklıkları.....	25
2. Avrupa'nın sorumluluğu	27
IV. Yeni Bir Tür Avrupa Çözümü	29
A. Yönetim Çıkmazından Kaçınmak	30
B. Mülkiyet Konusu.....	31
C. AB Çözümü	33
D. İki Devletli Bir Ekonomi	36
E. Vatandaşlık Konusunu Çözümlemek.....	36
F. 1960 Garantilerine Son Verilmesi	37
G. Toprak ve Harita	39
V. Sonuç	41
EKLER	
A. Kıbrıs Haritası	42
B. Kıbrıs'taki Belli Başlı Müzakere Turları.....	43

Yönetici Özeti

Bölünmüş Kıbrıs'ta çözüm için görüşmeler yeniden başladı. Federasyona yönelik çabalarda tekrar başarısızlığa uğramamak için yeni fikirlere ihtiyaç var. En önemli engel, Kıbrıslı Rum ve Türklerin birbirinden ayrı hayatlara, dillere ve alt yapıya sahip olmaları ve birleşik yeni yönetimin barışçıl statükodan daha riskli olacağından endişe duymaları. Görüşmelerde ve perde arkasındaki yeni diplomaside Kıbrıslı taraflar ve uluslararası toplum, Kıbrıslı Türklere tam bağımsızlık ve AB üyeliği verilmesi yoluyla farklı bir birliğe giden yolu denemeliler. Özellikle Kıbrıs Türk devletinin oldukça güçsüz olması bekleneceğinden, alışılmışın dışında düşünmek, tarafları aslında bir federasyonu kabul edebilecekleri konusunda ikna edebilir. Fakat yeni ve gerçekçi bir yaklaşım, Türkiye'nin çözüme dönük yeni siyasi iradesinden, Kıbrıslı Rumların ekonomik sorunlardan onurlu bir şekilde çıkma gereksiniminden ve Kıbrıslı Türklerin hem AB içinde olma hem de işlerini kendileri yönetme isteklerinden faydalanmanın en ideal yolu da olabilir.

Kıbrıslı Türklerin kendi kaderini tayin etmesini meşrulaştırmak, Kıbrıs Türk yönetimi ve onun Türkiye'deki destekçileri dışında bir tabu olageldi. Uluslararası alanda tanınan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yönetimini 1964'te eline geçiren Kıbrıslı Rum çoğunluk, resmi bir bölünmeye alenen karşı çıkıyor. Bu tavır, BM Güvenlik Konseyi kararları ve özellikle Türkiye'nin 1974'teki işgali ve sonrasında iki toplumun fiziken ayrılması nedeniyle başta AB olmak üzere Kıbrıs'ın müttefik ağı tarafından destekleniyor. Ne var ki kırk yıl boyunca genellikle BM'nin kolaylaştırıcılığı ile süren beş tur görüşme sırasında taraflar, resmi parametreler olan iki kesimli, iki toplumlu federasyon uyarınca birleşmek konusunda anlaşamadılar. Onlarca farklı formatta yapılan binlerce görüşme, güneydeki Kıbrıslı Rum çoğunluk ile kuzeydeki Kıbrıslı Türkler arasındaki defakto bölünmenin yavaş ve yarım kalmış normalleşmesiyle sonuçlandı.

Şubat 2014'ten bu yana görüşmelere katılan yetkililer, şimdiye kadar tahayyül edilen en hafif federasyonu hedeflediklerini dile getiriyorlar. Kıbrıslı Rumların ve Türklerin baş müzakerecileri, Ankara ve Atina'yı ziyaret ettiler ve yeni bir iletişim kanalını açmış oldular. Ne var ki kötü alametlerin sayısı fazla. Yalnızca açılış bildirisi için yapılan görüşmeler dahi beş ay sürdü. Halkların şüpheciliği yüksek düzeyde. Şimdiye dek müzakereler yoluyla nadiren başarılabilen güven arttırıcı önlemler sonuçta ulaşmadı. Adanın güneyinde keşfedilen doğalgaz, halihazırda düşük tutarda ve tarafları birleştirmekten ziyade dikkatlerini dağıtmaya yaradı. Türkiye ve Yunanistan, yani bir uzlaşmaya varılmasında en güçlü konumda olan dış güçler, görüşmeleri prensipte destekliyorlar; ancak liderleri, daha başarılı olmalarını sağlayabilecek kamu diplomasisinde son derece az çaba gösterdiler.

Mevcut durum, uzun ömürlü ve barışçıl görünüyor ve sürekli olarak daha iyiye gidiyor. 1996'dan bu yana adayı ayıran Yeşil Hat'ta ölüm yaşanmadı. Günlük yaşamdaki temel sorun, adanın bölünmüşlüğü değil, defakto bölünmenin müzakere edilmemiş olması. Özel toplantılarda her iki taraftaki işadamları ve tüm taraflardaki diplomatlar, görüşmeler için yeni bir çerçeveye gitgide daha fazla ilgileniyor görünüyorlar. Kıbrıslı Türkler, 2010'da kendi toplumları için mümkün olan en fazla bağımsızlığı destekleyen bir lidere oy verdiler. Kıbrıslı Rumların bir kısmı özel görüşmelerde bu seçeneği düşünmeye hazır olsalar da Türkiye'nin işgalinden kaynaklanan

haksızlıklara duyulan öfke ve güçlü milliyetçi söylem, halen kamuoyundaki hakimiyetini sürdürüyor.

Bu rapor, tarafların AB bünyesinde Kıbrıslı Türkler için karşılıklı olarak uzlaşmış bağımsızlık seçeneğini gayriresmi biçimde dikkate almaları gerektiğini savunuyor. Böylesi bir seçeneğin mümkün olması AB üyeliği prosedürlerine, bu durumda da devletleri halihazırda AB'ye üye olan ve bu nedenle yeni bir üyenin kabulünde veto hakkına sahip olan Kıbrıslı Rumların bunu gönüllü olarak kabul etmesine bağlı olacaktır. Bu gönüllü kabulü sağlamak için Türkiye'nin ve Kıbrıslı Türklerin pek çok öneri sunması gerekecektir: Gazimağusa'nın yakınlarında bulunan ve uzun süredir işgal altında olan hayalet sahil kasabasını iade etmek; Türkiye'nin işgal ordusunun tamamını veya tümüne yakını çekmek; 1960'da adanın bağımsızlığına eşlik eden uluslararası garantilerden vazgeçmek; iki tarafın da karşı tarafta hâlâ sahip olduğu mülklere dair genel bir uzlaşmanın kapsamında teminatlı tazminat önermek; gelecekteki Kıbrıs Türk devletinde Kıbrıslı Rumların çözüm sonrasında mülk satın almalarını engelleyecek şekilde AB müktesebatında istisna taleplerinden vazgeçmek ve doğalgaz rezervlerine sahip olduğu kanıtlanan adanın güneyindeki karasuları üzerinde Kıbrıslı Rumların hakimiyete sahip olduğunu kabul etmek.

Mevcut Kıbrıs Cumhuriyeti ile yeni bir Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin AB bünyesinde yan yana olması, Kıbrıslı Rumların ve Kıbrıslı Türklerin esasen arzu ettikleri unsurların büyük bölümünü sağlayabilir. Bu durumda her halükarda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından reddedilmesi mümkün olan külfetli etnik kotalara sahip bir federal yönetim sözkonusu olmayacaktır. Kıbrıslı Rumların kuzey Kıbrıs'taki mülklerin üçte ikisine sahip olmasından doğan karmaşık sorun, daha açık ve çözümlenmesi kolay bir hal alacaktır. Eğer Kıbrıs Türk yönetimi bağımsız olursa Türkiye'den gelen "yerleşimcilere" kendi limitlerini koyma konusunda istekli olması beklenebilir. AB bünyesinde mümkün olduğu üzere, Türkiye ve Kıbrıslı Türkler kendi aralarında muhtemelen bir savunma anlaşması yaparlar. Ayrıca Kıbrıs'ta çözüm olunca Türkiye'nin AB üyeliği sürecinin önü yeniden açılacaktır.

Bir çözüme ulaşılmazsa müzakere edilmemiş bölünmeden kaynaklanan sürtüşmeler devam edecektir. Türkiye'nin AB ile ilişkilerindeki tıkanıklık sürece ve AB'ye üye olan Kıbrıs Cumhuriyeti ile NATO'ya üye olan Türkiye arasında yaşanan diplomatik düello nedeniyle AB ile NATO'nun resmi düzeyde işbirliği yapmasının önündeki engeller devam edecektir. Kıbrıslı Türkler, haksız bir tecritte yaşamayı sürdüreceklerdir. Kıbrıslı Rumlar ise daha derin bir ekonomik sıkıntıya, mülkiyet haklarından daha uzun süre mahrum kalmaya, doğalgaz kaynaklarından faydalanmak konusunda maliyetli engellere, Türkiye üzerinde azalan ikna gücüne ve en kötüsü süresiz bir belirsizliğe mahkum olacaklardır.

Öneriler

Kıbrıs'taki toplumların liderleri ve Türkiye ve Yunanistan hükümetleri:

1. Başta AB içinde bağımsız bir Kıbrıs Türk devleti olmak üzere Kıbrıs'ta bütün çözüm biçimleri konusunda açık bir tartışmayı teşvik etmeli.
2. Özellikle Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk baş müzakerecilerin Ankara ve Atina'yı sürekli ziyaret etmelerini sürdürerek bir an önce tüm taraflar arasında doğrudan temasların gerçekleşmesi için çalışmalı.
3. Parlamenterlerin, işadamları dernekleri başkanlarının, medya temsilcilerinin ve akademisyenlerin karşılıklı ziyaretlerde bulunmalarını teşvik etmeli.

Kıbrıs Rum toplumunun liderleri:

4. Federal çatı altında yeniden birleşmeye dair görüşmelerin yanı sıra bağımsız bir Kıbrıs Türk devletinin tanınması da dahil olmak üzere AB çerçevesi içindeki tüm çözüm seçeneklerini kendi aralarında ayrıntılı biçimde incelemeli.
5. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kıbrıslı Türklerin AB ile doğrudan ve vergiden muaf biçimde ticaret yapmasının önündeki engeli tek taraflı olarak kaldırmakla başlayarak Kıbrıs Türk kurumları ile birlikte çalışmanın yeni yollarını bulmalı.

Kıbrıs Türk toplumunun liderleri:

6. Kıbrıs Türk yönetimini ve yasalarını AB'nin müktesebatıyla uyumlu hale getirmeli.
7. Kıbrıslı Rumların resmi temasları normalleştirme çabalarına karşılık vermeli.

Türkiye Hükümeti:

8. Kıbrıslı Rum yetkililer ve kamuoyu liderleriyle görüşmelerin ve kamuoyuna verilen güven verici mesajların sürekliliğini sağlayarak, Kıbrıs Rum toplumunun genelini Türkiye'nin adil ve uzun vadeli bir çözümü arzuladığına ikna etmeli.
9. Kıbrıslı Türk kurumların uluslararası alanda tek taraflı olarak tanınmasını sağlama çabalarını askıya almalı ve bağımsız bir Kıbrıs Türk devletinin tanınması da dahil olmak üzere AB çerçevesi içindeki tüm çözüm seçeneklerini Kıbrıslı Rumlarla baş başa incelemeye odaklanmalı.
10. Ankara Anlaşması'nın Ek Protokolü'nü onaylayarak Türkiye'nin AB ile olan Gümrük Birliği'ni tek taraflı olarak Kıbrıs'ı kapsayacak biçimde genişletmeli, böylece Kıbrıslı Rumlarla ticareti normalleştirmeli ve Türkiye'nin bu sorun nedeniyle yarısı bloke edilmiş olan AB müzakere başlıklarının açılmasını sağlamalı.

Yunanistan Hükümeti:

11. Kıbrıslı Rumların çözüm arayışındaki samimiyetini vurgulamalı ve Türkiye'nin Kıbrıslı Rumlara yönelik çabalarını, çözüm hedefini güçlendirmek için nasıl kullanabileceğini anlatmak amacıyla Ankara ile iletişim kurmalı.

BM, ABD, Birleşik Krallık ve uluslararası toplum:

12. Türkiye ve Yunanistan'ın temsilcilerinin daha geniş ve sürekli katılımıyla iki toplum arasındaki barış görüşmelerini desteklemeliler.
13. AB, eğer talep edilirse, kendi bünyesinde bağımsız bir Kıbrıs Türk devleti de dahil olmak üzere alternatif çözümlerin AB normlarıyla nasıl uyuşabileceği konusunda tarafları bilgilendirmeye hazır olmalı.
14. Kıbrıs gündemini, tüm tarafların üzerinde anlaşabileceği her türlü çözüme açık tutmalı ve taraflar arasında mesajları iletmeyi ve süregelen görüş farklılıkları konusunda arabuluculuk yapmayı teklif etmeliler.

Lefkoşa/İstanbul/Brüksel, 14 Mart 2014

Bölünmüş Kıbrıs: Kusursuz Olmayan Bir Gerçekle Yüzleşmek

I. Giriş

Kıbrıs sorununu çözmek üzere yeni görüşmeler, 11 Şubat 2014'te başladı.¹ Eğer gerçek bir ivme kazanırlarsa, 1977'den bu yana iki kesimli, iki toplumlu bir federasyon çerçevesinde BM sponsorluğundaki çözüm arayışlarında altıncı büyük girişim olacaklar.²

Bir önceki görüşmeler, Mart 2008'de başlamıştı. Başlangıçta Kıbrıslı Rum lider Dimitris Hristofyas ile Türk tarafında eski dostu ve solcu arkadaşı Mehmet Ali Talat'ı bir araya getirmişti. Liderler ve başmüzakerecileri, 250'den fazla görüşme yaptılar.³ Önceden çalışma gruplarının ve yedi teknik komitenin hazırladığı altı ana müzakere alanında bir çerçeve hazırladılar. Lefkoşa'nın merkezinde ve ayrıca adanın kuzeybatısında yeni geçiş noktaları açıldı ve normalleşme yolunda önemli adımlar atıldı.⁴

Ne var ki kısmen Hristofyas'ın yavaş başlaması, kısmen Nisan 2010'da seçilen ve iki devletli bir çözümü desteklediği bilinen Kıbrıslı Türklerin yeni lideri Derviş Eroğlu'nun, Kıbrıs'ın AB dönem başkanlığını devraldığı Temmuz 2012'de müzakereleri askıya alması nedeniyle⁵ ve kısmen de Mart 2013'te Kıbrıslı Rumların yaşadığı mali zorluklar⁶ nedeniyle görüşmeler, kısa zamanda ivmesini yitirdi. Bu rapora göre bir başka neden ise iki tarafın birbirinden oldukça kopmuş olması.

Şubat 2013'te Nikos Anastasiades'in devlet başkanı seçilmesiyle yeni bir faktör ortaya çıktı. Bu pragmatik Kıbrıslı Rum lider, dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın adıyla anılan 2004 yeniden birleşme planı için idealist bir kampanya yürüterek siyasi kariyerini riske atmıştı. Annan Planı, Kıbrıslı Rumlarla Kıbrıslı Türk-

¹ Kıbrıs hakkında önceki raporlar için bakınız, Kriz Grubu Avrupa Raporları N°171, *Kıbrıs Çıkmazı: Bundan Sonrası*, 8 Mart 2006; N°190, *Kıbrıs: Bölünme Sürecini Durdurmak*, 10 Ocak 2008; N°194, *Kıbrıs'ı Yeniden Birleştirmek: Şimdiye Dek En İyi Fırsat*, 23 Haziran 2008; N°201, *Kıbrıs: Yeniden Birleşme Mi Bölünme Mi?*, 30 Eylül 2009; N°210, *Kıbrıs: Mülkiyet Çıkmazını Aşmak*, 9 Aralık 2010; N°216, *Afrodite'nin Hediyesi: Kıbrıs Gazı Yeni Bir Diyalogu Ateşleyebilir Mi?*, 2 Nisan 2012; ve Brifing N°61, *Kıbrıs: Çözüme Doğru Altı Adım*, 22 Ocak 2011.

² Ana aşamalar için Ek B'ye bakınız.

³ Kudret Özersay, "Exhaustion and Time for Change", *Peace Review: A Journal of Social Justice*, 24:4, Kasım 2012, s. 406-413.

⁴ "[Görüşmeler] muazzam derecede zordu. Ne var ki kabul edilenden daha fazlası başarılı". Alexander Downer, BM Genel Sekreteri Özel Danışmanı, Lordlar Kamarasında yaptığı konuşma, Londra, 13 Haziran 2012.

⁵ "Durum ortada. Kıbrıs'ta iki bölge, iki halk, iki devlet, iki ulus ve iki farklı din mevcut. Bu gerçeklerden yola çıkarak bir sonuç almak mümkün". Derviş Eroğlu, Gaziantep'te yaptığı konuşma, *Kıbrıs*, 26 Aralık 2011.

⁶ "[Kıbrıs Cumhuriyeti] Cumhurbaşkanı'nın ifade ettiği bu aşamada görüşmelere yeniden başlama arzusu ertelendi ve BM, bu şartları anladığını açıkça dile getirmek durumunda kaldı". Martin Nesirky, BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon'un açıklaması, 4 Şubat 2014.

lerin adanın bölünmüşlüğüne son vermeye en çok yaklaştıkları plan olmuştu.⁷ Anastasiades'in uzun zamandır sürdürdüğü Kıbrıslı Türkler ve Türk liderlerle iletişim kurma çabaları, yeni bir ivme için umut yaratmıştı. Ancak Kıbrıs'ın Mart 2013'te çöken mali sistemini kurtarmayı amaçlayan AB paketinin bir koşulu olarak bazı Kıbrıs Rum vatandaşlarının banka hesaplarındaki güvence altına alınmış miktar olan 100.000 avronun üzerindeki birikimlerinin neredeyse yarısını kaybetmelerini kabul etmek zorunda kalması üzerine bu liderlik de sarsıcı bir darbe yedi.⁸

Nisan 2013'te BM, iki tarafa da 2008-2012 dönemindeki görüşmelerde ulaşılan "uzlaşma noktalarını" içeren 75 sayfalık bir metin sundu.⁹ Kıbrıs medyasında yayınlanan bu metin, iki tarafça ne tamamıyla reddedildi ne de kabul gördü. Ancak sözkonusu karmaşık, uygulanması zor, koşullu uzlaşma noktaları, geçici olarak neyi onaylamış olursa olsun, Kıbrıs müzakerelerindeki genel prensip, her konuda uzlaşana dek hiçbir konuda uzlaşılmamış olduğudur.

2013'ün yaz ayları, görünürde umut verici işaretleri beraberinde getirdi. Anastasiades, Kıbrıslı Rumların hedefini daha gevşek bir federalizm olarak değiştirdi, ki bu Kıbrıslı Türklerin kabul etmeye daha yatkın oldukları bir senaryoydu.¹⁰ Kıbrıslı Rumlar, hayalet kent olan Maraş'ı Türk ordusunun kontrolünden alarak çoğunluğunu Kıbrıslı Rumların oluşturduğu eski sahiplerine iadesi için güven arttırıcı önlem fikrini ortaya attılar. Kıbrıslı Rum yetkililer, bunun karşılığında Kıbrıs Türk bölgesindeki havaalanına yapılacak bazı uluslararası uçuşların yasallık kazanmasını da içeren bir paketin parçası olarak Kıbrıslı Türklerin AB'ye doğrudan ihracat için Mağusa limanını kullanmalarına izin verebileceklerini belirttiler.¹¹ Bu fikirler, başlangıç niteliğindeki mesajların ötesinde çok fazla ilerleme kaydedemedi.

⁷ Kıbrıs, yönetimin etnik yapısının bozulduğu ve o dönemde oranı yüzde 20 olan Türk azınlığın enklav ve gettolarda yaşamaya zorlanarak siyasi temsilden yoksun kaldığı 1963-1964 yıllarından bu yana siyasi açıdan bölünmüş durumda. Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak etmeyi amaçlayan ve Atina'nın desteklediği bir darbeye karşılık olarak Türkiye'nin adayı işgal etmesi üzerine iki topluluk, 1974'te birbirinden fiziki olarak ayrıldı. O tarihten bu yana Kıbrıslı Türkler ve Türk ordusu, kuzeyde adanın yüzde 37'sini kontrolü altında bulunduruyor.

⁸ Kıbrıslı bankalar, Yunanistan'da inşaat firmaları ve kurumlara muazzam miktarlarda krediler vermişler, ancak artık geri ödeyemez hale gelmişlerdi. Önceleri maliyenin kötü yönetimi ve AB'nin kurtarma paketleri talep etmeyi planlayan diğer güney Avrupa ülkeleri için Kıbrıs'ı örnek haline getirme kararı nedeniyle bu kriz, daha da ciddileşti. "Eurogroup onu [Anastasiades'i] zaafiyete uğrattı. Ona davranış biçimleri, suç niteliği taşıyor. Nasıl geri gelip müzakerelere yeniden devam edebilir ki?" Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Rum siyasi aktivist, Atina, Mayıs 2013. "Kendi jenerasyonu içinde [süreç]i hızla ilerletmeye hazır görünen tek kişi o. Fakat Kıbrıslılar, işaretleri okuyamadılar. [Avro krizi] AB'de küçük düşürülmeye yol açtı Tüm havası söndü, birşeyler yapma inancını kaybetti. Hüsrana uğradı ... tıpkı diğer herkes gibi". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Avrupalı diplomat, Lefkoşa, Haziran 2013.

⁹ "Convergences – 2008-2012", 30 Nisan 2013, Bakınız <http://bit.ly/1hpiuSo>.

¹⁰ "Memurların hakim olduğu bir federal yapı kurmak istemiyoruz ... [normal şartlarda] yurttaşlar, günlük hayatlarında yalnızca kurucu devletlerle etkileşim içinde olacaklar, hatta sınırda pasaportları damgalamak gibi işleri halletmek için yetkiler onlara da verilebilir". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Andreas Mavroyiannis, Kıbrıs Rum başmüzakerecisi, 12 Eylül 2013.

¹¹ Halihazırda yalnızca Türkiye'deki bir havaalanından kalkan uçaklar, Ercan (Rumca Timbiou) havaalanına gidebiliyor. "Limanları açmak bizim için önemli değil. Ercan havaalanı önemli. [Kıbrıs Türk] ekonomisi, üniversitelere ve turizme dayanıyor". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türk yetkili, Ankara, Mayıs 2013. "[Türk tarafı] gelsin ve teklif etsin, biz de müzakere ederiz". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Rum siyasetçi, Lefkoşa, Haziran 2013. "Eğer bu konuyu masaya getirirlerse, görüşmeye hazır olduğumuz koşulları biz açıkça ifade ettik. Ancak yasalara uygunluk ilkesine

Türkiye, AB'ye katılım müzakerelerine yeniden ilgi duymaya başladı (sözkonusu müzakerelerin başarısı, Kıbrıs sorununun çözümüyle doğrudan bağlantılı) ve AB, üç yıl aradan sonra ilk kez bir müzakere başlığını açtı.¹² Haziran ayında Türkiye, ev sahipliği yaptığı Akdeniz Oyunlarına tanımadığı bir devlet olmasına ve tüm katılımcılar Kıbrıslı Rum olmasına rağmen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin katılmasına izin verdi.¹³

Türkiye ve Yunanistan'ın dışişleri bakanları, Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk müzakerecilerin birbirlerinin başkentlerinde ağırlanabileceği üzerinde uzlaşarak Eylül ayında önemli bir adım atmış oldular. Bu, Kıbrıslı Rum yetkililer ile Türkiye arasında 1970'lerden bu yana ilk açık, düzenli ve doğrudan iletişim kanalının temelini oluşturacaktı. Ekimin sonunda yapılması planlanan ilk toplantı, karşılıklı suçlamalarla birlikte gecikti ve sonunda 27 Şubat 2014'te yapılabildi.¹⁴

Adada ise BM arabuluculuğundaki toplumlararası doğrudan görüşmelerin Ekim 2013'te başlaması bekleniyordu. Ne var ki, Kıbrıslı Rumların tek egemenlik ve tek vatandaşlık gibi arzu edilen nihai hedefler konusunda somut bir ortak açıklama yapılması talebi ve bunun karşısında Kıbrıslı Türklerin toplumların ayrı olduğunun teyit edilmesini istemesi üzerine görüşmeler ertelendi.¹⁵ 2013'ün sonlarında gözlemlenebilen paradoksların örnekleri, Kıbrıslı Rum sözcünün aylarca görüşmelerin zaten başlamış olduğunu söylerken Türk tarafını uzlaşmazlığı nedeniyle sert bir şekilde eleştirmesi ve Türk tarafının görüşmelerin başlamamış olduğunda ısrar etmesi, ancak ilerleme konusunda olumlu bir tavır takınmasıydı. Türkiye'nin Kıbrıslı Türkleri, ABD'nin ise tüm tarafları diplomatik açıdan teşvik etmesinin ardından herkes, 11 Şubat 2014'teki ortak açıklamayı memnuniyetle karşıladı.¹⁶

Ne var ki müzakerelerde yer alan ve çözüm bulmaya çalışan yetkililer, duygusal iyimserliğin yeni bir içeriğin eksikliğini ve gerçek hedeflere dair uzlaşmanın olmasını gizlediğinden endişe duyuyorlar.¹⁷ "Gevşek federasyon" dan söz edilmeye baş-

bağlıız ve buna saygı gösterilmesi, olmazsa olmaz bir koşuldur". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Andreas Mavroyiannis, Kıbrıs Rum başmüzakerecisi, Lefkoşa, 12 Eylül 2013.

¹² "Türkiye'nin transatlantik kurumlarındaki öncü rolü, dış politikasının temel dayanağıdır ... AB üyeliği sürecine yeniden hız verilmiştir". Ahmet Davutoğlu, "With The Middle East in Crisis, U.S. and Turkey Must Deepen Alliance" [Orta Doğu Kriz İçindeyken ABD ve Türkiye, İttifakını Derinleştirmeli], *Foreign Policy* (online), 15 Kasım 2013.

¹³ Kıbrıslı Türkler, sert bir tepki verdi. "Akdeniz oyunlarına [gazetecilerin] gözlemci olarak dahi akredite edilmememiz olayın ciddiyetini ortaya çıkarmaktadır". "KTSYD'den olimpizm günü açıklaması", *Star Kıbrıs*, 24 Haziran 2013.

¹⁴ Sözkonusu açılım için Kriz Grubu uzun süre ısrar etmişti. Özellikle bakınız: Kriz Grubu brifingi, *Kıbrıs: Çözümüne Doğru Altı Adım*, a.g.e.

¹⁵ Anastasiades, "bir öncekinden 34 yıl sonra yeni ve tanımlayıcı bir Üst Düzey Anlaşma" istedi. "Downer's visit to the north irks Greek Cypriot side", *Cyprus Mail*, 17 Aralık 2013. "Öze yönelik birşeyler olmalı. Somut çıktılara ihtiyacımız var ... insanları gerçekten ikna etmek ve görüşme yapmış olmak için görüşmek yerine güveni tesis etmek için". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Andreas Mavroyiannis, Kıbrıslı Rum başmüzakereci, 12 Eylül 2013. Kıbrıslı Türklerin ayrı bir egemen yapının açıkça kabul edilmesine yönelik ölü doğmuş talepleri, "devletten ayrılmak hakkıyla ilgili değil, eğer gelecekte federasyon herhangi bir nedenle çökerse bir tarafın diğer tarafı veya Kıbrıs'ın tamamını temsil etme yetkisi olmamasıyla ilgiliydi". Kriz Grubu'na verilen bilgi, Osman Ertuğ, üst düzey Kıbrıslı Türk yetkili, Şubat 2014.

¹⁶ Bakınız Hugh Pope, "A Little Something New", Crisis Group bloğu, 11 Şubat 2014.

¹⁷ "Çözümün ayrıntıları konusunda hiç kimse konuşmuyor. Sürece odaklanıyoruz. ABD ve Türkiye, adadaki insanlara oranla daha fazla bastırıyorlar". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Batılı diplomat, Lefkoşa, Şubat 2014.

lanması, getirilen yorumlardaki büyük farklılıkları gizleyemiyor.¹⁸ Kıbrıs sorunuyla da ilgilenen Türk devlet bakanı Beşir Atalay, şunları söylüyordu: “Kıbrıslı Türklere, nihayete ermenizi istiyoruz diyoruz, ama aceleyle olmaz ... ada, [federasyonu kabul etmeye] hazır değil”.¹⁹ Dahası Kıbrıslı Türkler, kendi içlerinde ikircikliler; zira AB'nin parçası olmayı arzuluyorlar ama aynı zamanda Kıbrıslı Rumlara karşı Türkiye'nin korumasını istiyorlar.²⁰ Kıbrıslı Rum yetkililer, bir yandan Türkiye'nin niyetlerine dair derin kuşku ile kamuoyunun bir Kıbrıs Türk devletinin tanınmasına dair en ufak işareti bile reddetmesi, diğer yandan ise tahrip olmuş ekonomilerinin yeniden canlandırılmasına duydukları acil ihtiyaç arasında sıkışıp kalmış durumda. Her iki toplumda çalışan bir sivil toplum aktivisti, şunları söylüyordu:

Acele etmelerinden korkuyorum. Her türlü anlaşma, başarısızlığa mahkum. Kimse federasyon istemiyor. [Kıbrıslı Rumların] kırk yıllık görüşmelerin sonucu olan Annan Planı'na alerjisi var ve bundan çok farklı bir federal çözüm bulmanız mümkün değil. Referanduma sunulursa başarısız olacaktır. Ama başarsanız ve federal bir çözüm kabul edilse bile ertesi gün kimse ne yapması gerektiğiniz bilmeyecek.²¹

Kriz Grubu, 2006 ile 2011 yılları arasında iki toplumlu, iki kesimli federasyonu destekleyen ve bunun başarılmasının getireceği maliyetleri inceleyen yedi rapor yayınladı. Geçtiğimiz yıl boyunca Lefkoşa'nın iki tarafına, Ankara'ya, Atina'ya, Brüksel'e, Londra'ya ve Vaşington'a defalarca yapılan araştırma gezilerinin ürünü olan elinizdeki rapor ise diğerlerinden farklı. İki tarafta da çözüme yönelik güçlü bir istek hâlâ bulunsa da bu rapor, mevcut görüşme çerçevesinin neden doğası gereği sonuçsuz kaldığını inceliyor ve federal bir atılım için kritik birikime ulaşmanın mümkün olup olmadığını değerlendiriyor.²² Yeni sorular soruyor ve cevaplamaya gayret ediyor: fiili ve müzakere edilmemiş bir bölünmeye doğru sürüklenmeye alternatif olarak bağımsızlığını ilan etmiş olan “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin” (“KKTC”) AB içinde bağımsızlığının kamuoyunda tartışılmaya başlanması mümkün mü? Halihazırda BM arabuluculuğunda devam eden federal çözüm sürecine paralel olarak yetkililer, böylesi bir uzlaşma imkanını gayriresmi olarak araştırmalı mı? Eğer öyleyse hangi koşullarla buna ulaşılabilir?

¹⁸ “Gevşek federasyon’ dediğimiz zaman, devletin devamı için gerekli olan tüm yetkilere sahip bir federal düzey olmalı”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Rum yetkili, Lefkoşa, Şubat 2014. “Halka olumlu şeyler söylüyoruz, fakat pek yeni birşey duymuyorum. [Federal düzeyde yeniden birleşme] görüşmelerinin al-ver sürecine kadar ilerleyebileceğini sanmıyorum”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Türk yetkili, Lefkoşa, Şubat 2014.

¹⁹ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Ankara, Şubat 2014.

²⁰ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Şubat 2014.

²¹ Kriz Grubu'na verilen mülakat, İstanbul, Şubat 2014.

²² “Sabrımızın sonuna yaklaşıyoruz”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Batılı diplomat, Lefkoşa, Şubat 2014.

II. Federal Çatıda Yeniden Birleşmenin Sıkıntıları

Birleşmeye yönelik siyasi çözüm için kırk yıldır yürütülen müzakerelerde hemen her yöntem denendi. Buyurgan Britanya otoritesi, dışardan uzlaştırma çabaları, tarafsız BM arabuluculuğu ve Kıbrıslıların yürüttüğü yerel çabalar da dahil hiçbiri işe yaramadı. Belki de şimdiye dek denenmemiş tek fikir, sürecin aktif rollerden tamamen dışlanmış olan kadınlara havale edilmesi.²³

İşadamlarından din adamlarına kadar her türlü liderin arasında binlerce görüşme yapıldı. Bunlar arasında çeşitli kombinasyonlarda uzlaşmaya dayalı bir çözüme olumlu yaklaşan ve karşı çıkan liderler de vardı. Doğrudan kendi evlerinde, ara bölgedeki Yeşil Hat'ta, araçlar yoluyla dolaylı görüşmelerde, İsviçre'deki lüks otel odalarında yan yana, BM'nin New York'taki merkezinde ve medyada "birbirini suçlama oyunu" sa-vaşları yoluyla görüşmeler yaptılar. Kıbrıslı Türk başmüzakereci Kudret Özersay'ın belirttiğine göre çalışma kahvaltılarına, yemeklerine katıldılar, eşleriyle veya eşleri olmadan geldiler ve bazen kravatlı bazense (bir keresinde BM'nin isteği üzerine) kravatsız bulundular. Özersay, karşı tarafın pozisyonunu nasıl ezbere bildiklerini kanıtlamak için bir keresinde Kıbrıslı Rum muhatabına yerlerini değiştirmeyi teklif bile ettiğini belirtiyordu.

Mevcut BM temeli çerçevesinde tüm çözüm planlarına dair hemen hemen tüm alternatifler de tüketildi ... taraflar ve BM, binlerce "gayri-resmi rapor", "fikir üretme raporu", "yakınlaşma raporu", "yakınlaşmaya yönelik rapor", "taslak rapor" ve "Genel Sekreterin açılış bildirimlerini" denediler ... eğer taraflar Kıbrıs sorununu çözmek istiyorlarsa, müzakereye dayalı çözüm için mevcut BM çerçevesinin ötesine geçen alternatif çözüm modellerini de görüşme esnekliğine sahip olmalılar.²⁴

A. Yıpranan Parametreler

Kıbrıs'ın bağımsızlığından sonra yürürlüğe giren 1960 anayasasındaki karmaşık etnik denetim ve denge mekanizması, yalnızca üç yıl sonra çöktü. O zamandan bu yana çeşitli çözüm modelleri kamuoyunda tartışıldı. Adadaki halkın görüşü bölünmüş durumda, ancak federal çatı altında yeniden birleşme, hiç kimsenin ilk tercihi değil. Kıbrıslı Rumlar, üniter bir devleti güçlü şekilde destekliyorlar; ancak bu Kıbrıslı Türklerin çoğunluğu tarafından reddediliyor. İki devletli bir çözüm, genel olarak Kıbrıs Türk kamuoyu tarafından destekleniyor, ancak Kıbrıslı Rumlar tarafından reddediliyor. Kıbrıslı Rumlar, bölünmeye kesinlikle karşı çıkıyorlar, fakat bununla çelişir biçimde iki kesimli, iki toplumlu federasyonun pek çok unsuruna da karşı çıkıyorlar. Belki de en önemli olanı, iki tarafta da çoğunluk, diğeriyle hiçbir şekilde yetkileri paylaşmak istemiyor.²⁵

²³ "Müzakereciler her zaman ağırlıklı olarak erkeklerden oluştu ve Kıbrıslı kadınlar, burada hatırı sayılır bir katılımın dışında tutuldular ... Bu trajik durumdan dolayı gerçekten utanç duyuyorum". Erato Kozakou Marcoullis, dışişleri eski bakanı, Kıbrıs Cumhuriyeti, "Where are the Women in the Negotiations for Peace" başlıklı seminer, 12 Kasım 2013, <http://on.fb.me/1gvpQWP>.

²⁴ Kudret Özersay, "Exhaustion and Time for Change", a.g.e., s. 406-411.

²⁵ Kıbrıslı Türkler, ideal sonuç olarak her iki ülkenin de AB içinde olduğu uzlaşmaya dayalı bir ayrılımayı görüyorlar (yüzde 79). Bunu Kıbrıslı Türklerin federasyon yorumu izlerken (yüzde 69) Tayvanlaşma ve Kosovalaşma gibi geçici çözümler tatmin edici bulunmayarak reddediliyor (sırasıyla

Bu nedenle müzakereciler, kamuoyu yoklamalarında her iki toplum için de en iyi ikinci seçenek olarak ortaya çıkan formülü nasıl hayata geçirecekleri üzerinde duruyorlar: “siyasi eşitliğe” sahip “iki kesimli, iki toplumlu federasyon”.²⁶ Ne var ki, kamuoyu araştırmaları, liderlerinin böylesi bir federal uzlaşmaya varması halinde referandumda “hayır” oyu verecek kişilerin sayısının her iki toplumda da artma eğilimi gösterdiğini gösteriyor.²⁷

Üç ana tarafın (Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türkler ve Türkiye) samimi ve eşanlı olarak 1974’ten bu yana ilk defa bir çözüm aradıkları dönem olan 2008-2012 Hristofyas-Talat görüşmelerinin başında olduğu gibi bazı dönemlerde daha yakın bir federasyona eğilim gösterdiler.²⁸ Daha yakın dönemde Anastasiades ile Eroğlu arasında yapılan görüşmeler, daha gevşek bir federasyonu amaçlıyor görünüyor.²⁹ BM, bir kez daha tutarsız olan genel yaklaşım karşısında sabırsızlık gösteriyor. Özel danışman Alexander Downer, Nisan 2012’de şunları kaydediyordu: uluslararası toplum, “iki tarafta da öze dair bir sonuca ulaşma sinyali olmadığı sürece liderlerin görüşmelerini ayarlamının herhangi bir anlamı olduğunu düşünmemektedir”.³⁰

2013’ün ortalarında yaklaşımlardaki temel bir fark nedeniyle görüşmelerin devam etmesi aylar boyunca ertelendi. Kıbrıslı Rumlar, yeni federasyonun tek egemenliğe sahip olması gerektiğine dair başlangıçta liderlerin ortak bir bildiri yapmasında ısrar etti, ki pek çok görüşme turu bu konuyu prensipte hedef olarak belirlemişti. Kıbrıslı Türkler, Türkiye’nin de desteklediği 2004’teki Annan Planı referandumunda

yüzde 50 ve yüzde 46). Kıbrıslı Rumlar ise uzlaşmaya dayalı ayrılığı kesinlikle kabul edilmez görüyorlar (yüzde 79), ancak görüşmelerin ana hedeflerini de desteklemiyorlar: siyasi eşitlik (yüzde 32), federal hükümet (yüzde 31), iki kesimlilik (yüzde 19), iki toplumluluk (yüzde 18) ve eşit kurucu devletler (yüzde 15). İki topluluğun yetkileri paylaşılmasıyla ilgili olarak ise Kıbrıslı Rumların yüzde 58’i, Kıbrıslı Türklerin ise yüzde 54’ü karşı çıkıyor. “Cyprus 2015: Research and Dialogue for a Sustainable Future”, Interpeace, Aralık 2010.

²⁶ Tam olarak bu terim kullanılsa da bu kavramlar, BM tarafından desteklenen ve iki tarafta da teorik olarak kabul edilen 1977 ve 1979 “üst düzey anlaşmaları”na kadar gidiyor. Bu raporda bu terim ve “konfederasyon” ile yaklaşık olarak aynı anlamda, yani doğası itibarıyla iki kesimli olan ve Kıbrıs örneğinde farklı diller konuşan, farklı dinlere sahip ve ayrı etnik gruplara ait iki farklı, neredeyse homojen toplumlardan oluştuğu için iki toplumlu bir federasyon anlamında kullanılmaktadır. Tanımlanmasa da federasyon hedefi, Kıbrıslı Rumların yüzde 79’u ve Kıbrıslı Türklerin yüzde 76’sı tarafından destekleniyor. Ancak Kıbrıslı Rumların yüzde 92’si hâlâ üniter bir devleti tercih ediyor ve Kıbrıslı Türklerin yüzde 90’ı hâlâ iki devletli bir çözümü destekliyor. Her ikisi de karşı tarafın federasyon yorumunu statükodan daha kötü olarak değerlendiriyor; ancak Kıbrıslı Türklerin yüzde 53’ü Kıbrıslı Rumların yorumunu kabul edebiliyor ve yüzde 65’i Annan Planı’nın 2004’teki versiyonuna evet oyu verdi. A.g.e.

²⁷ Kıbrıslı Rumlar arasında “hayır” diyenlerin oranı Ocak 2009’da yüzde 34 iken Mart 2012’de yüzde 51 oldu. Kıbrıslı Türkler arasında ise “hayır” oranı aynı dönem için yüzde 38’den yüzde 42’ye çıktı. “Understanding the Public Dimension of the Cyprus Peace Process”, Interpeace, Aralık 2012. Kıbrıslı Rumların yalnızca yüzde 38’i, Kıbrıslı Rumlarınsa yüzde 43’ü iki kesimli, iki toplumlu federasyon kavramını “kısmen” veya “güçlü şekilde” onaylıyorlar. “Cyprus 2015”, a.g.e.

²⁸ İlk defa olarak “üç taraf da bir çözüm bulmak için birlikte çalışmak üzere gerçek bir iradeye sahipti – ve bu yine tartışılabilir”. Hubert Faustmann, “Can the Cyprus Problem Be Solved”, *The Cyprus Review*, güz 2013, s. 3.

²⁹ Cumhurbaşkanı Anastasiades, şuna inanıyor: “[yeni] devlette sürtüşme alanı ne kadar az olursa o kadar iyi olur ... gevşek, yetkileri devredilmiş bir federasyon, karmaşık bir yönetimden daha güçlüdür”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Rum siyasi, Lefkoşa, Haziran 2013.

³⁰ Genel Sekreter’in özel danışmanı Alexander Downer’in Genel Sekreter ile yaptığı toplantının ardından yaptığı açıklamanın metni, Lefkoşa, 27 Nisan 2012. <http://bit.ly/1f8C859>.

kendilerinin yüzde 65'nin tek egemenliğe evet oyu verdiklerini belirtiyor, ancak bu konuda tekrar uzlaşmadan önce 1960'larda olduğu gibi yeni federal yapının çökmesi durumunda arta kalan egemenliğe dair bir onay almakta ısrar ettiler.³¹ Karşılıklı güvensizlik ve yaşanan çatışmaların yanı sıra Kıbrıslı Türklerin halihazırda kendi işleyişlerini zaten yürüttükleri gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, ön anlaşma talebi anlaşılabilir bir durum; ancak ilerici ve çözüm yanlısı Kıbrıslı Rumlar tarafından bile reddedilmişti; *Cyprus Mail* gazetesi bu konuda şunları söylüyordu: “gelecekteki bir boşanmanın koşullarını tartışamayız”.³²

Yine de ABD, BM ve diğerlerinden gelen uluslararası baskı sonucunda iki taraf, bu zor işe giriştiler. Kıbrıslı Rumlar, tek egemenliğe, uluslararası kimliğe ve bölücülüğün reddedilmesi konusundaki anlaşmaya atıf yapılmasını sağladılar. Kıbrıslı Türkler ise egemenliğin Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türklerden eşit şekilde kaynaklandığına, federe birimlerin siyasi açıdan eşit olacağına ve gelecekteki birimlerden herhangi birinin diğeri üzerinde yetki alanına sahip olmayacağına dair fikirlerin yer bulmasını başardılar. Her iki taraf için de her zaman olduğu gibi “her konuda anlaşana kadar hiçbir konuda anlaşılmamıştır” ilkesi geçerliydi.³³

Sürecin içyüzünü bilenler, bunu alaycı bir şekilde izliyorlar. Kıbrıslı Türklerden kıdemli bir müzakereci, şunları söylüyordu: “görüşmeler, Kıbrıs'ta statükoyu sürdürüyor ve koruyorlar. Bu yüzden başarısız olduğunuzda yeniden başlarsınız BM parametreleri, hep birbirimize karşı kullandığımız araçlar Tıpkı bir tenis maçı gibi”.³⁴ Türkiye'nin eski bakanlarından biri ise şu açık sözlerle ifade ediyordu:

Mevcut vaziyet, sorunun çözülmemesi üzerine kurulmuş İki tarafa onların kendilerine yapabileceği yardımdan daha fazla yardım edemeyiz ... uluslararası toplum, yeni bir fikir bekliyor, herkes, Türkler, Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türkler. Birinin onları bu döngüden kurtarması gerekiyor.³⁵

Bir Kıbrıslı Rum araştırmacı akademisyen, yeniden birleşme yönünde temelde yatan halk iradesinin yıllar önce çökertilmiş olduğu konusunda uyarıyordu:

1990'larda geçmişle yüzleşmek ve diyalog ile iki toplumlu faaliyetlerle ortak bir geleceğe bakmak isteyen, değişim yönünde enerjik, iki toplumlu hareket ortaya çıkmışsa da bu, toplumun genelinde sınırlı etkiye sahip oldu. Bunun nedeni büyük ölçüde tarihin yol açtığı “zarar”, bu tarihin ve başta eğitim sistemleri yoluyla olmak üzere önyargılı bir temsili oldu. Şu inkar edilemez ki birbirine zıt tarihi iddialar sözkonusu. Dahası, bölünmüş başkentte her iki tarafta da geçmişe dair resmi söylemlerini ifade eden tarih söylemleriyle Milli Mücadele Müzeleri bulunuyor ve böylelikle birbirine tamamen zıt hikayeler ortaya çıkıyor ... pratikte Kıb-

³¹ “Kıbrıslı Rumlar, 1960'taki ortaklık Cumhuriyeti'ni gasp ettikten sonra Kıbrıs Cumhuriyeti adını alıp kaçtılar ve son 50 yıldır Kıbrıslı Türkleri uluslararası sistemin dışında tuttular Kıbrıslı Rumlar, egemenliğe sahip olursak kaçacağımızı söylüyorlar. Soruyoruz onlara, kim kaçtı? Her ihtimale karşı bir çıkış yolu üzerinde anlaşmalıyız”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Türk yetkili, Lefkoşa, Kasım 2013.

³² “Our View: Turkey's waiting game maintains status quo”, *Cyprus Mail*, 12 Aralık 2013.

³³ Ortak açıklama için bakınız, <http://bit.ly/1cHFz22>.

³⁴ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Haziran 2013.

³⁵ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Ertuğrul Günay, Türkiye'nin eski kültür ve turizm bakanı, Ankara, Temmuz 2013.

rırlı Rum ve Türklerin çıkarlarını yerine getirmek için akla gelebilecek her türlü formül denendi ... adadaki sorunu “çözmek” için tüm girişimler başarısız oldu.³⁶

B. Kaybolan Güvene Yönelik Önlemler

Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk toplumları, bir tür çözümü güçlü biçimde arzu ediyorlar, ancak masada olan federal önerinin üzerinde anlaşılabilirliğini veya uygulanabilirliğini düşünmüyorlar.³⁷ Güvensizlik yoğun ve iki taraf da diğerinin baskın olmasından endişe duyuyor.³⁸ Toplumlarına çözüm yönünde ilerleme göstermek isteyen liderler, genellikle zengin ve uzun süredir tartışılan güven artırıcı önlemler menüsünden bazı unsurları yeniden gündeme getiriyorlar.³⁹ Bunların hiçbirinde şimdiye dek ilerleme sağlanamadı, bunların arasında federal çatıda yeniden birleşmek için güven yaratacak müzakere adımları da bulunuyor. Her türlü değişimin yavaş olması, halkın kuşkularını pekiştirmekle kalıyor.

İki tarafın kabul ettiği kademeli adımlar, genel olarak bölünmüş statükoyu normalleştirmekle yetindi.⁴⁰ Kıbrıslı Türklerin 2003'te Kıbrıslıların adayı bölen Yeşil Hat üzerinden geçmesine izin vermesinde olduğu gibi bu tür önlemler genellikle tek taraflı olarak alınıyor. Şehirdeki Lokmacı Caddesi'nin açılması ve polis ve tıbbi acil durumlar gibi konularda günlük yaşamda yararlı teknik komitelerin kurulmasıyla 2008'de birkaç istisna yaşandı. En başarılı güven artırıcı önlemlerden biri olarak görülen ön safların 2000'lerde mayından arındırılması bile iki tarafın tek taraflı jestlerinin bir sonucuydu ve henüz tamamlanmadı.⁴¹

Geçtiğimiz yıllarda diplomatlar, Gazimağusa'nın yakınındaki hayalet kent Maraş'ı eski haline kavuşturarak Kıbrıslı Rum sahiplerine iadesi ve de Kıbrıslı Türklerin havaalanını yasallaştırmak amacıyla genellikle bazı unsurları bir araya getirmeye çalış-

³⁶ Nicola Solomonides, “One State or Two? The Search for a Solution to the Cyprus Problem”, *International Public Policy Review* 4:1, Eylül 2008, s. 67, 71.

³⁷ İki toplumdan araştırmaya katılanların yüzde 70'inden fazlası, bir çeşit çözüm istiyor. “Cyprus 2015”, a.g.e. Kıbrıslı Rumların yüzde 84'ü ve Kıbrıslı Türklerin yüzde 70'i, “diğer tarafın adil ve yaşayabilir bir çözüm için gereken gerçek uzlaşma ve tavizleri asla kabul etmeyeceğine” inanıyor. Yine Kıbrıslı Rumların yüzde 82'si, Kıbrıslı Türklerin ise yüzde 68'i, karşı tarafın anlaşmaya uymayacağını ve anlaşmanın başarısızlığa uğrayacağına inanıyor. A.g.e.

³⁸ Kamuoyu araştırmaları, yüksek oranda güvensizlik (Kıbrıslı Rumlarda yüzde 84, Kıbrıslı Türklerde yüzde 70) ve diğer tarafın hakimiyetiyle ilgili endişeler olduğunu gösteriyor (sırasıyla yüzde 87 ve yüzde 59). A.g.e.

³⁹ “Tüm bunlar [güven artırıcı önlemler için parametreler], bu güven eksikliği yüzünden Kıbrıslı Rumların zihinlerinde bocalanıp duruyor. [Hayalet sahil kenti] Maraş'ı açmak, bunu değiştirebilir”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Rum siyasi, Kıbrıs Cumhuriyeti, Lefkoşa, Haziran 2013. Bu konuda bir değerlendirme için bakınız, Kriz Grubu brifingi, *Kıbrıs: Çözüme Doğru Altı Adım*, a.g.e.

⁴⁰ Güven artırıcı önlemler, o kadar minimalist ki “[değil orman] ağaçlar bile görülüyor; sadece yapraklara bakılıyor”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Demokratik Parti (DIKO) aktivisti, Lefkoşa, Haziran 2013.

⁴¹ 2004-2011 arasında 27.000 mayının çıkarılması, BM'nin bir metninde ele alınmıyor, <http://bit.ly/18Ebyei>. Dördü Kıbrıs Rum, biri Kıbrıs Türk tarafında olmak üzere dört mayın tarlası, temizleme çalışmalarına kapalı; diğerleri ise tampon bölgenin dışında bulunuyor. “Report of the Secretary-General on the United Nations operation in Cyprus”, 30 Aralık 2013.

tılar ve başarısız oldular.⁴² Başarısızlığa uğramış görünen diğer olası güven artırıcı önlemler arasında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kıbrıslı Türklerin ürünlerinin AB'ye girmesine izin vermesi (Doğrudan Ticaret); Türkiye'nin AB ile olan Gümrük Birliği'nin Kıbrıs'ı da kapsamaması (Ankara Anlaşması'nın Ek Protokolü);⁴³ Türkiye'nin 2014'te Kıbrıslı Rumların ve Türklerin kullanımına açmayı planladığı büyük bir içme suyu boru hattı önerisi; ve Türk askerlerinin çekilmesi ihtimali.⁴⁴ Ne var ki en kolay güven artırıcı önlemler olan empati besleyen söylem kullanılması ve Kıbrıslı Rumların Kıbrıslı Türklere veya Türkiye'nin Kıbrıslı Rumlara ulaşmaya çalışması, çok nadir olarak denendi.

Daha küçük ve yerel ölçekteki güven artırıcı önlemler, Kıbrıslı Rumların ve Türklerin en azından birbirinden bağımsız yaşadıkları zaman barış içinde yaşayıp etkileşimde bulduklarını kanıtlamaya devam ediyor. Örneğin 2013'ün son altı ayında Ortodoks Hristiyan liderler ile Müslüman liderler arasındaki karşılıklı ziyaretler, yeni bir düzey kazandı. Bunların ortak bir yönü, bölünmüş Lefkoşa'nın her iki belediye başkanını tampon bölgede BM'nin idaresinde bulunan otelde yapılan ilk ortak sosyal ortamda bir araya getirmesi gibi, uluslararası toplumun bu tür olayları desteklemesi ve masraflarını karşılaması. Benzer organizasyonlar arasında uluslararası futbol federasyonu FIFA'nın Kıbrıs Türk federasyonunun geçici olarak Kıbrıslı Rumların federasyonu aracılığıyla çalışmasına yardım etmesi ve BM Kalkınma Programı'nın iş dünyası ve toplum liderlerini Malta'da bir araya getirmesi sayılabilir.⁴⁵ Yine de normalleşme sinyallerini olumlu karşılar ve cep telefonlarında ortak dolaşım çağrıları yaparken bu inisiyatifler, iki toplumun federal bir gelecek planladıklarını veya istediklerini ispatlamak yolunda pek mesafe kaydedemedi.

C. Gaz Geliri Beklentisi Ayrıllıkları Alevlendiriyor

Kıbrıs'ın güneydoğu açıklarında 2011'de keşfedilen büyük doğalgaz rezervleri, paylaşılacak bir zenginlik umuduyla herkesin anlaşmaya yakınlaşacağı umutlarını canlandırdı. Prensipte taraflar, böylesi bir doğal kaynağın yararlarının paylaşılacağını, gelecekteki federal devlet tarafından işletileceğini ifade ettiler. Siyasi engeller olmazsa en ucuz, hızlı, güvenli ve kârlı ihraç pazarı, Türkiye'ye bir boruhattı yoluyla olacaktır.⁴⁶ Doğanın bu hediyesini yeniden birleşmek için bir teşvik olarak kullanmak yerine, toplumlar arasında ayrıllığı yeniden derinleştirecek bir şekilde kullanıldı.

⁴² "Bizim müzakere stratejimiz, statümüzün tanınması karşılığında toprak iade etmek. Maraş'ın iadesi karşılığında bize ne statüsü öneriliyor? Hiçbir şey. Benzer şekilde Ercan [havaalanının] [tanınması], artık bizim için pek birşey ifade etmiyor; [zira zeten çok işlek bir yer]". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Türk yetkili, Lefkoşa, Şubat 2014.

⁴³ Türkiye'nin Ek Protokolü uygulamak için kolaylıkla yapabileceklerinin ayrıntıları için bakınız, Mensur Akgün, "Possible Scenarios in Cyprus: Assuming there is no solution", Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV), Şubat 2012.

⁴⁴ Bu konuların ayrıntıları için bakınız, Kriz Grubu brifingi, *Kıbrıs: Çözümüne Doğru Altı Adım*, a.g.e. "[Avrupalı yetkililer] bize ordunun çekilmesiyle ilgili birşeyler söylediler, ama biz bu tür şeyleri dinlemedik, dinlemeyeceğiz de". Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın yaptığı açıklama, Brüksel, 21 Ocak 2014.

⁴⁵ FIFA'nın henüz geçici olan açılımı için bakınız, "Turkish Cypriot officials agree on FIFA's proposal for football union in Cyprus", *Hürriyet Daily News*, 29 Kasım 2013.

⁴⁶ Bakınız Kriz Grubu raporu, *Afrodit'in Hediyesi*, a.g.e.

Türkiye'nin saldırgan söylemi, Kıbrıslı Rumların askeri müdahale konusundaki derin korkularını yeniden harekete geçirdi. Türkiye, adanın güneyindeki bölgelerde hak iddia etmek ve burada Kıbrıslı Türkler "adına" sondaj yapacağını söylemek suretiyle fiziken korkutucu önlemler almakla tehdit etti.⁴⁷ Uluslararası olarak tanınan Kıbrıs Cumhuriyeti'ne ait sularda sismik testler yürüttü, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti" ile bir kıta sahanlığı anlaşması yaptı ve savaş gemilerini uluslararası sularda teyakkuzda tuttu.⁴⁸ Bunlara rağmen biraz ihtiyatlı davrandı ve gemilerini ve uçaklarını Afrodit sondaj sahasından on mil uzakta tuttu.

Kıbrıslı Türkler, hidrokarbon çıkarılması konusunun ortak bir çalışma grubunda tartışılmasını istiyordu, ancak Kıbrıslı Rumlar bunu reddetti. Ayrıca Kıbrıslı Türklerin gelecekte buradan elde edilecek gelirleri Kıbrıslı Rumların kaybettikleri mülklerini tazmin etmek için kullanılabileceği umudunu şevkle karşılamıyorlar.⁴⁹ Dahası, şimdiye dek Kıbrıslı Rumlar, gaz kaynaklarını tek taraflı olarak geliştirdiler ve AB ve ABD, cumhuriyetin bu yöndeki egemenliğini destekledi (ama olası getirilerin tüm Kıbrıslılar arasında adil biçimde paylaşılması çağrısı yaptılar). Kıbrıslı Rumlar, gelirlerin gelecekte paylaşımı sözü veriyor, ancak bunu tartışmadan önce bir çözüm veya çözüm umudu görmek istediklerini dile getiriyorlar.⁵⁰ Eğer gazın bir kısmını işbirliğini teşvik etmek için kullanmak istiyorlarsa Kıbrıslı Türkleri en baştan dahil etmeleri daha inandırıcı olacaktır. Kıbrıslı Türk ve Türk yetkililer, gazı tek taraflı olarak çıkarmayı başka bir isimle bölünme olarak algılayacaklarını söylüyorlar.⁵¹

Ne yazık ki herkes için gazın miktarı oldukça az. Siyasi ve ticari karmaşa, "Doğu Akdeniz'deki gazın uluslararası gaz piyasalarında büyük bir değişikliğe yol açmasının önüne geçiyor".⁵² Afrodit'te ikinci kuyuyu açan Noble Energy şirketi, umulandan daha azına sahip olabileceğini ortaya çıkardı.⁵³ Bu durum, en azından daha fazlası bulu-

⁴⁷ "Ülkelerin bu yüzden savaş gemileri vardır. Bu yüzden ekipmanlarımız var ve donanmamıza eğitim veriyoruz". Türkiye'nin Avrupa Birliği eski bakanı Egemen Bağış, "Turkey to freeze EU ties if Cyprus gets EU presidency", Reuters, 18 Eylül 2011.

⁴⁸ Yakın bir zamanda bir Türk savaş gemisi 1 Şubat'ta adanın güneybatısında Fransız Total şirketi için sismik araştırma yapan Norveç gemisini uyararak bu görevi durdurmasını istedi. "FM states that incident in Cyprus' EEZ is unacceptable", Kıbrıs Haber Ajansı, 3 Şubat 2014.

⁴⁹ "Biri evinizin yarısını işgal etmiş. Arka bahçenizde birşey buluyorsunuz [ve işgalci diyor ki] 'Bu gelir akışımı kullanıp borçlarımı kapatacağım'. [İşgalci] 40 yıldır ihlal ediyor! Kıbrıslı Türklerin rezervlerde hakkı var, fakat bunu Kıbrıslı Rumların kabul edeceği bir şekilde çözelim". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey yetkili, Kıbrıs Cumhuriyeti, Lefkoşa, Haziran 2013.

⁵⁰ Eski cumhurbaşkanı Hristofyas bir adım daha attı ve şunları söyledi: "Cumhurbaşkanı olarak şunu garanti ediyorum ki ... gelir elde edersek bunları iki toplumun da yararına nasıl kullanabileceğimize bakacağız". Bakınız "Cyprus promises to share gas benefits with north", Reuters, 22 Eylül 2011.

⁵¹ "Kıbrıslı Türkler, gelirlerin çözümden sonra paylaşılacağı açıklamalarına inanmadılar ... bu nedenle bu konu, birleştirici olmaktan ziyade bölücü bir hal aldı". Hayriye Kahveci, Kıbrıslı Türk akademisyen, Birleşik Demokratlar parti toplantısında yaptığı konuşma, Lefkoşa, 16 Kasım 2013. "Eğer bu iddiaya göre hareket edersek iki devletli bir çözümü müzakere etmeye hazırız. O zaman bu iki devlet AB'de buluşabilir". Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun yazdığı mektup, "Turkey ready to negotiate two-state solution for Cyprus: Turkish FM", *Hürriyet Daily News*, 28 Mart 2013.

⁵² Hakim Darbouche, Laura El-Katiri ve Bassam Fattouh, "East Mediterranean Gas: what kind of game-changer?", The Oxford Institute for Energy Studies, Aralık 2012.

⁵³ İlk kuyu açıldıktan sonra olası ortalama rezervler, 7 trilyon fit küp (tfk) idi; şimdiye 5 tfk. 2014'te yeni bir kuyunun açılması olası. İtalyan şirket ENI ile Kore'li Kogas'ın konsorsiyumuna verilen bloklardaki testler ve Fransız Total şirketinin idaresindeki diğerleri, önümüzdeki yıllarda sonuçlarını verecek.

nana dek Kıbrıslı Türklerin pahalı bir sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) tesisi kurma planlarını suya düşürüyor. Kısa vadede iki taraf da çok az kazanabilir.⁵⁴

İsrail'in sularında ihracata uygun Doğu Akdeniz gazı rezervi bulunması da halihazırda Kıbrıs'a yardımcı olmuyor. Adaya yararlı olacak ve yatırımcılar ile İsrail hükümeti tarafından üzerinde durulan bir ihtimal de Türkiye'ye yapılacak bir boru hattı.⁵⁵ Türkiye pazarı, ülkenin güneyi başta olmak üzere yoğun doğalgaz talebi ve de LNG'nin fiyatının uzun vadede düşeceği tahminleri yüzünden oldukça cazip. Türk şirketler, boruhattın inşa ve finanse etmeyi öneriyorlar ve Kıbrıslı Rumlara muhtemel yararlar sunuyorlar.⁵⁶ Ne var ki bu tür planlar, Türkiye-İsrail ilişkilerinin gidişatına sıkı sıkıya bağlı ve sözkonusu ilişkiler 2008'den bu yana kötüleşiyor.⁵⁷ Aynı zamanda her türlü boruhattı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin münhasır ekonomik bölgesinden geçmek zorunda. Kıbrıs'ta çözüm olmaması durumunda bir Kıbrıslı Rum liderin buna izin vermesi muhtemel görünmüyor.⁵⁸

D. Kendi Kendini Kısmen Çözen İhtilaf

Kıbrıs sorunu, siyasi söyleme ve taraflara getirdiği yüksek maliyete rağmen dünyanın en barışçıl, donuk çatışmalarından biri. Yavaş, istikrarlı, fiili bir normalleşme, siyasi bir çözümle özdeşleşen pek çok yarar getirdi, ancak iki toplumun hemen hemen hiç entegre olmadığı bir çeşit iki devletli çözüm sözkonusu. 1996'dan bu yana hiç kimse

⁵⁴ "LNG [sıvılaştırılmış doğalgaz] tesisi için doğrudüzgün bir plan yok. Uzmanlığa sahip değiller ve hangi uzmanlıklara sahip olmadıklarını bilmiyorlar. Son aşama olan LNG ile başladılar ve çabucak zengin olmak istiyorlar". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Avrupalı diplomat, Lefkoşa, Eylül 2013.

⁵⁵ Bakınız Hugh Pope, "Israel's plan to bring Turkey and Cyprus together", Kriz Grubu blogu, 17 Eylül 2013.

⁵⁶ "İsrail-Türkiye boru hattı üzerinde çalışan Türk şirketler, boru hattından elde edilecek bazı erken gelirlerin, [planlanan Kıbrıs Rum] LNG terminalinin halihazırda karşı karşıya olduğu ciddi mali sorunları aşmasına yardımcı olmak için nasıl kullanılabilceğini araştırıyorlar ... Türk şirketler, bu işbirliğine dayalı yaklaşımın, Kıbrıs'ın boruhattının kendi kıta sahanlığını geçmesine izin vermesini sağlayacak büyük bir anlaşmaya zemin hazırlayabileceğine inanıyorlar Boru hattı üzerinde çalışan Türk şirketleri, bu projeye Yunan ve hatta potansiyel olarak Kıbrıs Rum inşaat şirketlerini de dahil etmeye isteklidir". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Matt Bryza, Turcas Petrol yönetim kurulu üyesi ve ABD dışişleri eski bakan yardımcısı, Lefkoşa, Ocak 2014. Boruhattının Türk müteahhidi, bunun barış için bir güç oluşturacağını temenni ettiğini söylüyordu. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Erdal Aksoy, yönetim kurulu başkanı, Turcas Petrol, Eylül 2013. Turcas'ın önerisi hakkında daha fazla bilgi için bakınız, Matthew J. Bryza, "Eastern Mediterranean Natural Gas: potential for historic breakthroughs among Israel, Turkey, and Cyprus", *Turkish Policy Quarterly*, cilt 12, sayı 4, kış 2013.

⁵⁷ "Masa altında yapabileceğimiz müzakerelerin sonuna geldik". Kriz Grubu'na verilen mülakat, İsrailli yetkili, Lefkoşa, Kasım 2013.

⁵⁸ Kriz Grubu'na verilen mülakat, John Roberts, enerji güvenliği analisti, İstanbul, Ocak 2014. Teorik olarak BM Deniz Hukuku Anlaşması, denizyatağına boruhattı yerleştirilmesi için izin alınmasını gerekli kılmıyor. Ancak pratikte Kıbrıs Cumhuriyeti'nin rızası gerekiyor. Kriz Grubu'na verilen mülakatlar, Türk ve Kıbrıslı yetkililer, Ankara ve Lefkoşa, Eylül ve Kasım 2013. "Öncelikle adil, sürdürülebilir ve işlevsel bir çözüme ihtiyacımız var. Potansiyel bir çözüm, inanılmaz bir dizi imkanı beraberinde getirecektir". Kriz Grubu ile yapılan yazışma, Yiorgos Lakkotrypis, enerji, ticaret, sanayi ve turizm bakanı, Kıbrıs Cumhuriyeti, Şubat 2014. İsrail-Türkiye boruhattının önündeki diğer engeller, şurada sıralanıyor: Theodoros Tsakiris, "Shifting Sands or Burning Bridges? The evolution of Turkish-Israeli relations after the Mavi Marmara incident and the strategic energy calculations of Greece and Cyprus", Avrupa ve Uluslararası İlişkiler Merkezi, Lefkoşa Üniversitesi, 6 Şubat 2014.

öldürülmedi; 1974'ten bu yana sadece 10 kişi öldü.⁵⁹ İki toplumlu bir komite, 1963-1974 şiddet döneminde kaybolan kişileri bularak teşhis ediyor.⁶⁰ 2013'te iki taraf da her yıl yürüttükleri coşkulu askeri tatbikatları iptal ettiler.

Yeşil Hat'ta yapılan ateşkes ihlalleri, genellikle bir yere bir dizi kumtorbası yerleştirilmesi, belli bir zamanda bir nöbetçi kulübesine çok fazla asker konulması veya canı sıkılmış genç askerlerin Cumartesi geceleri dikenli tellerin ardına hakaretler yağdırmaları şeklinde oluyor.⁶¹ Buna rağmen, eğer bir çözüm olmazsa, anlaşmazlıkları gidermekte iyi bir hakem olarak iki tarafın da güvendiği ve Kıbrıs'ta 50 yılını dolduran BM Barış Gücü'nün (UNFICYP) 860 askerini ve 69 polisini oradan almak akılcı olmayacaktır.⁶²

Adayı ikiye ayıran Yeşil Hat, 2003'te iki taraftaki sivillere açılmıştı. Kıbrıslı Rumların ve Kıbrıslı Türklerin araçları, istedikleri zaman kolayca geçebiliyorlar. Kıbrıs Cumhuriyeti vizesine ihtiyaç duymayan pek çok Avrupalı, kuzey Amerikalı ve diğer turistler de serbestçe geçiyorlar. Bölünmüş başkent Lefkoşa'nın merkezinde her iki tarafa da yayılan yenilenmiş yaya alanında ziyaretçiler, mağazaları ve kafeleri dolduruyorlar.

İki taraf, kuzeydeki Kıbrıs Türk bölgesine akan başkentin atık suyu konusunda uzun süredir işbirliği yapıyorlar. Acil durumlar, hızlı yanıt getiriyor; bunun nedenlerinden biri, Kıbrıslı Rumların ticaret odası ve belediyeler gibi 1974 öncesi bazı Kıbrıs Türk kurumları için istisnalar yapması. Güney Kıbrıs'taki elektrik kesintilerini çözüme ve kuzeyde denize sızan petrolle mücadelede ortak eylem, iki farklı yapının siyasi engeller ortadan kalkarsa nasıl normal şekilde çalışabileceklerini gösteriyor.

Kendi kendine çözüm bulan bu dinamik, Kıbrıslı Türklerin havaalanı Ercan'da bile görülüyor. Teoride Türkiye ve "KKTC" dışında hiçbir ülkenin tanımadığı bu havalimanı Türkiye'den uçuşlar gerçekleştirerek Kıbrıs Cumhuriyeti'nin havaalanı olan Larnaka kadar yoğun bir yere dönüşüyor. Kıbrıs hükümeti, onun yasallık kazanmasına izin vermese de gittikçe artan bir şekilde binlerce Kıbrıslı Rum bu havalimanını sessizce kullanıyor; çünkü İstanbul'dan yapılan uluslararası aktarmalar daha hızlı, sayıca çok ve Larnaka veya Atina'dan yapılanlara göre yarı fiyatına geliyor. Kıbrıslı Rumlar, Türkiye'ye karşı olan duygularıyla mücadele ediyor olabilirler ancak beşten fazla Kıbrıslı Rum pilotun çalıştığı Türk Hava Yolları için bu durum geçerli değil.

⁵⁹ Kriz Grubu'nun açık kaynaklardan yaptığı araştırmaya göre dört Kıbrıslı Rum milli muhafızı ve üç Kıbrıslı Rum sivil, iki Kıbrıslı Türk asker ve bir Türk asker 16 Ağustos 1974 tarihli ateşkes ile 1996 arasında Yeşil Hat'ta öldürüldü.

⁶⁰ 15 Aralık 2013 itibariyle arkeologlar 1.012 kişinin bedenine ulaşmıştı. Geriye kalan 475 kişi ailelerine iade edildi, bunların 137'si komitenin en başarılı olduğu 2013 yılında oldu.

⁶¹ Küçük, teknik ateşkes ihlalleri, günlük resmi raporda yalnızca bir veya iki sayfa yer kaplıyor. Kriz Grubu'na verilen mülakat, BM yetkilisi, Lefkoşa, Temmuz 2013.

⁶² UNFICYP, Kıbrıslı Türkleri Kıbrıslı Rum milislerden korumak amacıyla 1964'te müdahale etti. Yıllık 56.6 milyon dolar olan bütçesinin üçte biri, 30 Haziran 2014'e kadar Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından, altıda biri Yunanistan tarafından ve gerisi, tüm BM üyelerinden alınan katkılarla karşılanıyor. "Tampon bölgede yetkisini kullanarak, sükûnete katkıda bulunarak ve iki toplumda günlük hayatı etkileyen meseleleri çözerek hayati bir rol oynuyor". "Report of the Secretary-General", a.g.e.

E. Gerçek Durum: Tükenmişlik

Yine de bölünmüş durumdaki ada, kendini normalleştiriyor. Bazı Türk, Yunan ve Kıbrıslı liderler, uzlaşmaya kendi içlerinde istekli olsalar da adadaki iki taraf da kronik şekilde “1950’ler, 60’lar ve 70’lerin şiddet dolu geçmişinden gelen güvensizlik alışkanlığından ve müzakerelere sıfır toplamlı bakışlarından” muzdarip.⁶³ Yolunu kaybeden sürece dair kendiyle çelişen söylem, görüşmelerin Aralık 2013’te yeniden kesilmesinin ardından bir Kıbrıslı Rum sözcünün yaptığı açıklamada açıkça görülüyor: “konu Kıbrıs sorunu olduğunda çok yakın ve aynı zamanda çok uzak olabilirsiniz”.⁶⁴

Kıbrıslı Rumların 2004’te BM’nin Annan Planı’nı yüzde 76 oranla reddetmelerini kabul etmek zor. O dönemdeki Genel Sekreter’in raporunda yazdığı üzere, “reddedilen, basit bir plandan öte, [federal] çözümün ta kendisiydi”.⁶⁵ Dimitris Hristofyas, Şubat 2008’de Kıbrıs Cumhurbaşkanı olduğunda plana 2004’te gösterdiği muhalefeti tersine çevirmedi ve planda yer alan uzlaşmaların hiçbirinin yeni bir görüşme için temel alınmasına izin vermedi.⁶⁶ Planı desteklediği için neredeyse siyasi kariyerini mahveden Nicos Anastasiades Şubat 2013’te seçildiğinde “yüzde 76’ya” bağlılık sözü verdi.⁶⁷

Bu çelişkiler yumağını çözmek zor, çünkü hiçbir Kıbrıslı Rum cumhurbaşkanı, bu görevi doğrudan ilk turda kazanamadı. Bu da üçüncü bir partiye, genellikle de bir çözümde en uzlaşmaz tavrı almaya eğilimli olan Demokratik Parti’ye (DİKO), bağımlı oldukları anlamına geliyor.⁶⁸ Kıbrıs Rum medyası (bazı Kıbrıs Türk basın organlarının da olduğu gibi) uzun süredir katı tutum yanlısı olmasıyla tanınıyor⁶⁹ Hatta 2013’te Anastasiades, herhangi bir çözümü tüm partiler ve eski cumhurbaşkanlarından oluşan Ulusal Konsey’e sunma sözünü verdi.⁷⁰

Kıbrıs Türk tarafında ise uzlaşmaya dayalı bir federal çözüm fikri, zirveye ulaştığı 2004’teki Annan Planı döneminden ve Mehmet Ali Talat’ın 2005-2010 “KKTC” cumhurbaşkanlığından sonra desteğini kaybediyor. Cumhurbaşkanlığı görevi, Nisan 2010’da deneyimli siyasetçi, eski tıp doktoru ve seçmenleri tarafından iki devletli bir çözüme verdiği tavizsiz destekle bilinen Derviş Eroğlu tarafından devralındı. Cumhurbaşkanı Talat ile federal çözüm için çalışmış olan üst düzey bir Kıbrıslı Türk yetkili bile şunları söylüyordu: “bu süreç sonsuza dek devam edemez. Yeniden birleş-

⁶³ Hubert Faustmann, “Can the Problem be Solved?”, a.g.e., s. 2.

⁶⁴ Kıbrıs hükümeti sözcüsü Hristos Stylianides, aktaran “Deal Close Yet So Far”, *Cyprus Mail*, 15 Aralık 2013.

⁶⁵ “Report of the Secretary-General on his mission of good offices in Cyprus”, BM Güvenlik Konseyi, S/2004/537, 28 Mayıs 2004.

⁶⁶ “Hristofyas’ı suçluyorum ... [2010’da] Türkiye’nin Talat’ın yeniden seçilmesini garanti edeceğini sandı”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, diplomat, Londra, Haziran 2012.

⁶⁷ “[Kıbrıslı Rumlar] işlevsel bir çıkmaz içindeler. İstekleri, bölünme, ancak bunu müzakereye kendileri getiremiyorlar”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, Kıbrıs’ta çalışan Avrupalı akademisyen, Kasım 2013.

⁶⁸ “Kıbrıs’ta boğucu, küçük bir dünyanız vardır”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, Yunan yetkili, Atina, Haziran 2013. Yorumcu Loucas Charalambous’a göre Cumhurbaşkanı Anastasiades’in 2013’ün sonbaharında görüşmelerin başlamasını geciktiren talepler dile getirmesinin nedeni, DİKO’ya ayak uydurmaktı. “A curious war over a notorious joint statement”, *Cyprus Mail*, 10 Kasım 2013.

⁶⁹ “Bu durum, Kıbrıs’taki kitlesel medya tarafından daha da zorlu bir hale getiriliyor. Bu bağlamda ve çoğunluk içinde medya, bir çözümün değil sorunun parçası”. Hubert Faustmann, “Can the Problem be Solved?”, a.g.e., s. 2.

⁷⁰ “Allowing collective decision-making at National Council a recipe for disaster”, *Cyprus Mail*, 21 Haziran 2013.

meye inanan insanlar olarak haklarımızı koruyacak bir çözüm için elimizden geleni yapacağız. Ancak bu başarısızlığa uğrarsa, uluslararası toplumun iki tarafla bir araya gelerek bu konuyu konuşmasını isteyeceğiz”.⁷¹

İki toplum, birbirinden gitgide uzaklaştı.⁷² Artık çok az Kıbrıslı iki dili de konuşabiliyor ve akıcı İngilizce'nin olmaması süreci yavaşlattığından müzakerelerin çeşitli düzeylerinde çevirmenlere ihtiyaç duyuluyor.⁷³ 2003'te sınırın açılması, karşılıklı yoğun ziyaretlere neden olmuş olsa da sonradan sürekli olarak azaldı.⁷⁴ Kıbrıs Cumhuriyeti vatandaşlığına geçen herkes için verilen ücretsiz sağlık hizmeti önerisini kabul eden Kıbrıslı Türklerin sayısı, zirveye ulaştığı rakamın yarısına düştü.⁷⁵ Kıbrıslı Türklerin “bilgisayar arızası” nedeniyle geçici olarak bir geçiş noktasını kapatmaları üzerine (ki bu, görünüşte Kıbrıslı Rumların bir ihmallerinin intikamını almak için uydurulmuş bir bahaneydi) bir Cumartesi sabahı bir telefon alan üst düzey bir Kıbrıslı Rum yetkili, şunları söylüyordu: “Eskiden bu akıl oyunlarını severdim. Ama artık sıkılmaya başlıyorum”.⁷⁶

⁷¹ Kriz Grubu'yla yapılan yazışma, Ocak 2013.

⁷² 50 Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk kanaat önderiyle yapılan mülakatlar “artan bir kopuş” gösterdi. “İki tarafta da çözüm yönünde çok az umut var ... insanların çoğu mevcut statükoyu en olası senaryo olarak görüyor”. Rebecca Bryant, Christalla Yakinthou, “Cypriot Perceptions of Turkey”, TESEV, Ağustos 2012.

⁷³ Kriz Grubu'na verilen mülakat, BM yetkilisi, Lefkoşa, Haziran 2013.

⁷⁴ 1 Haziran 2012 ile Haziran 2013 arasında 1.27 milyon resmi geçiş kaydedildi. Bu rakam, Mayıs 2011 ile Mayıs 2012 arasında 1.54 milyon, Nisan 2003 ile Nisan 2004 arasında “dört milyonun üzerindeydi”. “Reports of the Secretary-General on the United Nations operations in Cyprus”, 30 Kasım 2011-5 Temmuz 2013.

⁷⁵ Bundan yararlanan Kıbrıslı Türklerin sayısı 500'den az, zira Kıbrıslı Rumlar, buna üç yıl süresince sosyal güvenlik katkısı ödeme koşulu getirdi. “Number of Turkish Cypriots receiving free medical care falls by more than half”, *Politis*, 4 Şubat 2014.

⁷⁶ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Haziran 2013.

III. Alternatif Bir Çözüm Bulmak

BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs'ta görev yapan 24 özel danışman veya özel danışmanların sonuncusu olan Alexander Downer'a göre "iki taraf da bir çözüm için can atıyor".⁷⁷ Ne var ki onlarca yıl süren görüşmeler, bu ihtiyaca cevap veremedi. İki kesimli, iki toplumlu bir federasyon dışında formülleri de içeren seçeneklerin masaya konulmasının zamanı geldi.

Diplomatlar ve yetkililer, bazen gevşek konfederasyonu yani şimdikiye dek resmi olarak tartışılan tüm seçeneklerden daha az külfetli olan bir federasyonu öneriyorlar. Böylesi bir formül, teorik olarak Kıbrıslı Rumlar açısından kabul etmesi daha kolay olabilir, AB bünyesinde tüm Kıbrıs'ı kapsayan tek bir ses ve varlık yaratabilir. Ancak şeytan ayrıntılarda gizlidir; aşına olunan engellere kısa sürede takılması olasıdır (bakınız aşağıdaki IV.C başlıklı bölüm).

Kıbrıs görüşmelerinin adanın bölünmüş olan statükosunu yasallaştırma olasılığına sahip olabileceğinin yanı sıra Kıbrıs Türk varlığının ilan ettiği bağımsızlığını pekiştireceği, AB'ye üye olma hakkı elde edeceği fikri, akademisyenler ve uzmanlar arasında sık sık dile getiriliyor. ABD Kongresinin Araştırma Servisi tarafından yazılan bir makalede belirtildiği üzere, 2004'teki ve 2008-2012 yılları arasındaki başarısızlıklar, "bazı gözlemcilerin bir çözüme ulaşılması imkanını sorgulamaya ve ayrıca tüm söylemlere karşın Kıbrıslı Rumlar açısından statükoyu sürdürmenin, Kıbrıslı Türkler içinse kalıcı bölünmeye gitmenin her iki taraf için de daha az cazip ancak daha kaçınılmaz bir sonuç haline gelip gelmeyeceğini sormaya yöneltti".⁷⁸

BM'nin bir danışmanı ve hükümetler, "pek çok gözlemcinin" müzakereyle ulaşılmış bir bölünmenin "gerçekten de 'en iyi' çözüm olduğunu "gitgide daha fazla önerdikleri" sonucuna açıkça vardılar.⁷⁹ Kıbrıs'taki deneyimli bir akademik uzman, Kıbrıslı Türkler için AB içinde yeni bir devletin "olası çözüm türleri düşünüldüğünde, özellikle yaşama kabiliyeti ve istikrar söz konusu olduğunda, Kıbrıslı Rumlar için adalet açısından hiç öyle olmasa da en iyi seçenek olduğunun öne sürülebileceğine" inanıyor.⁸⁰ İspanya'daki bir düşünce kuruluşunun makalesinde yer aldığı üzere, "uluslararası toplum, gitgide daha fazla hüsrana uğruyor ... eğer iki taraf da birlikte yaşamak istemiyor ve iki tarafın da hedefleri ulaşılabilir değilse, o halde yeni ve işlevsel olmayacak bir evliliğe zorlamak yerine dostane boşanma üzerinde anlaşmalılar".⁸¹

Sorun şu ki bu tür argümanlar, Kıbrıslı Rumların ağzından en azından kamuoyu nezdinde çok nadir olarak duyuluyor.⁸² Bu, Kıbrıslı Rumların bu fikri Türkiye'ye istediğini vermek demek olduğundan kolayca reddetmesi alamına gelebilir. Ne var ki Ankara'daki pek çok kişi özel toplantılarda bunun en rasyonel politika olduğuna inansa da karşılıklı olarak kararlaştırılmış bir ayrılık, Türkiye'nin mevcut politikası

⁷⁷ Alexander Downer'ın konuşması, a.g.e.

⁷⁸ Vincent Morelli, "Cyprus: Reunification Proving Elusive", Kongre Araştırma Hizmetleri, 25 Haziran 2013.

⁷⁹ James Ker-Lindsay, *The Cyprus Problem: what everyone needs to know* (Oxford, 2011), s. xv.

⁸⁰ Hubert Faustmann, "Can the Problem be Solved?", a.g.e., s. 5.

⁸¹ William Chislett, "Cyprus: Time for a Negotiated Transition", Real Instituto Elcano, 5 Temmuz 2010.

⁸² "Bir siyasi kültür krizi sözkonusu. Kimse sorunu başka biçimde ortaya koyamıyor. İnsanlar, çaresiz ve inkâr içinde hissediyorlar". Kriz Grubu'na verilen mülakat, iki toplumlu sivil toplum aktivisti, Lefkoşa, Mayıs 2013.

değil. Türk yetkililer, her zaman iki toplumlu, iki kesimli bir çözümün ana hedef olduğunu vurguluyor ve Kıbrıslı Rumların daha farklı bir şeye razı olacağına inanmıyor. Eğer Ankara'nın federal çatı altında yeniden birleşme politikasına paralel olarak veya onun yerine son çare olarak götüğü başka bir politika varsa o da şimdiye dek Türkiye'nin bir uzantısı olan "KKTC"yi olduğu gibi tanımının tek alternatif olduğuna dair dünyayı ikna etmek gibi sonuçsuz bir düşünceye dayanan bir politika oldu.⁸³

Bazıları, iki devletli bir çözümü tartışmaya açmanın federal çözümü daha da makbul hale getirebileceğine inanıyor.⁸⁴ Diğerleriyse Kıbrıslı Rumların başka alternatifleri göz önünde bulundurmaları için Türkiye'nin olumlu söylemi ve jestlerinin gerektiğini kabul ediyorlar. Sivil toplum ve arkaplan toplantılarında federal bir çözümü savunmak için çok çalışsan ve bir Türk düşünce kuruluşunun önde gelen isimlerinden biri, ülkesini "eski refleksleri" bir kenara bırakmaya ihtiyatla teşvik ediyor ve şunları ekliyordu: "Bambaşka bir politika benimsemeli ve bu çıkmaz bir fırsata dönüştürmeli. Federal çerçevede kalarak ancak bir çözüme ulaşabiliriz. Ancak temel nokta, her türlü sonuç için iletişim kanallarını açık tutmak olmalı".⁸⁵

Yaşayabilir her türlü çözüm, iki toplumun da desteğine ihtiyaç duyacak ve hiçbir taraf diğerine kendisi açısından maksimum çözümü dayatmayacaktır. Nihayetinde ikisi de yeni düzenlemeyi referandumla onaylamak zorunda. Halkın tabuları ve iki devletli bir çözümün vakitsizce kamuoyunda gündeme getirilmesinin oluşturacağı destek kaybı dikkate alındığında sessiz diplomasi, uzlaşmaya varmak için en iyi yol olarak ortaya çıkacaktır.⁸⁶

⁸³ Kriz Grubu'na verilen mülakatlar, Türk yetkililer, Ankara, 2010-2013. "Ankara'nın ilk tercihi her zaman BM parametreleri çerçevesinde iki kesimli, iki toplumlu bir çözümün yana olması". Mensur Akgün, "Possible Scenarios in Cyprus: Assuming there is no solution", TESEV, Şubat 2012.

⁸⁴ "İki devletli modelin 'müzakereyle ulaşılmış bir bölünme' olarak adlandırılmasından hoşlanmıyorum, çünkü öyle olmayacak. Bunda uzlaşırsak, hiç olmadığımız kadar yakın olacağız". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Türklerin eski başmüzakerecisi, Lefkoşa, Haziran 2013. "Bunun işe yaramasının tek yolu, resmi bir bölünme olasılığının bulunması. Kıbrıslı Rumlar şöyle diyeceklerdir: 'karmaşık bir yetki paylaşımına mı dahil olmak istiyoruz yoksa durumu kabulleniyor muyuz düşünmeliyiz ... bunu masaya taşımamız. [İki devletli bir çözümle bile] zamanla sınır yok olacaktır". Sir Jack Straw, Birleşik Krallık eski dışişleri bakanı, Lordlar Kamarası'nda yaptığı konuşma, Londra, 13 Haziran 2012. "İki devletli bir çözüme bakmak – ve yüzleşilmesi gereken gerçek sorunlar sözkonusu – insanları federasyona tekrar eğilmeye ikna edebilir. Merkezi yönetimin herhangi bir egemen devletin (ve Kıbrıs'ın durumunda da bir AB üyesinin) sorumluluklarını yerine getirebilmesi durumunda federasyonda merkezi ve bölgesel yetkilerin sorumluluklarının dengesini sağlamak için muazzam bir fırsat oluşacaktır". Kriz Grubu'yla yapılan yazışma, eski üst düzey AB yetkilisi, Şubat 2014.

⁸⁵ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Mensur Akgün, Küresel Siyasal Eğilimler Merkezi direktörü, Kültür Üniversitesi, İstanbul, Şubat 2012.

⁸⁶ "[İki devletli bir çözümü] kamuya açık biçimde tartışabileceklerini sanmıyorum; inkar edebilecekleri bir arka kanala ihtiyaçları var ... iki devlet hakkında konuştuğumda [Kıbrıslı Rumlar] gülmüşüyorlar. Daha fazla vermek zorunda kalacağız dediğimde rahatlıyorlar". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Türklerin eski başmüzakerecisi, Lefkoşa, Haziran 2013.

A. Kıbrıslı Rumlar Yeniden Düşünüyor

Kıbrıslı Türklerin AB çatısı altında bağımsız olmalarına karşı çıkan ana argümanlardan biri, buna adada çoğunluğu oluşturan Kıbrıslı Rumların neredeyse tamamı tarafından şiddetle karşı çıkılacak olması.⁸⁷ Fikir değişikliğini yönetmek, kolay olmayacaktır. Çözüm yanlısı bir aktivistin sözleriyle:

Siyasetçiler ve medya, mali krizin Kıbrıs'a diz çöktürerek bir çözümü dayatmak için hazırlandığına toplumu inandırmışken insanlara değişimi nasıl kabul ettirebilirsiniz? Kıbrıslı Rumların emsalsizlik hissini ve [doğalgazdan] büyük refah umutlarını parçalamak zorundayız.⁸⁸

Kıbrıslı Rumların başmüzakerecisi Andreas Mavroyiannis, derinde yatan bir hissi şöyle dile getiriyordu: “Ülkemin bölünmüş kalacağı fikrini kabullenemiyorum”.⁸⁹ Bu pozisyonun neden Kıbrıslı Rumların çıkarına olduğu sorusuyla karşılaştıklarında ise siyasetçiler, nadiren popülist veya duygusal kriterlerin ötesine geçebiliyorlar. Örneğin muhalefet partisi lideri Andros Kyprianou, iki devletli bir çözümü reddetmesinin nedenlerini şu şekilde sıralıyor: Halkın karşı çıkması, iki toplum arasında yaşanacak şiddet olaylarının kontrolden çıkması, “hakkaniyetli” ve “adil” bir çözüm gereksinimi ve federal bir çözüme ulaşılabileceğine dair inanç.⁹⁰

Ne var ki Kıbrıslı Rumların yeniden düşünmeye başladıklarına dair emareler var. Kanaat önderleri ve sıradan insanlar, konfederasyondan ayrılığa kadar yeni fikirlere açık olsalar da halkın tepkisinden duyulan korku, bunların gizli tutulmasına yol açıyor.⁹¹ Üst düzey bir yetkili, “gerek Kıbrıs sorununun özüne dair gerekse izlenmesi gereken prosedürlere dair eskimiş pozisyonlarımızın kapsamlı bir şekilde gözden geçirilmesine acilen ihtiyacımız var” diyordu.⁹² Bir Kıbrıslı Rum araştırmacı, University College of London’ın dergisinde şunları yazıyordu: “federalizm için gereken

⁸⁷ Kıbrıslı Rumların yüzde 79’u, adada iki egemen ve bağımsız devlet fikrini “kesinlikle kabul edilemez” buluyorlar. “Cyprus 2015”, a.g.e. “Müzakereyle ulaşılabilecek bir bölünme imkansız. Bunun altına kimse imzasını koyamaz”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, Takis Hacdimitriu, Kıbrıslı Rumların eski müzakerecisi ve sivil toplum aktivisti, Lefkoşa, Haziran 2013.

⁸⁸ Kriz Grubu’na verilen mülakat, iki toplumlu sivil toplum aktivisti, Lefkoşa, Kasım 2013.

⁸⁹ Kriz Grubu’na verilen mülakat, Lefkoşa, 12 Eylül 2013.

⁹⁰ “[Federal çözümün mümkün olduğuna dair] bana inanç veren şey, ülkemizin bölünmesini asla kabul etmeyecek olmam”. Andros Kyprianou, Emekçi Halkın İlerici Partisi (AKEL) genel sekreteri, Küresel Siyasal Eğilimler Merkezi, İstanbul, 20 Ocak 2014.

⁹¹ “Kalıcı bölünme, bunu açıkça söyleyemeseler de Kıbrıslı Rumların önemli bir kısmı tarafından gizlice detekleniyor ... müzakereyle bölünme önerisini ciddiyle öne süren bir siyasetçi, siyasi muhaliflerine ve kitle medyasına onu hain olarak yaftalamaları için altın bir fırsat sunacaktır”. Hubert Faustmann, “Can the Problem be Solved?”, a.g.e., s. 5. “Hiçbir Kıbrıs Rum partisi [bölünmeyi] istemese de pek çok Kıbrıslı Rum bana bunu istediklerini bireysel olarak söylüyorlar”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Türk yetkili, Eylül 2013. “[Kıbrıslı Rum] siyasetçilerin söyledikleri, seçmenlerin düşündüklerini temsil etmiyor. Kıbrıslı Rumlarla özel ortamlarda görüşürseniz gazetelerden ... çok daha mantıklılar”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, üst düzey Avrupalı diplomat, Lefkoşa, Eylül 2013. “Hristofyas’a kaç Kıbrıslı Rum’un bölünmeyi kabul edeceğini sordum, yüzde 10’un edeceğini söyledi. Anastasiadis’e sordum, yüzde 50 dedi”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, üst düzey uluslararası yetkili, Eylül 2013. “Çözüm, bir konfederasyonu andıracak. Ancak konfederasyon kamu alanında değil”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, Kıbrıslı Rum siyasi aktivisti, Atina, Mayıs 2013.

⁹² Büyükelçi Tasos Tzionis, Kıbrıs’ın eski başmüzakerecisi, “Demilitarisation outmoded due to new conditions”, *Phileleftheros*, 2 Ocak 2014.

koşullar bariz biçimde eksik ... karşılıklı veto riski ve de hareketsizlik, konfederasyonun bir federasyondan daha yaşayabilir olmasını farz etmek için hiçbir neden olmadığı [anlamına geliyor]. ... en 'başarılı' önlem, şimdiye dek bölünme oldu".⁹³ Geniş kitleye sahip DİKO partisi, yeniden birleşme yolunda Kıbrıslı Rumlar açısından maksimalist bir çizgi izlerken partinin aktivistlerinden biri, değişime hazır olduklarını şu sözlerle ifade ediyordu:

Muhtemelen yüzde 30 iki devletli bir çözüm istiyor, diğer yüzde 30 ise federasyon istemiyor [Kıbrıs Rum] gençliğinin umurunda değil; liderlik, halkın gerisinde kalıyor. Mülkiyet sorununu ele alalım. Liderlik, mülkleri geri alma sözünü tutmadı, bu yüzden insanlar, [Kıbrıslı Türklerin tazmin komisyonuna başvurarak] kendi başlarına çözmeye karar verdiler Türk tarafı, ... bir teklif getirmek zorunda Bizim başlangıç pozisyonumuz şu: toprağın yüzde 20'sini alabilirsiniz, kıyı şeridinin yüzde 20'sini alabilirsiniz, [Kıbrıs üzerinde] garantörlük olmayacak, küçük bir [silahsızlanma anlaşması] ve mallarımız için tazminat istiyoruz. Tam egemenlik istiyorsunuz. Bunun bedelini ödemek zorundasınız!⁹⁴

Müzakerecilerin 11 Şubat 2014'teki ortak deklarasyonları, "hiçbir taraf diğeri karşısında velayet veya yetki alanına sahip olmayacaktır" mesajını herkese vermesi açısından kayda değerdi. Federal bir anlaşmaya ister varılsın ister varılmasın, bu, Kıbrıs Rum liderliğinin adada iki kurucu devletin varlığı gerçeğine dair şimdiye dek yaptığı en cesur açıklamaydı. Bu nedenle hükümetin uzun süre önce verdiği bir vaat olan Kıbrıslı Rum mültecilerin kuzeydeki evlerine dönmelerinin Kıbrıs Türk hükmü altında yapılacağı üstü kapalı olarak söylendi. Bu tür gerçekçi mesajların devam etmesi, Kıbrıslı Rumların herhangi bir çözümde uzlaşma koşullarını kabul etmeleri isteniyorsa hayati önemde olacaktır.⁹⁵

Yeni düşünme biçiminin bir nedeni de Mart 2013'te yaşanan çöken bankalar krizinden bu yana ekonomide görülen çöküş ve Kıbrıs'ın acilen kendini yeniden yaratması gerektiğinin fark edilmesi oldu.⁹⁶ Hatta bazı Kıbrıslı Rumlar, AB'nin felç eden kurtarma koşullarının, onları besleyegeldikleri yeniden birleşme umutlarından vazgeçmeye zorlamak için bir plan olduğuna inanıyorlar.⁹⁷ Cumhurbaşkanı Anastasiades, ekonominin sağlığını yeniden oturtmak için bir çözümün hayati önemde olduğuna dair geniş kabulü paylaşıyor. Kıbrıs dışındakiler ise onu, kendi kendine

⁹³ Nicola Solomonides, "One State or Two?", a.g.e., s. 73-74.

⁹⁴ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Haziran 2013. DİKO'nun standart politikası, şu açıklamada görülebilir: "Kıbrıs sorununu ele almak gibi konulara geldiğinde ... tavizler olamaz ve olmamalı da". "DİKO votes to quit coalition over handling of Cyprus talks", *Cyprus Mail*, 22 Şubat 2014.

⁹⁵ Kıbrıslı Türklerin bağımsızlığından kim bahsederse "kamuoyu tarafından linç edilir". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Rum yetkili, Şubat 2014. Buna rağmen üst düzey bir Kıbrıslı Rum yetkili, ortak açıklamanın tek başına fazla bir ilerlemeye yol açmasının mümkün olmadığını söylüyordu. "Kelimeler üzerinde yine anlaştık, fakat farklı şeyleri kast ediyoruz". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Şubat 2011.

⁹⁶ "Büyük işverenler anladılar ki ilerisi için tek yol, gazdan değil [Kıbrıs sorununa] bir çözümden geçiyor. Ama bunu ifade etmek için yatay olarak organize olamıyoruz". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıs Rum işveren örgütü temsilcisi, Lefkoşa, Kasım 2013.

⁹⁷ "Kıbrıs ve Yunanistan'daki vahim ekonomik durumu kötüye kullanmak isteyen herkese krizin ağırlığı altında ezileceğimizi düşünmemeleri gerektiği mesajı verilmeli". Kıbrıslı Rumların küçük bir partisi olan EDEK'in (Sosyal Demokrasi Hareketi) açıklaması, Ocak 2014.

yeten, uzlaşmayan ve uluslararası meşruiyet ve desteğe sahip Kıbrıs Rum “kalesinin” sarsıldığını fark ederek ona göre davranmakla yargılıyor.⁹⁸

Büyük Kıbrıs Rum komünist partisinin lideri, adadaki iki devletli realiteyi meşrulaştırmaya karşı çıkıyor, ancak bu kesimin fikirlerini tüketmiş olduğundan açıkça endişe duyuyor: “[Partideki lider dostlarıma] ‘görüşmeler devam etmeyecek. Bir sonraki planınız nedir? Olumsuz gelişmeleri önlemek için ne yapacaksınız?’ diye sorduğumda cevap yok”.⁹⁹ Kıbrıs Rum hükümetinden bir üst düzey görevli, özel bir toplantıda şunları söylüyordu: “Kabul edilebilir bir çözüme gerçekten ulaşılabileceğine kimsenin inandığını sanmıyorum Federal bir çözümü amaçlamamız gerektiğine gitgide daha fazla ikna oluyorum. [Uzlaşmaya dayalı ayrılma] seçeneğini gözardı etmeyelim. İki tarafın da kazandığı bir yaklaşıma acilen ihtiyacımız var. Gelin istekler listemizi yazalım”.¹⁰⁰

Açık denizde 2011’de keşfedilen doğalgaz, Kıbrıslı Rumların hedefi için hızlı bir çözüm olamadı. Yukarıda da belirtildiği üzere açıklanan mevcut plan, ihracata yönelik pahalı bir sıvılaştırma tesisi kurmak; ancak bunun gerçek geliri, devlete 2025’e hatta belki 2030’a kadar ulaşamayacaktır.¹⁰¹ Daha da kötüsü, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Mart 2013’teki mali krizi sırasında AB’ye yaptığı 10 milyar avro borcun yanı sıra daha öncesinde Rusya’dan aldığı 2.5 milyar avroluk kredi, Afrodit doğalgaz sahasını kullanabilse bile buradan gelecek olası nakit gelirin tamamını eritmiş olabilir.¹⁰²

Bir çözümün ardından Türkiye’yle açık ticaret ve iletişim, Kıbrıs’ta geniş bir ekonomik büyümenin en garantili yolu olmayı sürdürüyor.¹⁰³ Türkiye ile normalleşme, 2017’de hazır olabilecek bir İsrail-Kıbrıs-Türkiye veya İsrail Türkiye boru hattı aracılığıyla doğalgaz sayesinde sağlanacak yararların adaya daha hızlı, güvenli ve karlı ulaşmasını sağlayabilir [bakınız yukarıdaki bölüm]. Bazı Kıbrıslı Rumlar ümitli olmayı sürdürüyorlar.¹⁰⁴ Ne var ki şirketler başka seçeneklere yönelmeden önce Lefkoşa, daha hızlı davranmak zorunda.¹⁰⁵

⁹⁸ “Kale, seçilmiş birkaç işadami tarafından korunuyor ve gitgide fazlası [çözüme] angaje oluyor”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, Batılı diplomat, Lefkoşa, Şubat 2014. Kıbrıslı işadamlarının bir çözüm bulunmasını teşvik etmelerine örnekler için bakınız <http://bit.ly/1kb57JG>.

⁹⁹ Andreas Kyprianou, yuvarlak masa toplantısı, a.g.e.

¹⁰⁰ Kriz Grubu’na verilen mülakat, Lefkoşa, Haziran 2013.

¹⁰¹ Kriz Grubu’na verilen mülakat, Kıbrıslı Rum ekonomi planlamacısı, Lefkoşa, Kasım 2013. “[Noble şirketi], siyasi sorunlar olmasa bile [Türkiye’ye] bir boru hattı yapacaklarından emin değil. Çok gaz olduğuna inanıyorlar; LNG ile [sıvılaştırılmış doğalgaz] gerçekten ilgileniyorlar ve LNG fiyatlarının artacağını düşünüyorlar”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, Kıbrıs’ta hidrokarbon projesine yakın üst düzey bir yetkili, Kasım 2013.

¹⁰² Kıbrıs’ın enerji bakanı, nihai olarak 12 ile 18 milyar dolar değerinde net kâr elde edileceğini tahmin ediyor. Bakınız “Noble: Cyprus’ gas world class”, *Cyprus Mail*, 4 Ekim 2013.

¹⁰³ Bakınız Fiona Mullen, Özlem Oguz ve Praxoula Antoniadou Kyriacou, “The Day After: Commercial opportunities following a resolution of the Cyprus problem”, International Peace Research Institute, Oslo (PRIO), Mart 2008.

¹⁰⁴ “Kıbrıslı Türklerin bize karşı tavırlarında bir değişiklik fark ettim. Bu sadece bizim fark ettiğimiz türden bir şey ve gemilerin hareketiyle vs. ilgili. [Burada Lefkoşa’da] boruhattıyla ilgili iki Türk şirketini gördüm. [Bunun temsil ettiği hakkında] heyecanlıyım”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, Kıbrıslı Rum yetkili, Kasım 2013.

¹⁰⁵ “Biz tereddüt eder ve seçeneklere bakarken ... petrol şirketleri başka yerlere bakmaya başlayacaklar ... [İsrail’in özel bir gemiden FLNG (yüzer bir sıvılaştırılmış doğalgaz tesisi) aracılığıyla pazarlayabileceği fikri gibi kararlar geri dönülmez olacaktır”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, Kıbrıslı Rum doğalgaz yetkilisi, Lefkoşa, Kasım 2013.

Yirmi yıl önce Kıbrıslı Rumlarla Kıbrıs sorununu konuşmak, 1974 olaylarına ait ağır travmaları yeniden hatırlamak anlamına gelirken şimdilerde “artan bir faydacılık hissi sözkonusu ... ılımlı çevrelerde bazıları, kuzeyin tamamen kaybedildiği ve belki de resmi bir ayrılığa dair görüşmelere başlanması gerektiği sonucuna varmış görünüyorlar Pek çok Rum milliyetçisi şunun farkına vardı ki ... Kıbrıs Cumhuriyeti’ni olduğu gibi yani Kıbrıslı Rumların kontrolünde bir yapı olarak tutmak daha iyi bir fikir olabilir”.¹⁰⁶ Kıbrıs’ın güneyinde yaşayan bir akademisyen, bunu şu şekilde ifade ediyor:

Güneydeki retçi cephe, istemeden de olsa Ankara’nın Türkleştirme gündemine hizmet ediyor. Olanaklı olmayan çözümlerin peşinde koşarken (veya olanaklı olanlara karşı çıkarken) politikaları onları zorunlu olarak statüko yanlısı hale getiriyor. Politikalarının Kıbrıslı Rumların kendi yenilgilerini imzalamalarını, “adil olmayan” bir çözümü kabul etmelerini, Türkiye’nin işgalinin yarattığı gerçekleri meşrulaştırmalarını ve de Rumların hak ve iddialarından vazgeçmelerini engellediklerini öne sürdüler hep. Ancak bu politikalara riayet etmek, muhtemelen adanın daimi olarak bölünmesine yol açacak ... boru hattı hayallerine dayanan çözüm sözü vermek ve arzulamak yerine “retçiler”, dürüst olmalı ve Kıbrıslı Rumlara “iyi” veya “adil” bir çözüm olamayacağı için Kıbrıs sorununun yeniden birleşmeye dayalı bir çözümünün olamayacağını açıkça söylemeliler. Bu adım atıldıktan sonra Kıbrıslı Rumlar arasında yapılacak dürüst bir tartışma, geleceği belirleyebilir.¹⁰⁷

Eğer Kıbrıslı Rumlar, AB içinde bağımsız bir Kıbrıs Türk devletine razı olurlarsa bu fikre karşı olan uluslararası hukuki argümanların çoğunluğunu ortadan kaldırabilir. Bunların arasında başlıcaları, bölünmenin aslında Türkiye’nin 1974’te güç kullanmasını, geçmişte Türk vatandaşlarını kuzey Kıbrıs’a yerleştirmesini, Kıbrıs Cumhuriyeti topraklarını uzun süredir işgal etmesini haklı çıkaracağı; ve ayrıca “KKTC”nin bağımsızlığını tanımanın BM Güvenlik Konseyi’nin bir dizi kararına aykırı olması.

Bunun karşılığında Kıbrıslı Rumlar, gerçekten istediklerinin büyük bir kısmını elde edeceklerdir. Detaylar üzerinde yapılacak görüşmelere bağlı olarak Türkiye ve Kıbrıslı Türkler, adanın tamamı için 1960 garantilerinin devam etmesine olan ısrarlarını terk etmeye (bakınız aşağıdaki IV.F başlıklı bölüm); Türk askerlerini çekmeye; adanın güneyindeki Kıbrıs Rum karasularındaki gaz rezervleri üzerinde hak iddia etmekten vazgeçmeye; bir çözümün ardından Kıbrıslı Rumların mülkiyet haklarını kullanmalarını engelleyecek resmi derogasyonlardan söz etmeyi bırakmaya; en azından Annan Planı’nda önerilen kadar toprağı iade etmeye; Kıbrıslı Rumların kuzeydeki mülkleri için bir tazminat planına bağlı kalmaya; ve de malların, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımı gibi AB’nin normal olan tüm özgürlüklerine izin vermeye muhtemelen hazır olacaklardır (bakınız aşağıdaki III.C başlıklı bölüm). Kıbrıslı Rumlar, bağımsız bir Kıbrıs Türk devletinin ne anlama gelebileceğini henüz tartışmaya başlamış olsalar da bu, Kıbrıslı Rumların para birimi, AB kanunları ve vize rejimi gibi gerçekten de önemli olan her konuda adayı yeniden birleştirmek için duydukları derin arzuyu cevaplamamanın bir yolu da olabilir.

¹⁰⁶ James Ker-Lindsay, *The Cyprus Problem*, a.g.e., s. 112.

¹⁰⁷ Hubert Faustmann, “Can the Problem be Solved?”, a.g.e., s. 4-5.

B. Kıbrıslı Türkler İnançlarını Kaybediyor

Kıbrıslı Türklerin yüzde 65'i 2004'teki adayı yeniden birleştirmeyi amaçlayan Annan Planı için evet oyu verdiklerinde federal bir geleceğin öngörülebilirlik, normalleşme ve AB üyeliği getireceğini ümit ediyorlardı. Kıbrıslı Rumların ezici çoğunluğunun planı reddetmesini bu umutların sonu olarak gördüler ve federasyon karşısında çok daha az olumlu hale geldiler.¹⁰⁸ Yine de çoğunluğu Türkiye tarafından korunmak istese de ilhak edilmek istemiyorlar.¹⁰⁹ AB içinde iki devletli bir çözüm, onlara kendi kendilerine ayakta kalabilmek için tanınma ve destek sağlayacaktır. Sadece "KKTC" toprağı için Türkiye ile yapılacak bir savunma anlaşması, Kıbrıslı Rumlar ve AB için kabul edilebilir olabilir (bakınız aşağıdaki IV.F başlıklı bölüm).

Eğer AB, yeni devleti kendi sorumluluğu olarak kabul ederse, Kıbrıslı Türklerin üstlerine düşeni yapmaları beklenebilir. Pek çok Kıbrıs Türk kurumuna şimdiye dek verilmeyen uluslararası tanınırlık, bu tarafta gevşek uygulamaların ve Türk yatırımcı ve kumarhane otellerine bağımlı olmalarının temel nedenini oluşturuyor.¹¹⁰ Kıbrıslı Türkler, tüm sınır geçişlerinde yaptıkları resmi denetimler de dahil olmak üzere bir devlet olmanın pek çok sembolü ve kurumlarıyla uzun süredir kendi meclislerini, mahkemelerini ve belediye hizmetlerini yürütüyorlar. Kıbrıslı Türk temsilciler, dünya çapında gitgide daha fazla rağbet görüyorlar. BM özel danışmanı Alexander Downer, Türkiye'nin dışişleri bakanı Ahmet Davutoğlu ile Türkiye'nin "KKTC"deki büyükelçiliğinde buluştu ve Kıbrıslı Rumları öfkeliendirdi.¹¹¹ Tanınan bir hükümet olmak, Kıbrıslı Türklerin genellikle Türkiye'deki iktidar partisine yakın olan Türk işadamları tarafından gitgide daha fazla önünün kesildiği bir statükoda boğulmak yerine uluslararası tanınırlıkta şirketlerle anlaşmalar yapmalarına imkan tanıyabilir.¹¹²

Ne var ki Kıbrıslı Türkler, 1983'teki zamansız ve tek taraflı bağımsızlık ilanının (BM Güvenlik Konseyi'nin bunu kınamış olması ülkelerin bu seçeneği tartışmasını zorlaştırıyor) yükü altında çırpınıyorlar. Türkiye bu bağımsızlığı tanıyor, ancak bundan doğan uluslararası ayıp nedeniyle diğer ülkeleri ikna etmek konusunda çok eğilmedi. Dost Müslüman ülkeler, "KKTC"yi tek taraflı tanımaları durumunda AB ve üye devletler Kıbrıs ve Yunanistan ile kaçınılmaz olan çatışma nedeniyle neredeyse hiç-

¹⁰⁸ "Artık hiçbir heyecan yok. Otomatiğe bağladık". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Aysu Akter, Kıbrıslı Türk TV sunucusu, Kasım 2013. "Kıbrıslı Türkler umutsuzluk içindeler ... kendilerini Türkiye'nin 'yağmacı kapitalizminin' [kurbanı olarak hissediyorlar] ... iki imkansız gelecek arasında kalmışlar: kağıt üzerinde işlemecek bir federasyon ve [gerek] uluslararası açıdan kabul edilemez olan ve arzu edilmeyen Türkiye'ye ilhak edilme". Rebecca Bryant, Christalla Yakinthou, "Cypriot Perceptions of Turkey", a.g.e.

¹⁰⁹ "Kıbrıslı Türkler, Ankara'ya gitgide daha fazla yabancılaşıyorlar. Bu büyük bir uçurum. Başbakan Erdoğan'ın dışlayıcı dili, yeni camiler, dini okullar ve uygulanan planların Kıbrıslı Türklere hiçbir saygısı yok". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey diplomat, Lefkoşa, Haziran 2013.

¹¹⁰ "Evet, yozlaşmış; aşırı miktarda memur var. Kapalı bir sistemde hiçbir şey düzgün biçimde gelişemez. Bunun çözümü, uluslararası gözetim ve müktesebat". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Türk yetkili, Lefkoşa, Şubat 2014.

¹¹¹ "Representations by the Foreign Ministry over the meeting of A. Downer with the Turkish FM in the occupied areas", Kıbrıs Cumhuriyeti Basın ve İletişim Ofisi, 16 Aralık 2013.

¹¹² "KKTC ile Türkiye arasında 'KKTC' ile AB arasında olduğundan daha fazla tarife var". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey yabancı diplomat, Lefkoşa, Haziran 2013.

bir ilgi göstermediler.¹¹³ Tüm bunlar, Kıbrıslı Türklerin tahrip edici şekilde arada sıkışmışlık hissi yaşamalarına neden oluyor.

Kıbrıslı Türkler için en büyük zorluk, bağımsız bir devletin yaşayabilir olduğunu, AB normlarına uyabileceklerini ispat etmek ve işlevsel olarak Ankara'dan bağımsız olmayı öğrenmek.¹¹⁴ “KKTC” yönetiminin eksikliklerine dair Türkiye’de yapılan eleştirel bir çalışma, neden Türk yetkililerin dahi onların verimsizliği ve bağımlılık kültüründen duydukları rahatsızlıkları dile getirdiklerini ortaya koyuyor.¹¹⁵

C. Türkiye’nin Elini Uzatması Gerekliyor

Kıbrıslı Türklerin eski lideri Rauf Denktaş tarafından Kasım 1983’te tek taraflı ilan edilen bağımsızlığın uluslararası arenada reddedilmesiyle ağzı yanan Türkiye, resmi müzakere noktalarını BM sürecini sıkı sıkıya destekleyecek biçimde sürdürüyor.¹¹⁶ Ancak özel toplantılarda Ankara’da bazıları, Kıbrıslı Rumların Kıbrıslı Türklerin AB içinde bağımsızlığını kabul etmeleri için bazı radikal adımları tartışmaya hazır olduklarını öne sürüyorlar.¹¹⁷

Ankara’ya motivasyon sağlayan unsurlar arasında çözümün AB’ye katılım sürecine ve uluslararası saygınlığına sağlayacağı ivme, adaya her yıl 1 milyar dolar değerinde yardım sağlaması, ve yakın zamanda iç siyasette beğenilecek bir dış politika başarısı arayışı bulunuyor.¹¹⁸ Sorunun açığa çıktığı 1955 yılından bu yana Kıbrıs politikaları nedeniyle zarar görüyor. Adadan doğan anlaşmazlıklar, ülkenin en önemli müttefiki olan ABD ile 1960’larda gerilimler olmasına, 1970’lerde uluslararası askeri yaptırımlara ve 1980’lerde ve 1990’larda AB yardımlarında kayıplar yaşanmasına neden oldu. 2006’dan bu yana Türkiye’nin AB ile yürüttüğü 35 müzakere başlığının neredeyse yarısı, Kıbrıs nedeniyle bloke oldu ve bu mesele, Brüksel ile tıkanan ilişkilerin hem belirtisi hem de sonucu haline geldi. Görüşmelerin 2014’te yeniden başlaması için çok çaba harcayan üst düzey bir Türk yetkili, şunları söylüyordu:

Çözümün nasıl birşey olduğuyla ilgilenmiyoruz. İlgilendiğim şey, müzakereyle ulaşılmış bir çözüm. Tek devletli bir çözüme hazırız. Ama eğer Türkler ile birlikte

¹¹³ “Kıbrıslı Rumların de facto olarak kuzeyi kaybettiği için zorla bir anlaşmayı kabul edeceklerini farz etmek gerçekçi olmayacaktır”. Hubert Faustmann, “Can the Problem be Solved?”, a.g.e., s. 6. “Tanınma seçeneğinin müzakereyle ulaşılan bir çözüme alternatif oluşturması, oldukça uzak bir ihtimal gibi görünüyor”. James Ker-Lindsay, *The Cyprus Problem*, a.g.e., s. 111.

¹¹⁴ “Kıbrıslı Türkler, Türkiye’ye gücünüyorlar, fakat ne zaman başları sıkışsa uçağa atlayıp Ankara’ya gidiyorlar”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, Avrupalı diplomat, Lefkoşa, Kasım 2012. “KKTC’ AB üyeliğine çok uzak. Türkiye’nin yardımları tüm toplumu yozlaştırıyor. Toprakları üzerinde çok az kontrole sahipler”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, üst düzey Avrupalı diplomat, Lefkoşa, Eylül 2012.

¹¹⁵ “KKTC kamu yönetiminin en temel eksikliği, devletin merkezinde politika oluşturacak, öncelikleri belirleyecek, oluşturulan politikaların uygulanmasını koordine edecek, izleyecek, denetleyecek bir kapasitenin olmayışıdır.”. “KKTC Devleti Fonksiyonel-Kurumsal Gözden Geçirme Çalışması”, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı – TEPAV, Nisan 2013.

¹¹⁶ Kriz Grubu’na verilen mülakatlar, Türk yetkililer, Ankara, Temmuz-Eylül 2013.

¹¹⁷ Kriz Grubu’na verilen mülakat, Ankara, Nisan 2012.

¹¹⁸ “Kıbrıs sorununun maliyeti, KKTC’nin Türkiye’den önce katılmasına dair [kıskaçlıkla] çok fazla tartışılıyor. AB içinde neden Türkçe konuşulan bir üye ülke olmasın?” Kriz Grubu’na verilen mülakat, Türk yetkili, Ankara, Şubat 2014. “İç siyasetteki mevcut kriz üretken olabilir ... Erdoğan yeşil ışık yaktı. Yeniden birleşme veya iki devletli bir çözüme hazır, yeter ki ‘bize bir çözüm getir’”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, Başbakan Erdoğan’a yakın bir siyasi yorumcu, Ankara, Şubat 2014.

yaşamaya veya devleti Türklerle paylaşmaya hazır değilse [federasyon] asla gerçekleşmeyecek ... bunu reddederlerse iki devletli bir çözümü müzakere etmek zorundayız. Onların meşru devlet olduğu bir statükoyla devam edebileceklerini düşünemezler. Eğer isterlerse üç ile altı ay içinde bir [uzlaşmaya] varılabilir.¹¹⁹

Türk ve Kıbrıslı Türk liderler, iki taraf anlaşmaya varmazsa ayrılmanın gerekli olduğundan defalarca bahsettiler.¹²⁰ Türk bürokratlar ve düşünce kuruluşları, bu devlet-çiği denizaşırı veya bağlı toprak yapmak yolunda bir geçişin olasılığını araştırdılar.¹²¹ Türk medyası, bundan genellikle B planı olarak söz ediyor ve federal çözüm görüşmeleri başarısızlığa uğrarsa “KKTC”nin Tayvan benzeri bir şekilde normalleşmesini kast ediyor.¹²² Ne var ki “KKTC”, Tayvan’dan oldukça farklı, çok daha küçük ve ekonomik açıdan çok daha zayıf. Kıbrıslı Rumların rızası olmazsa “KKTC” başarılı olamayacaktır.

Böylesi bir uzlaşmaya varmak, Türkiye’yi hâlâ tehditkâr ve tarihi düşman olarak gören Kıbrıslı Rumların korkularını dindirmek için Türkiye’nin yeni ve sürdürülebilir bir çaba göstermesini gerektiriyor. Başbakan Erdoğan, 2010’da Kıbrıslı Rum barış aktivistlerinin ve kanaat önderlerinin de aralarında bulunduğu bir delegasyonla bir araya gelerek bir tabuyu yıktığında Kıbrıslı Rumların tavırları üzerinde doğrudan bir etki yarattı. Ne var ki toplantıların ardından uzun vadeli bir iletişim stratejisi gelmedi. Daha ziyade Türk liderlerin açıklamaları, ters etki yaratıyor.¹²³ Sivil toplum düzeyinde etkileşimler düzensizdi ve hızlı bir çözüm ümitleri yok olunca da azaldı. Yıllardır Kıbrıs’taki gelişmeler Türkiye’deki gazetelerin manşetlerinde veya televizyon haberlerinde yer almıyor.

Türkiye’de bazıları, boyunda asılı duran ağır değirmen taşının şimdilerde çok daha hafif olduğunu düşünüyor.¹²⁴ Eski bir bakan şunu hatırlıyordu: “Kabinede olduğum beş yıl boyuca Kıbrıs bir kere bile görüşülmedi”.¹²⁵ Ancak herhangi bir çözüm için doğru atmosferi yaratmak üzere en güçlü bölgesel güç, kendi nüfusunun yüzde birinden az bir büyüklüğe sahip olan Kıbrıs Rum toplumunun gerçek korkularını yenmek için çok daha fazlasını yapmalı. Örneğin üst düzey bir Kıbrıslı Rum yetkili, ayrılığa dair Türklerin cömert düşüncelerine yer veren bir raporu, “Türkiye, asla bizim gitmemize izin vermeyecektir” düşüncesiyle reddetti.¹²⁶ Türkiye, başbakanı ve

¹¹⁹ Kriz Grubu’na verilen mülakat, Ankara, Şubat 2014.

¹²⁰ “[Dışişleri Bakanı] Davutoğlu, bir çözüm için müzakere etmemiz gerektiğini, bu yönde bir arzu olmazsa iki devletli bir çözüm için müzakere etmemiz gerektiğini açıkça ifade etti”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, Türk yetkili, İstanbul, Mayıs 2013. Ayrıca bakınız, “Turkey ready to negotiate two-state solution for Cyprus: Turkish FM”, *Hürriyet Daily News*, 28 Mart 2012; “PM draws the line for Cyprus: Unity or split,” *Hürriyet Daily News*, 20 Temmuz 2011.

¹²¹ Avrupalı pek çok eski emperyal gücün denizaşırı bu tür bağımlı toprakları var. Kriz Grubu’na verilen mülakat, Türk yetkili, Kasım 2011.

¹²² Örneğin bakınız “Kıbrıs için B plan”, *Milliyet*, 8 Kasım 2013; ve “Kıbrıs için Tayvan modeli”, *Milliyet*, 29 Kasım 2011.

¹²³ “Erdoğan: There is no country called ‘Cyprus’”, *Today’s Zaman*, 19 Temmuz 2011. Türkiye’denin AB’den sorumlu bakanı Egemen Bağış, Kıbrıs Rum tarafını “inatçı katır ve gayrimuteber” olarak tanımladı. “EU Minister Bağış responds to Greek Cypriot deputy’s remarks”, *Hürriyet Daily News*, 6 Aralık 2013.

¹²⁴ Kriz Grubu’na verilen mülakat, Türk yetkili, Ankara, Eylül 2013.

¹²⁵ Kriz Grubu’na verilen mülakat, Ertuğrul Günay, kültür ve turizm eski bakanı, Ankara, Temmuz 2013.

¹²⁶ Kriz Grubu’na verilen mülakat, Lefkoşa, Nisan 2012.

cumhurbaşkanının düzenli olarak bir çözüme dönük isteklerini ve doğru bir anlaşmaya ulaşırsa Kıbrıs Rum ekonomisini yeniden inşa etmeyi, Doğu Akdeniz'deki gaz konusunda işbirliği yapmayı, adayı askerden arındırmayı ve eski garantiler sistemine son vermeyi kabul etmeye hazır oluşlarını düzenli olarak yinelemelerini sağlayarak işe başlayabilir.

D. Yunanistan Dahil Oluyor

O dönemde iktidarda bulunan askeri diktatörlüğün Kıbrıslı Rumlar için felaket sonuçlar doğuracak şekilde adayı 1974'te ilhak etmeye çalışmasından bu yana Yunanistan, Kıbrıs'la ilgili konularda geri çekildi ve "Lefkoşa karar verir, Atina destekler" doktrinini izledi.¹²⁷ Kıbrıslı Rumların pozisyonunun sorgulanmaksızın Yunanistan ve bu nedenle AB tarafından korunmasının yanı sıra bazı büyük AB devletlerinin Türkiye'yi sessizce belirli bir mesafede tutmak istemelerinin, ayrılığı destekleyen bir başka dinamik olduğu öne sürülebilir. Yunanistan'ın desteklemesi, Kıbrıs'ın bölünmüş bir ada olarak bile olsa AB'ye 2004'te katılmasını sağladı ve Lefkoşa'nın yeniden birleşmek için kaçınılmaz olan zorlu ödünlere kaçınmasına imkan sağladı.

Yunanistan'ın Türkiye ile 1999'da yaşadığı normalleşme, Atina'nın siyasetinin mihenk taşı haline gelen, ancak şimdiye dek her alanda meyvelerini vermemiş bir başarısı oldu. Türkiye ile anlaşmazlık konusu olan deniz sınırlarındaki maliyetli gerilimler sürüyor. 50'den fazla iki taraflı görüşmeye rağmen Ege Denizi'ndeki meselelerin Kıbrıs sorunu çözümlene dek çözüme kavuşması olası görünmüyor.¹²⁸

Yunanistan'da tarihi rakibine duyulan milliyetçi hassasiyetler, Kıbrıs'ta çözüme dair yeni düşünce biçimleri sözkonusu olduğunda bu ülkenin Kıbrıslı Rumlardan daha muhafazakâr olabileceği anlamına geliyor. Yine de bir Yunan yetkilinin belirttiği üzere: "eğer [hiçbir konuda] sorunları yoksa bizim de bir sorunumuz yok".¹²⁹ Türkiye, Yunanistan'ın onunla asla Kıbrıs konusunda görüşmemeye dair eski siyasetini bir kenara bırakıyor olabileceğine inanıyor.¹³⁰ Atina'nın Şubat 2014'te Kıbrıslı Türk temsilcilerin ziyaretini kabul etme kararı, Kıbrıs Rum ve Türk yetkililer arasında kurulacak temasın yolunu açmak konusunda kritik önemdeydi ve Türkiye ile iyi bağlantılar, gelecekte değerli bir katkı yapabileceği anlamını taşıyor. Bir Kıbrıslı Rum yetkili, şu

¹²⁷ Yunanistan'ın Kıbrıs üzerinde muazzam nüfuzla sahip olduğuna dair Türklerin kuruntusunun "gerçekte hiçbir temeli yok Türkiye, kuzeyde Yunanistan'ın güneyde sahip olduğundan çok daha fazla kontrole sahip". James Ker-Lindsay, *The Cyprus Problem*, a.g.e., s. 5-7.

¹²⁸ "1.000 toplantı dahi yapsak Kıbrıs sorununu çözene dek bunu çözemeyiz. Çünkü biliyoruz ki Yunan tarafı Ege'de daha iyi argümanlara sahip olabilir, ancak biz, Akdeniz'deki [tartışmalı sınırlarda] daha iyi argümanlara sahibiz. Fakat Kıbrıs çözümlenene [ve biz onun hükümeti ile normal biçimde müzakere edene] dek Akdeniz'deki sorunları çözemeyiz". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türk devletinin bakışına yakın bir kişi, Haziran 2013. Ancak bir Yunan yetkili, Kıbrıs'ta bir çözümle ilgili şunları kaydediyordu: "Türkiye-Yunanistan ilişkilerine bir itki sağlayabilir, ancak Ege sorunlarını mutlaka çözemeyebilir. Yeni bir yaklaşıma, yeni bir zihniyete, yeni bir Yunanistan-Türkiye-Kıbrıs ortaklığına ihtiyacımız var". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Atina, Haziran 2013. Ayrıca bakınız Kriz Grubu Avrupa Brifingi N°64, *Türkiye ve Yunanistan: Ege'deki Anlaşmazlığı Çözmenin Zamanı*, 19 Temmuz 2011.

¹²⁹ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Yunan yetkili, Atina, Haziran 2013.

¹³⁰ "Türkiye ile Yunanistan arasındaki temel sorun Kıbrıs'tır. Bu güvensizliği ortadan kaldırmak için bir çözüme ihtiyacımız var. Yunan dostlarımız, bizimle Kıbrıs'ı görüşmeye başladı". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türk düşünce kuruluşu direktörü, Ankara, Şubat 2014.

sözleri sarf ederek durumu olduğundan eksik göstermiş oluyordu: “Yunanistan hiçbir nüfuza sahip değildir. Süreç, Kıbrıs’ın sahipliğindedir. Yardımcı olabilecek olan Türkiye’dir”.¹³¹ Kıbrıs konusunda Yunanistan’ın Ankara ile temasa geçmesi ve müzakereler arasında süren ziyaretler, Kıbrıslı Rumların bir çözüme yönelik ihtiyaç ve isteklerini Türk liderlere ve kamuoyuna açıklamaya yardımcı olabilir.

E. *İstenmeyen Ancak Kaçınılmaz Olan Dış Kuvvetler*

Kıbrıs’ta her türlü çözüm, 2004 yılında Annan Planı’nda da öngörüldüğü üzere BM, ABD ve AB denetimi yoluyla uygulamaya dönük güçlü ve uzun yılları kapsayan garantilere ihtiyaç duyacak. Devletlerin gelecekteki sınırlarının nereden geçeceği gibi nihai ayrıntılar, bazı noktalarda uluslararası arabuluculuğunu gerektirebilir. Ayrıca sıkı olarak denetlenen bir geçiş döneminde Türkiye’nin askerlerini çekeceği, “KKTC”yi ilhak etmeyeceği ve Kıbrıslı Rumların işlerine karışmayacağına dair çok sağlam garantilere de ihtiyaç olacaktır. Kıbrıslı Rumların Türkiye’ye karşı AB yaptırımlarına son vermesi ve çözümün tamamlanacağı nokta olan Kıbrıslı Türklerin AB’ye katılımını desteklemesi gerekecek.

Kıbrıslı Türklerin Ankara güdümündeki bir sistemden AB denetimindeki bir sisteme geçeceği bir çözümde tüm tarafların, muazzam adaptasyonların tümüyle farkında olmaları gerekecek. Kuzeyde yaşayanların çoğunluğu, “KKTC” vatandaşı olsunlar veya olmasınlar Türk kimlik kartlarına sahipler.¹³² Eski Yugoslav devletlerinde olduğu gibi burada da AB, uluslararası camiadan da alacağı yardımla AB üyeliği hedefini gözettiği sürece “KKTC”ye verilen ve halihazırda yılda 1 milyar doları bulan desteği üstlenmek durumunda olacak.¹³³

1. Uluslararası hayal kırıklıkları

Kıbrıs konusunda uluslararası baskılar farklı açılardan kaynaklanıyor. Özellikle Rusya, Sovyetlerde eğitim görmüş Cumhurbaşkanı Hristofyas’a yakın olarak görülüyordu ve Moskova, tarihsel olarak Kıbrıs’ı Türkiye’ye karşı bir ağırlık unsuru olarak, yakın zamanlarda ise AB içindeki yararlı bir dost olarak görüyor. Oysa Kıbrıs’ın ihtiyaç duyduğu yakın zamanlarda Rusya’nın dikkat çekici biçimde eksikliği fark ediliyor ve doğalgaza karşı patlayan talep nedeniyle Türkiye pazarına ulaşmakla daha fazla ilgileniyor.¹³⁴

BM, kilit bir role sahip. Kıbrıs’taki BM barış gücü (UNFICYP), en eski barışı koruma operasyonlarından biri ve temsilci akınları, bir çözüme ulaşılmasına yardımcı olmaya çalıştı. Hayal kırıklıkları fazla ve artmaya devam ediyor ve pek çok uluslararası yetkilinin belirttiği üzere 2008-2012’deki görüşmelerin başarısızlığa uğraması, yeni bir tura dair diplomatik kuşkuları arttırdı. BM’nin en son Kıbrıs danışmanı Alexander Downer, kamuoyuna şunları söylüyordu: “halihazırda iki toplumlu, iki

¹³¹ Kriz Grubu’na verilen mülakat, Christos Stylianides, hükümet sözcüsü, Kıbrıs Cumhuriyeti, Lefkoşa, Haziran 2013.

¹³² Kriz Grubu’na verilen mülakat, Türk yetkili, Ankara, Şubat 2014.

¹³³ Kriz Grubu’na gönderilen yazı, AB’li eski üst düzey yetkili, Şubat 2014.

¹³⁴ “[Kıbrıs’ın gaz sahalarının] değeriyle ilgili yalnızca muğlak bir tahmine sahibim. İkincisi, orada Türkiye ile bazı sorunlar olduğunu biliyoruz. Bu nedenle, daha önce söylediğim gibi, bu, karmaşık bir konu”. Başbakan Dmitry Medvedev, aktaran Alex Jackson, “The Gas Fallout from the Cyprus Crisis”, Natural Gas Europe, 2 Nisan 2013.

bölgeli bir federasyon kurup kuramayacağımızı, aksi takdirde bu boş bir çabaysa başka bir çözüm denememiz gerekip gerekmediğini görmeye çalışıyoruz".¹³⁵ Şubat ayında ayrılmasının ardından iki toplum arasındaki toplantıları kolaylaştırmak konusunda yaptığı çalışmalar ve sicili, daha önce olduğu gibi daha düşük bir makam olan özel temsilcilik ve UNFICYP tarafından üstlenilebilir. BM, görüşmelerin gündemini mevcut olan parametrelerin ötesinde kendi başına genişletemez, ancak iki taraf da buna onay verirse BM'nin mevcut yetkileri, "Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulmayı amaçlayan tam teşekküllü müzakerelerin yürütülmesinde yardımcı olmaya" yeterli olacaktır.¹³⁶

Vaşington, kısmen İsrail ve Kıbrıs'ta doğalgaz çıkarılmasının öncüsü ABD'li bir firma olan Noble Energy'nin varlığı nedeniyle Kıbrıs'a yeniden ilgi duymaya başladı. Şubat 2014'te birçok ABD'li üst düzey yetkili, BM liderliğindeki görüşmelerin yeniden başlaması için tüm tarafları teşvik etti.¹³⁷ İki taraflı bir grup, İsrail-Türkiye ilişkilerini onarmak da dahil olmak üzere bir çözümün yarar sağlayacağı ulusal çıkarları geliştirmek için ABD'nin bir Kıbrıs özel temsilcisi ataması gerektiğine inanıyor.¹³⁸ Türkiye, böylesi bir arabuluculuk fikrini destekliyor ve önde gelen bir Yunan akademisyen, şunu ifade ediyor: "ABD, düşünebileceğim tek arabulucu".¹³⁹ Bu, Vaşington tarafından henüz tasarlanmıyor.¹⁴⁰ Ancak mevcut BM "iyi niyet" misyonu kapanırsa ABD, üst düzey bir yetkiliyi atayabilir, büyükelçiliklerine görev verebilir veya iki tarafın da saygı duyduğu bir Amerikalı siyasetçiye mevcut dar federal çerçevenin ötesindeki fikirleri ortaya çıkaracak bir gündemle Lefkoşa, Ankara ve Atina arasında mekik dokuması için görevlendirebilir.

Eski kolonyal güç ve garantör ve ayrıca BM Güvenlik Konseyi'nde Kıbrıs'la ilgili metinleri kaleme alan üye olarak Birleşik Krallık, son derece etkin. Kendi inisiyatifleriyle harekete geçme imkanı, Lefkoşa ile olan AB ortaklığı, adadaki egemen üslerini koruma arzusu ve Türkiye'nin AB adaylığına gösterdiği açık destek nedeniyle zayıflıyor.¹⁴¹ Yine de bilinen bir Türkiye dostu olan dışişleri eski bakanı Jack Straw, 2010'da bölünmeyi savunma tabusunu kıran ilk üst düzey Avrupalı siyasetçi oldu.¹⁴² Eğer Kıb-

¹³⁵ Alexander Downer'ın yaptığı konuşma, a.g.e. Ayrıca şunları kaydediyordu: "BM, burada yalnızca yardım etmek için bulunuyor. Ancak neticede BM, bu anlaşmayı iki taraftan daha fazla asla isteyemez. Eğer Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türk liderler, birleşmiş bir Kıbrıs için bir model üzerinde anlaşmazlarsa o zaman bunu biz yapamayız". BM Genel Sekreteri Özel Danışmanı Alexander Downer'ın Genel Sekreter ile yaptığı toplantının ardından yaptığı açıklamalar. Ledra Palas Oteli, Lefkoşa, 27 Nisan 2012.

¹³⁶ BM Güvenlik Konseyi'nin 2135 nolu kararı, 30 Ocak 2014.

¹³⁷ "Amerikalılar gelir gelmez bazı değişimler başladı. Büyükelçilik, [ortak açıklamanın] kaleme alınmasına yardım etti ve müzakerelerin yeniden başlamasını şampanya ile kutladı". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıs'ta bir diplomat, Şubat 2014. Yine de Dışişleri Bakanlığı'nın sözcüsü, gazetecileri toplantılara "olduğundan fazla anlam yüklememeye" teşvik ediyor ve "bilmediğiniz yeni bir süreç veya sistem sözkonusu değil" diyordu". Jennifer Psaki, brifing, 4 Şubat 2014.

¹³⁸ Ambassadors Morton I. Abramowitz ve Eric S. Edelman, ortak başkanlar, "From Rhetoric to Reality: Reframing U.S. Turkey Policy", Bipartisan Policy Center, Ekim 2013.

¹³⁹ Kriz Grubu'na verilen mülakatlar, İstanbul, Mayıs 2013.

¹⁴⁰ Kriz Grubu'na verilen mülakat, ABD'li yetkili, İstanbul, Kasım 2013.

¹⁴¹ Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığı, diplomatlarını Kıbrıs görüşmelerindeki mevcut BM çerçevesine alternatifleri tartışmaya teşvik etmiyor. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Britanyalı diplomat, Londra, Ekim 2013.

¹⁴² "Eğer uluslararası toplum bir tabuyu yıkar ve 'siyasi eşitlik' bir devlet içerisinde başarılmazsa bunun kuzey ve güney olmak üzere iki devletle olabileceğini kabul ederse [Kıbrıs'ta] bir çözüm şansı

rıslı Rumlar, bir çözüm yolunda başarısızlığa uğramış mevcut federal çerçeveye alternatifler yaratmak konusunda yardım isterse Londra, bunu sağlamak konusunda biçilmiş kaftan olacaktır.

2. Avrupa'nın sorumluluğu

Geride bıraktığımız dönemlerde Avrupa ve onun kurumları, Kıbrıs'ta aktör haline geldiler. Bölünme tehdidi altında bölgelere sahip olan bazı üye ülkeler, AB'ye bir mikro devlet eklemeye yönelik müzakereleri Brüksel'in başlatması konusunda isteksiz olacaktırlar.¹⁴³ En azından başlangıçta bağımsız bir "KKTC", küçük, zayıf, AB'nin yakın müdahalliliğine ihtiyaç duyan ve zor bir komşu olan Türkiye'ye hâlâ göbekten bağlı olacaktır. Ne var ki AB'nin cömert olması yönünde pek çok güçlü argüman mevcut. Kıbrıs Cumhuriyeti'ni sorunlu sınırlarıyla birlikte bir Kıbrıs Rum monopol devleti olarak kabul ederek ve Kıbrıslı Türkleri dışlayarak kendi kurallarını çiğnemiş olmasını telafi etmeye gayret etti.¹⁴⁴ Ayrıca Brüksel ve Vaşington'ı yakından tanıyan pek çok kişi, 2004'ten bu yana devam eden çözüm çıkmazının Türkiye'nin veya Kıbrıslı Türklerin "uzlaşmazlığından" ziyade Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların "ilkeli muhalefetinden" kaynaklandığına inanıyor.¹⁴⁵

Doğu Akdeniz'deki dengesizliği düzeltmek için Avrupa'nın hem önemli bir sorumluluğu hem de çıkarı bulunuyor. Herhangi bir çözümden doğacak ekonomik büyüme dalgası, Lefkoşa'nın avro krizinden çıkmasına yardım etmekte Avrupalı vergi mükelleflerinin üzerine düşeni azaltacaktır ve ancak bir çözüm, Doğu Akdeniz'deki doğalgazın Kıbrıs'tan veya onun karasularından geçmesine imkan tanıyabilir.¹⁴⁶ Bu, sırasıyla Kıbrıs Cumhuriyeti ve Türkiye'nin üye olduğu AB ile NATO arasındaki

önemli oranda artacaktır. Birleşik Krallık hükümetinin görüşmeler başarısızlığa uğrarsa Kıbrıs'ın bölünmesini resmi olarak dikkate almasının zamanı geldi". Jack Straw: "No ifs or buts, Turkey must be part of the EU", *The Times*, 8 Kasım 2010.

¹⁴³ "Bölünme, imkansız görünüyor, belki oldukça gevşek bir federasyon olabilir ... ama o da olursa durduracağımızı hayal edemiyorum. İki tarafın kabul ettiği herşeyi kabul ederiz". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Avrupalı diplomat, Lefkoşa, Eylül 2012.

¹⁴⁴ Daha 1999 yılında Hollanda parlamentosu, bölünmüş bir Kıbrıs'ın girmesini engellemeye çalışmayı oyladı, fakat başaramadı. Annan Planı'nın oylanmasından bir yıl önce AB, Kıbrıs Cumhuriyeti ile geri dönüşü olmayan Katılım Anlaşmasını imzaladı. Bunun nedenlerinden biri Yunanistan'ın desteği, diğeri ise o noktaya dek Türkiye'nin gösterdiği uzlaşmaz tutum idi. Bakınız James Ker-Lindsay, *The Cyprus Problem*, a.g.e., s. 72-74. "Ben şahsen Kıbrıs Cumhuriyeti hükümeti tarafından aldatıldığımı hissediyorum". Günter Verheugen, AB Komisyonu üyesi, AB Parlamentosu'nda yaptığı açıklama, 21 Nisan 2004. "[AB'nin dışişleri bakanlarının] Kıbrıslı Türklerin Kıbrıslı Rumlar tarafından naçar bırakılmasına izin vermemeye çalıştıkları 26 Nisan 2004 tarihindeki kadar öfkeyi odada hiç görmedim ... [ama sonuçta] Kıbrıslı Rumlar, defakto tatmin edici bir bölünmeyi ve de jure AB ve BM üyeliğini elde ettiler". Jack Straw'un yaptığı konuşma, a.g.e.

¹⁴⁵ Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey uluslararası yetkili, Haziran 2012. "[2004'ten bu yana] Yunanların ve Kıbrıslı Rumların müzakerelerde ilerleme sağlamaya karşı çıkması ... bunların yeniden başlamasının ve çözümlenmesinin önündeki en büyük engel oldu". Abramowitz and Edelman, "From Rhetoric to Reality", a.g.e.

¹⁴⁶ "Hazar'ın geliştirilmesi için AB'nin yaptığı yatırımların miktarı inanılmaz, oysa kendi yüzme havuzlarında [doğu Akdeniz] hiçbir şey yapmıyorlar. Hiçbir Avrupalı bölgenin yeniden şekillendirilmesinden söz etmiyor". Kriz Grubu'na verilen mülakat, İsraili yetkili, Lefkoşa, Kasım 2013.

işbirliğinde Kıbrıs'la ilgili itirazları ortadan kaldırmanın en belirgin yolu olacaktır.¹⁴⁷ “KKTC”nin AB üyeliği, pek çok yeni AB vatandaşı eklenmesine de neden olmayacaktır, zira kayıtlı 178.000 Kıbrıslı Türkün 100.000'i halihazırda Kıbrıs Cumhuriyeti, dolayısıyla AB pasaportuna sahip.

Özel toplantılarda Avrupa'dan ve BM'den bazı yetkililer, Kıbrıslı Türklerin AB içinde bağımsızlığının tartışmaya değer olduğu fikrine olumlu yaklaşıyorlar.¹⁴⁸ Bazı AB devletleri, kendilerini kaybolmuş hissediyorlar (bakınız aşağıdaki IV.C başlıklı bölüm).¹⁴⁹ Ne var ki kamuoyunda ise Kıbrıslı Rumların gayretli muhalefeti, tartışmaları bastırıyor. Kıbrıslı Rumlar uluslararası alanda tanınan Kıbrıs Cumhuriyeti'ni ve onun AB üyeliğini denetiminde tuttuğundan Avrupalı ve diğer dışişleri bakanlıkları ve uluslararası kuruluşlar, yetkililerinin BM'nin resmi olarak kabul edilmiş iki kesimli, iki toplumlu federasyon çerçevesinin dışında seçenekler sunmalarını yasaklıyorlar.¹⁵⁰ Oysa Lefkoşa, müzakere yoluyla olası bir bölünme de dahil olmak üzere yeni bir yaklaşımın kendi çıkarlarına uygun olduğuna karar verirse AB üyesi devletler – ve de BM – onu doğal olarak izleyebileceklerdir.¹⁵¹

¹⁴⁷ Kıbrıs-Türkiye arasındaki anlaşmazlıklar nedeniyle “AB ve NATO, bir el arkada bağlı olarak işbirliği yapmak zorunda kalıyor ve Avrupa'nın güvenliğine zarar veriyor”. Rem Korteweg, “Gas on Troubled Waters?”, Centre for European Reform, 13 Ocak 2014.

¹⁴⁸ “Bu, kulağa son derece mantıklı geliyor”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, önde gelen AB devletlerinden bir büyükelçi, Ankara, Şubat 2014.

¹⁴⁹ Kriz Grubu'na verilen mülakatlar, AB Komisyonundan, Avrupa Dış İlişkiler Servisi, AB Parlamentosu'ndan yetkililerin yanı sıra Lefkoşa'daki diğer diplomatlar, Ocak-Aralık 2013. “Konuşacak hiçbir noktamız yok, Türkiye'ye sunacak hiçbir Kıbrıs politikamız yok”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, önde gelen AB ülkelerinden bir diplomat, İstanbul, Aralık 2013.

¹⁵⁰ Örneğin Birleşik Krallık. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Britanyalı diplomat, Ankara, Şubat 2014.

¹⁵¹ “Pek çok insan bunu kaçınılmaz olarak görüyor Öncesinde bir fırtına olabilir, ancak [bunu gerçekten engellemek için] başka hiçbir AB üyesi devlet bir söz söylemeyecektir”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, eski üst düzey AB yetkilisi, Şubat 2014.

IV. Yeni Bir Tür Avrupa Çözümü

Şubat 2014'te federal çatıda yeniden birleşmek için yeni tur görüşmelere başlayan iki taraf, açıkça tek taraflı ayrılığı reddetmiş oldu.¹⁵² Ne var ki Kriz Grubu, iki devletli çözümün artık tetkik edilebileceğine inanıyor, çünkü araştırmaları, mülakatları ve analizleri, federal çatıda yeniden birleşme ihtimalinin son yıllarda ciddi biçimde azaldığını gösteriyor. İki taraf, buna uygun olarak mümkün olan diğer bütün çözümlerde diğerinin tutumunun ne olacağını tartışabilir. Dikkatli bir incelemenin ardından şu an itibariyle yeterli desteğe sahip olmayan modellere geri dönmeyi tercih edebilirler. Ancak Kriz Grubu'nun yaptığı gibi onlar da, Kıbrıslı Türklerin AB içinde bağımsızlığının karşılıklı olarak kabul edilmesinin barışçıl statükoyu ve tüm Kıbrıslıların çıkarlarını yansıtabileceği sonucuna varabilirler.

Kıbrıs için rızaya dayanan bir ayrılığın makul bir biçimde değerlendirilmesi, böylesi bir seçeneği diğer anlaşmazlıklarda daha kabul edilebilir hale getiren bir emsal oluşturmamalı. Var olan bir devletin bölünmesi son çare olmalı ve ayrılmak isteyen topraklar üzerinde devletin moral veya defakto otoritesini kayıp edip etmediği, iyi niyetli müzakereler de dahil olmak üzere tüm alternatiflerin değerlendirilip değerlendirilmediği ve önemli bir unsur olarak da bu adımın yeni bir şiddete yol açıp açmayacağı gibi faktörleri göz önünde bulundurmalı.

Kriz Grubu ayrıca gerçekçi olan ve daha iyi yönetim sağlayacak unsurlardan yola çıkıyor. Kıbrıs, uzun yıllar boyunca bölünmeye doğru birçok tek yönlü kapıdan geçti: 1963'te çoğunluk ile daha küçük toplulukların siyasi açıdan ayrılması, 1974'te fiziksel olarak ayrılmaları ve o tarihten bu yana BM desteğindeki federal çatıda yeniden birleşme çabalarının birkaç kez reddedilmesi.

Dahası, eğer Kıbrıslı Rumlar bunun kendi çıkarlarına uygun olduğunu kabul ederlerse "KKTC"nin bağımsızlığı, rasyonel ve sistemli bir şekilde yürütülebilir ve AB üyeliği, yeni Kıbrıs Türk devletinin objektif standartları karşılmasını sağlayabilir. Bölünmenin adadaki iki yeni devletin herhangi birinde başka "karşıt bölünmelere" veya diğer etnik şiddet olaylarına yol açması oldukça düşük bir ihtimal. Yeni devletlere karşı uluslararası direnç genellikle güçlü oluyor; ancak Kıbrıs'ta taraflar anlaşırsa Slovakya ile Çek Cumhuriyeti'nin barışçıl biçimde ayrılması bir model oluşturabilir.

Basitleştirmek amacıyla bu rapor, diğer olası çözümleri değerlendirmiyor. "Konfederasyon", Kıbrıslı Rumlar tarafından reddediliyor ve "iki kesimli, iki toplumlu federasyondan" (bakınız aşağıdaki IV.C başlıklı bölüm) ayırt etmek güç.¹⁵³ AB üyeliği olmaksızın bağımsızlık, 2004 yılında BM ve AB tarafından desteklenen yeniden birleşme planına evet oyu veren ve Annan Planı'na Kıbrıslı Rumların ezici biçimde verdiği "hayır" oyu nedeniyle o dönemde dışlanan Kıbrıslı Türkler açısından haksız olacaktır. Brüksel, resmi olarak adanın tamamını AB üyesi olarak kabul ediyor. Bu, üye devlet olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin alanının tamamına denk geldiğinden, bu üye

¹⁵² Ortak açıklama için bakınız <http://bit.ly/1cHFz22>.

¹⁵³ Kıbrıslı Rumların yaklaşık yüzde 77'si bir konfederasyonun "tamamen kabul edilemez" olduğunu söylüyor. "Cyprus 2015", a.g.e. "Konfederasyon söz konusu olmayacaktır". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Rum yetkili, Şubat 2014. "Konfederal düşünce, ilgili başka yöne çekmek için kullanılıyor. Tek 'konfederasyon' İsviçre'dir. O da aslında bir federasyondur". Kriz Grubu ile yapılan yazışma, eski üst düzey AB'li yetkili, Ocak 2014.

sınırlarını değiştirmeye karar verdiğinde AB'nin de teknik olarak buna uygun davranması gerekebilir, ancak Kıbrıslı Türkler dışarıda bırakılmamalı.

Kapsam dışında bırakılan bir başka senaryo ise, Kıbrıslı Türklerin ilhak veya referandum yoluyla Türkiye'nin bir parçasından ibaret olması. Öncelikle kamuoyu araştırmaları gösteriyor ki Kıbrıslı Türkler bunu istemiyorlar. İkinci olarak, bu, Kıbrıslı Rumlara haksızlık olur, zira Türkiye'nin 1974'te adada zor kullanmasını açıkça ödüllendirmek anlamına gelir.¹⁵⁴ Üçüncü olarak Türkiye, hâlâ AB üyeliğinden çok uzakta. Adada Türkiye'nin sınırının olması, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ve "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti"nin ikisinin de AB üyesi olması durumuna göre iki toplum arasındaki ayrımı çok daha derin hale getirecektir.

Kıbrıslı Rumların büyük çoğunluğu tarafından olumlu karşılanan bir üçüncü seçenek Kıbrıs'ın üniter bir devlet olarak yeniden birleşmesi, ancak bu olası görünmüyor. Mevcut bölünme bir gerçek ve Kıbrıslı Türklerin yüzde 60'ı böylesi bir yeniden birleşmeyi "tamamen kabul edilemez" olarak görüyor.¹⁵⁵

Aşağıdaki yedi bölüm, müzakerelerin altı resmi alanını ve bir de gayriresmi alanı (vatandaşlık) inceliyor. AB içinde bağımsız bir Kıbrıs Türk devletinin ana tarafların belirttiği ve açık çıkarlarına ne ölçüde cevap verebileceğini araştırıyor.

A. Yönetim Çıkmazından Kaçınmak

2008-2012 sürecinde BM'nin yaptığı geçici yakınlaşma sağlanan alanlar listesinde 75 sayfanın yirmisi, yönetim ve yetki paylaşımıyla ilgili. İki toplum da altı yıllık dönem için kendi cumhurbaşkanı ve yardımcısını; Kıbrıslı Rumların çoğunlukta olduğu bir bakanlar kurulunu; eşit temsile sahip bir senatoyu; Kıbrıs Türk toplumunda üyelerin belli bir oranda olduğu (muhtemelen dörtte bir) bir parlametoyu; AB işleri, savunma politikası ve Merkez Bankasının işlevlerinin de dahil olduğu 22 federal yetki alanını; ve de mahkemelerde ve federal devlet hizmetlerinde çıkmazları önleyecek mekanizmalar ile etnik oranları belirleyecekti.

Bakanların atanması ve kabinedeki oylama, etnik grupların dengelenmesini sağlayacak ve birinin hakimiyet sağlayacağına dair korkuları hafifletecek biçimde karmaşık şekilde tasarlandı.¹⁵⁶ Federal devlet hizmetlerindeki tüm birimler, "BM Güvenlik Konseyi tarafından tanımlanmış olan siyasi eşitlik ilkesi uyarınca" kararlar almak durumunda olacaktı. Mahkemelerin ve normların hiyerarşisine dair teknik detaylarının olağanüstü düzeyde olmasına rağmen iki taraf, örneğin federasyonun unsurlarının kurucu devlet mi yoksa federal birimler mi olarak adlandırılacağını veya bakanlıklara mı departmanlara mı sahip olacağı konusunda anlaşamadılar. Kıbrıslı Türkler, anlaşmalar yapma veya kendi hava sahasını yönetme konularında

¹⁵⁴ Türkiye, askeri operasyonların meşru olduğunu ve garantör ülke olarak Yunanistan'ın bir darbe yoluyla adayı ilhak etmeye çalıştığı durumu tersine çevirmeyi amaçladığını ileri sürüyor. Ancak yürüttüğü ikinci dalga saldırıda darbe rejiminin düşmesinin ardından fazladan toprak ele geçirdi.

¹⁵⁵ "Cyprus 2015", a.g.e.

¹⁵⁶ Bu şekilde her yeni büyükelçiliğin büyükelçisi ve yardımcısı iki ayrı toplumdan seçilmek durumunda olacak. Kabinede ise şu geçerli olacak: "Cumhurbaşkanlığı, Bakanlar Kurulunun üyelerini müşterek olarak atar. Bu durum gerçekleşmez ve iki toplumdaki belli bir sayıda bakan üzerinde uzlaşırsa bu kişiler birlikte atanır. Geriye kalan Kıbrıslı Rum bakanlar, cumhurbaşkanlığının Kıbrıs Rum üyesi tarafından, geriye kalan Kıbrıslı Türk bakanlar ise cumhurbaşkanlığının Kıbrıs Türk üyesi tarafından atanır". "Convergences", a.g.e.

bir özerklikte ısrar ediyor ve kavramlarının federasyondan ziyade bağımsızlığa yaklaşmasına neden oluyorlardı.

Kıbrıs'ta yaşanan saygın bir yorumcu şu şekilde özetliyordu: "Uzlaşmaya dayalı bir çözümün varoluşsal geçerliliği sorgulanabilir. Siyasi eşitliğe dayalı her türlü iki etnili federasyonun yürütülmesi oldukça zor olacaktır".¹⁵⁷ Üst düzey bir muhafazakâr Kıbrıslı Rum siyasetçi, iki devlet olmasında bazı avantajlar görüyordu: "Bu durumda en azından 1960 anayasasının yerini alacak yeni bir anayasa yazabiliriz".¹⁵⁸ Benzer şekilde Kıbrıslı Türklerin bir başmüzakerecisinin belirttiği üzere "eğer Kıbrıslı Rumlar, 1963'ten bu yana alışkın oldukları bir biçimde üniter devleti sürdürmekte istekli olurlarsa yetkileri Kıbrıslı türklele paylaşmadan benzer bir yapıyı sürdürebilirlerken Kıbrıslı Türklerin bir çözümün parçası olarak kendi bağımsız devletlerine sahip olmalarına izin verilebilir".¹⁵⁹

B. Mülkiyet Konusu

Kıbrıs'taki tüm müzakereler, aynı temel sorunla mücadele etti: Kıbrıslı Türklerin bulunduğu kuzeyde özel mülk olan toprakların üçte ikisi ile dörtte üçü arasında bir oran tartışma götürmez biçimde Kıbrıslı Rumlara aitken Kıbrıslı Rumların bulunduğu güneydeki toprakların muhtemelen sekizde birinin hâlâ Kıbrıslı Türklerin mülkiyetinde olması.¹⁶⁰ Mülkiyet meselesi, her zaman toprak konusunda ayrı tartışılmalıydı ancak bunlar birbiriyle yakından ilgili. Türk tarafı ne kadar çok toprak iade ederse Kıbrıslı Rumlar o kadar çok evlerini geri alabilecekler.¹⁶¹ En fazla toprak iadesinin iki devletli çözüm senaryosunda mümkün olacağı düşünülürse bu, iki taraf için de çözümlenememiş mülkiyet sorunları için en iyi başlangıç noktası olabilir. Bunun içinde Kıbrıslı Türklerin, bir çözüm sonrasında Kıbrıslı Rumların gelecekte bir AB üyesi olacak olan Kıbrıs Türk devletinde mülk edinmelerini önleyecek biçimde AB hukukuna derogasyonlar getirilmesi isteginden vazgeçmesi de bulunabilir.¹⁶²

Mülklerin iadesi, üçte biri mülteci veya onların soyundan gelenler olan Kıbrıslı Rumlar için uzun süredir bir çözümde öncelik durumunda. 2008-2012 arasındaki federal yeniden birleşmeye dönük görüşmeler, mülklerinden edilmiş kişilerin mallarını edinme hakkına sahip olduklarını ve çarenin tazminat, takas veya iade biçiminde olacağını kabul etmişti. Kurucu devlete kamu malı tahsis edilecek ve temel kamu hizmetleri gibi henüz tanımlanmamış olan "kamu yararı" için topraklar kamulaştırılabilecekti. Donörler konferansından yardım istenilecekti. Portfolyolarının değerini arttırabilmek için Kıbrıslı Türkler, tüm adayı kapsayan bir Mülk Geliştirme Kurumu fikrini öne sürdüler. Bu, en azından Kıbrıslı Türklerin güneydeki tüm mülklerine el koyacak, uzun vadeli "garantili finansal haklar" sunacak veya 2004'te tamamlanması

¹⁵⁷ Hubert Faustmann, "Can the Problem be Solved?", a.g.e., s. 2.

¹⁵⁸ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Haziran 2013.

¹⁵⁹ Kudret Özersay, "Exhaustion and Time for Change", a.g.e., s. 411.

¹⁶⁰ Bakınız Kriz Grubu raporu, *Kıbrıs: Mülkiyet Çıkmazını Aşmak*, a.g.e.

¹⁶¹ "Müzakereler çetrefilliydi ... biz veya onlar, [kimin kimi ve nasıl tazmin edeceğini hesaplamak konusunda] bir metoda çok yaklaşmıştık. Ancak bu, toprak ayarlamaları [açık olana dek] çözümlenmeyecek". Alexander Downer'in konuşması, a.g.e.

¹⁶² "Daha güvünde hissediyoruz. [Kıbrıslı Rumların kuzey Kıbrıs'ta mülk satın almaları veya oturumları konusunda] derogasyonlara ihtiyacımız yok. Daha fazla mülk vereceğiz". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Türk yetkili, Lefkoşa, Şubat 2014.

beklenen Türkiye'den gelecek su boru hattının yaratacağı ekstra değer için tazminat sağlamaya çalışacaktı.

Ne var ki hiçbir çözüme ulaşılamazsa statüko, iki taraf için de külfetli ve mali açıdan dezavantajlı olacaktır. Şubat 2014 itibariyle 5.726 Kıbrıslı Rum kendi hükümetine karşı gelerek Kıbrıslı Türklerin Taşınmaz Mallar Komisyonu'na başvurmuştu. Bu kurum 2005'te açılmış ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından 2010'da bir çözüm yolu olarak kabul edilmişti. Sonuca ulaşan 471 dosyada yaklaşık olarak 145 milyon sterlin tazminat ödedi. Dokuzunda takas veya iade sözkonusu oldu.¹⁶³ Bölgelere göre Kıbrıslı Rumlarının mallarının yüzde 1'inden azı için komisyon ödeme yaptı ve Kıbrıslı Rumlar, zaman zaman piyasa değerinin yalnızca üçte birini aldılar.¹⁶⁴

Aynı zamanda Türkiye, Kıbrıslı Türkler ve hatta kuzey Kıbrıs'ta mülk satın alan yabancılar, yüksek cezalara yol açabilecek maliyetli uluslararası davaların sürekli tehdidi altındalar. Bu durum, esas olarak Kıbrıslı Rumlara ait olan malları ele geçirmiş olduklarına kanaat getirilirse geçerli. Çözümün şekli ne olursa olsun, Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs Türk yönetimi altındaki evlerine dönmek istemeseler bile el konulan tüm mülklerin bir şekilde tazmin edilmesi gerekecek.¹⁶⁵ Tazminata ihtiyacı olan bir diğer grup da 1974'ten önce yurt dışında yaşamamışlarsa terk ettikleri mülkler için ödeme alması çok düşük bir ihtimal olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin denetimi dışındaki yerlerde oturan Kıbrıslı Türkler.¹⁶⁶

Sürekli bir biçimde tazminat için Kıbrıslı Türklerin mülk komisyonuna başvuran Kıbrıslı Rumları engellemeye çalışan kendi hükümetiyle aynı görüşte olmayan bir üst düzey yetkili, kapsamlı çözümden önce dahi bazı şeylerin çözülebileceğini ifade ediyordu. "Takas ve iade seçeneklerine ihtiyacımız var. İade edilmesi, Kıbrıslı Rumların gidip orada yaşaması anlamına gelmiyor ve eğer Kıbrıslı Türklerin buradaki mallarıyla takas edilebilirse inkişaf edilebilirler. [Ekonomi açısından] savunma bütçesinin [azaltılmasından] daha da önemli".¹⁶⁷

¹⁶³ Komisyon'un internet sitesi, www.tamk.gov.ct.tr/.

¹⁶⁴ "Dört veya beş yıl önce [müşterilerim] ortalama olarak Kıbrıslı Türklerin mülklerinin günümüzdeki değerinin yüzde 50'sinin biraz üzerinde alıyorlardı. Şimdilerde bu rakam üçte bire kadar inmiş görünüyor – 'pazarlık' süreci daha zorlu ve ... insanlar daha azını kabul ediyorlar". Kriz Grubu ile yapılan yazışma, Kıbrıslı Türk mülkiyet avukatı, Şubat 2014. Bu konuda uzmanlaşmış bir Kıbrıslı Rum avukat ise 1.3 milyon dönüm olan Kıbrıslı Rumların kuzeydeki mallarının yüzde 1'inden azına ödeme yapıldığını belirtiyordu. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Achilleas Demitriades, Şubat 2014.

¹⁶⁵ Kıbrıslı Rumların yüzde 10'u kesinlikle geri döneceklerini, yüzde 7'si belki döneceklerini söylüyor. "Kıbrıslı Rum odak grupları, geçmişle aralarında bir köprü oluşturduğu için insanların evlerini geri istediklerini ortaya çıkardı ... [pek çoğu] farklı bir çözüm düşünmüyor ... [araştırmaya] katılanlar, siyasi liderlerin siyasi bir çözüm aracılığıyla nelere ulaşılabileceğiyle ilgili olarak gerçekçi beklentilerle vatandaşlarını hazırlamak konusundaki bariz ihmalden söz ediyorlardı". "Cyprus 2015", a.g.e.

¹⁶⁶ Her türlü satışın Kıbrıs Rum koruma konseyi tarafından onaylanması gerekiyor. Kıbrıs Rum istatistiklerine göre Kıbrıslı Türklerin güneydeki mallarının yüzde 7.9'u 1974 ile 2013'un sonu arasında satıldı. Toprak ve araştırma departmanının bir meclis önergesi üzerine verdiği bilgi, 26 Ocak 2014. Bu mülklerin arasında Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından kiralanmış ve idame ettirilen yaklaşık 6.000 ev bulunuyor. "Long-term exploitation of Turkish Cypriot properties: management is problematic", *Phileleftheros*, 3 Şubat 2014.

¹⁶⁷ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Haziran 2013.

C. AB Çözümü

Kıbrıslı Rumlar, adadaki bölünmüşlüğe karşı “Avrupa Çözümünü” hedef olarak belirlediler.¹⁶⁸ Üst düzey yetkililer, Kıbrıs’ın tek bir sesle konuşmasını ve “Avrupa kurumları içinde çalışmasını” bir çözüm için elzem olarak görüyorlar.¹⁶⁹ 2008-2012 müzakerelerinde iki taraf, gelecekteki birleşik bir devletin AB yükümlülüklerini yerine getirmek için adadaki kurucu devletlerin iki toplumdan gelen külfetli bir yöneticiler ve vekiller ağı olmasını ve etnik oranlara sahip komisyonların çeşitli katmanları aracılığıyla kararlar almasını kabul etmesini öngörüyordu.¹⁷⁰

Ne var ki “Avrupa çözümü” terimi, Kıbrıslı Rumlar arasında adadaki çoğunluğun hakimiyet kurduğu, mülklerin tamamının iade edildiği ve ikametle ilgili derogasyonların minimum olduğu milliyetçi bir pozisyonu meşrulaştırmak için de kullanılabilir.¹⁷¹ Diğer Kıbrıslı Rumlar ise 1960’larda olduğu gibi tamamen iki toplumlu bir devletin işlemeyeceğini ve kişisel hakların daha adil bir yaklaşım olduğunu düşünüyorlar. Bu argümanlarını desteklemek için cumhuriyetlerinin nüfusunun önemli bir oranını (muhtemelen üçte birini oluşturan yasadışı göçmenler de dahil) Kıbrıslı Rumlar dışındakilerin oluşturduğunu belirtiyorlar; Kıbrıs’ın yalnızca Kıbrıslı Rum ve Türklere ait olduğu fikri artık eskimiş görünüyor.¹⁷²

Kıbrıslı Türkler, toplumlarını kaybetmenin Kıbrıslı Rumların tam hakimiyeti anlamına geleceğinden endişe ediyorlar. “Siyasi eşitliğin” bir çözüm için BM tarafından savunulan bir kriter olduğunu öne sürüyorlar. Daha da ileri gidiyor ve yeni federasyonun işlememesi durumunda en azından artık egemenliğin Kıbrıslı Rumlar (ve dolayısıyla AB) tarafından tanınmasını talep ediyorlar (bakınız yukarıdaki II.A başlıklı bölüm). Gayriresmi oturumlarda Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs Cumhuriyeti yapısına muhtemel bir güvenli dönüş sağlamak üzere benzer kaçış maddeleri istiyorlar.¹⁷³

¹⁶⁸ “AB boyutu, herşeyi kapsıyor. Bir çözüm, güvenlik, garantiler ve toprak konusundaki AB müktesebatını göz önünde bulundurmalı. Bunu sorgulayan hiçbir şeyi yapmaya hazır değiliz. Kıbrıslı Türklerin de desteğini almamız gerekiyor, onları hakimiyet altına almak istemediğimizi göstermek için AB’nin güvenceleri gerekiyor”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, Andreas Mavroyiannis, Kıbrıslı Rumların başmüzakerecisi, 12 Eylül 2013.

¹⁶⁹ Kriz Grubu’na verilen mülakat, Christos Stylianides, hükümet sözcüsü, Kıbrıs Cumhuriyeti, Lefkoşa, Haziran 2013. “İşleyen, demokratik bir AB devleti istiyoruz”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, Andreas Mavroyiannis, Kıbrıs Rum toplumunun başmüzakerecisi, 12 Eylül 2013.

¹⁷⁰ “Convergences”, a.g.e.

¹⁷¹ “Olumlu görünen ismine rağmen Avrupa Çözümü, iki kesimli, iki toplumlu bir cumhuriyet yaratmayı ve Kıbrıslı Rumların kontrolünde bir üniter devlet kurmayı terk etmek anlamına geliyordu”. James Ker-Lindsay, *The Cyprus Problem*, a.g.e., s. 99.

¹⁷² 2011’de Kıbrıs Cumhuriyeti’nin yaptığı nüfus sayımına göre onun sınırlarında yasal olarak ikamet eden 840.407 içinde 173.009 kişi (yüzde 21) Kıbrıslı Rum değil. Bu rakamın içinde yasadışı ikamet edenler ve cumhuriyetin pasaportuna sahip 100.000 Kıbrıslı Türk bulunmuyor. Kriz Grubu ile yapılan yazışma, Kıbrıs Rum istatistik yetkilisi, Şubat 2014. 2006’daki “KKTC” sayımı, defakto ikamet eden 265.100 kişi (aralarında 133.937 kişi yalnızca “KKTC” vatandaşlığını sahip), iki vatandaşığa sahip 42.795 kişi, 77.731 Türk vatandaşı ve 10.637 diğer ülke vatandaşı olduğunu belirtiyor. Bu da adada yaşayan 1.105.507 kişinin yalnızca yüzde 60.3’ünün Kıbrıslı Rum ve yalnızca yüzde 12’sinin Kıbrıslı Türk olduğunu gösteriyor.

¹⁷³ Kriz Grubu’na verilen mülakat, gayriresmi toplantılara katılan bir kişi, İstanbul, Şubat 2014.

Bazı bağımsız değerlendirmeler, “KKTC”nin bağımsız bir devlet olarak var olmasının mümkün olmasına dair bazı teknik itirazları ileri sürdüler.¹⁷⁴ Ancak eğer Kıbrıslı Rumlar bunu kabul ederlerse – ki bu şekilde ayrılmak zaten aksi takdirde mümkün değildir – yasal itirazların çoğunluğu geçersiz olacaktır.¹⁷⁵ Uluslararası hukuk, bu konuda en iyi ihtimalle ikircikli kalıyor.

Uluslararası Adalet Divanı’nın 2010’da Kosova ile ilgili verdiği tavsiye kararı, genel uluslararası hukukun bağımsızlık ilanını yasaklamadığını belirtiyordu. Toprak bütünlüğüyle ilgili yasal gerilim, uluslararası hukukun temel alanı olan devletler arası ilişkileri ilgilendirdiği zaman geçerli. Geçmişteki BM Güvenlik Konseyi kararlarında belirlenen çözümün koşulları, karşılıklı olarak üzerinde uzlaşılacak ve uluslararası camia tarafından desteklenen bir çözüm karşısında önemini yitirmek durumunda kalacaktır. Dahası Kıbrıslı Türkler ve Türkiye, Kıbrıslı Rumların uluslararası alanda tanınan Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kontrolünü 1964’te haksız bir şekilde ele geçirdiklerini haklı nedenlerle öne sürüyorlar. Türkiye bu durumu kabul etmek zorunda kaldı, çünkü bu, Kıbrıslı Türkleri toplumlararası çatışmadan korumak için BM barışı koruma güçlerinin yola çıkması için gereken bir koşuldur. “KKTC”nin devlet olabilme kriterleri açısından nihai olarak değerlendirilmesi, AB içinde uzlaşmaya dayalı bir bağlamda yürütülmeli.

BM parametreleri olan iki kesimli, iki toplumlu bir federasyon dışındaki çözüm seçenekleri arasında konfederasyondan sık sık söz ediliyor. Bu seçenek, adanın kalıcı olarak bölündüğünü görmek istemeyen Kıbrıslı Rumların isteksizliklerinin yanı sıra bazı AB üyesi devletlerin içinde ayrılık için emsal oluşturması endişelerini de giderebilir. Bir Kıbrıslı Rum yetkili, üç farklı dil grubuna mensup insanların farklı bölgelerde yaşadığı, ancak AB nezdinde birleşik bir temsiliyete ve yasalara sahip olan Belçika modelinden ilham almaya çalıştığını belirtiyordu.¹⁷⁶ Ne var ki Belçika, temel altyapının ortak olduğu üniter bir devletten yavaş yavaş bu duruma evrildi ve çalışanlarının iki dili titizlikle ve akıcı biçimde kullanabildiği bir federal bürokrasiye sahip. Birbirinden kopmuş ve diğerinin dilini konuşmayan ve bu nedenle birbirine güvenmeyen iki Kıbrıs toplumunun yönetimlerini nasıl entegre edebileceğini görmek güç.¹⁷⁷

Kıbrıslı Türklerin eski bir müzakerecisi, yeni bağımsız bir Kıbrıs Türk devleti ile var olan Kıbrıs Cumhuriyeti’ni AB içinde temsil edecek bir “konfederal” konsey çatısı altında iki tarafın yavaş yavaş entegre olmasını öneriyordu.¹⁷⁸ Ancak AB, yönetimin tüm alanlarına o kadar derinlemesine nüfuz ediyor ki büyük bir ihtimalle “konfede-

¹⁷⁴ Eski bir BM ve AB yetkilisine göre “KKTC”, self-determinasyon iddiasında bulunma hakkı konusunda devlet olma sınavında kalıyor, zira Kıbrıslı Türkler artık zulme uğrayan bir etnik grup değil ve bölünme 1960 Kıbrıs Garanti Anlaşması’nda reddedilmiş durumda. Frank Hoffmeister, *Legal Aspects of the Cyprus Problem: Annan Plan and EU Accession* (Leiden, 2006).

¹⁷⁵ Kriz Grubu ile yapılan yazışma, Ana Stanic, AB ve uluslararası hukuk konularında uzman avukat, Şubat 2014.

¹⁷⁶ Belçika’da Fransızca, Flamanca ve Almanca konuşulan bölgeler birbirinden oldukça ayrı yönetildiği için hükümet krizleri yaşandığında “kimse bunun etkisini hissetmedi. Belçika modeli bir başarıydı”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, Andreas Mavroyiannis, başmüzakereci, Kıbrıs Cumhuriyeti, 12 Eylül 2013.

¹⁷⁷ Kıbrıs altyapısının paylaşılan yegane parçaları, Yeşil Hat, zaman zaman görülen elektirik satışları, tarihi Lefkoşa’da levhaların olduğu bir yürüyüş turu ve güney Lefkoşa’nın atık suyunun kuzeyde işlenmesi.

¹⁷⁸ Kudret Özersay, “Exhaustion and Time for Change”, a.g.e., s. 412.

rasyona” dair müzakereler, kısa sürede çok uzun zamandır ulaşılmaması zor bir hale gelen federal çözüme dair görüşmelere benzeyecektir.

Hukuki görüşler ne olursa olsun Kıbrıslı Türkler, Avrupa sınırının içinde fazlasıyla dahil olmuş durumdadır. AB’nin Kıbrıs’ın yeniden birleşmesi düşüncesiyle hazırlanmış olan 2003 tarihli 10 numaralı Protokol’ün metni, adanın tamamının AB içinde olmasından ve bir çözümü yalnızca AB Konseyi’nin (AB ülkelerinin hükümet ve devlet başkanları) onaylamak durumunda olduğundan bahsediyordu. Kıbrıs Cumhuriyeti, hemen hepsi kuzeyde yaşamalarına ve Kıbrıs Rum tarafıyla bunun dışında çok fazla bağları bulunmamasına rağmen 100.000 Kıbrıslı Türk’e halihazırda AB vatandaşlığını verdi.¹⁷⁹ AB Komisyonu, Türkiye’ninki dışında tek yabancı misyon olarak yaklaşık on yıl boyunca kuzeyde çalışmalar yürüttü. Yetkililer, Kıbrıslı Türklerle yardım etmeye ve AB müktesebatını desteklemeye gayret ettiler ve sık sık 1974 sonrası Kıbrıs Türk kurumlarıyla AB’nin ilişkiye girmesini veya Kıbrıslı Rumların mülklerini ihlal eden projeleri engellemesi nedeniyle zorluklarla karşılaştılar.¹⁸⁰

AB içinde bir bağımsız Kıbrıs Türk devleti, Kıbrıslı Rumların her türlü çözümün “tamamen Avrupalı” olmasını talebini karşılayacaktır. Aynı zamanda Kıbrıslı Türklerin de ihtiyaçlarını karşılayacaktır.¹⁸¹ Uzun süredir kuzeyde ikamet eden ve ailesi Türkiye’den gelenler korunacaktır. Gelecekteki bir federasyonda düşünülen tüm yüksek pozisyonların neredeyse tamamı için hassas bir etnik denge elde etme zahmentinden iki tarafı da kurtaracaktır. Etnisiteye dayanan siyasi bir sistem, Bosna’nın bazı azınlıkları bazı görevlerden dışlayan anayasasının 2009’da aleyhine karar vermiş olan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından alaşağı edilme riski barındırıyor.¹⁸²

Son olarak, Kıbrıslı Rumlar (ve Yunanistan) için temel hedeflerden biri de Türkiye’nin AB’ye katılım sürecine bağlı kaldığını ve nihayetinde üye olduğunu görmek. Bunun nedeni, AB’ye entegre olan bir Türkiye’nin Kıbrıs’la aynı pek çok yasal çerçeveyi, normları ve politikaları benimseyecek olması ve bu nedenle tehdit olarak daha az algılanacak olması. Ne var ki statüko, kısmen Türkiye’nin tercihleri nedeniyle ama esas olarak Kıbrıslı Rumların getirdiği sayısız engeller nedeniyle Türkiye ile AB arasında sürekli bir bariyer oluşturuyor. Kıbrıslı Rumların, bir çözüme ulaşamaması ve bu çözümün olmaması nedeniyle Brüksel’in Türkiye’yi cezalandırması için nüfuzunu kullanması durumunda kendi hayati güvenlik çıkarlarının da sarsıldığını kabul etmesi gerekiyor.

¹⁷⁹ Kıbrıs Cumhuriyeti, “KKTC”nin Kıbrıslı Türk olarak saydığı 178.000 kişinin 110.000’ini vatandaş olarak kabul ediyor. Kriz Grubu’na verilen mülakat, Kıbrıslı Rum siyasetçi, İstanbul, Ocak 2014.

¹⁸⁰ 2006’dan bu yana AB, toplumsal ve ekonomik kalkınmayı, altyapıyı, mutabakatı ve sivil toplumu desteklemek, Kıbrıslı Türkleri AB’ye daha da yakınlaştırmak ve bir çözümün ardından AB müktesebatının uygulanmasına hazırlamak amacıyla Kıbrıs Türk bölgelerinde 259 milyon avro harcadı. 2011’den bu yana “elde edilen başarıyı pekiştirmek ve devam eden BM sürecini desteklemek amacıyla” her yıl 28 milyon avro ayırdı. AB Komisyonu, <http://bit.ly/1jsvJoO>.

¹⁸¹ “Kıbrıs, müktesebat sayesinde birleşecek”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Türk yetkili, Lefkoşa, Şubat 2014.

¹⁸² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), *Sejdić ve Finci/Bosna Hersek* davasında 22 Aralık 2009’da verdiği kararda Bosna Hersek’in anayasasının ülkenin üç kurucu grubu olan Boşnaklar, Sırp ve Hırvatlar dahil olmayan bireylerin devlet başkanlığına ve senatoya erişimini engellediği gerekçesiyle insan haklarını ihlal ettiğine hükmetti.

D. İki Devletli Bir Ekonomi

Ekonomi, yedi tartışma alanı içinde en az ihtilafli alan oldu. Dahası, iki taraftaki Kıbrıslılar, bir çözüme ekonomik nedenlerle destek veriyorlar.¹⁸³ Hemen hemen her türlü çözüm, her iki tarafın ekonomisi için son derece yararlı olacaktır.¹⁸⁴ Ancak, federal çatıda yeniden birleşmenin ve hiç şüphesiz bağımsız bir “KKTC”yi AB standartlarına çıkaracak kısa vadeli ve zorlu bir formülün görelisi olarak uzun vadeli maliyetlerini karşılaştıran çok az çalışma var.¹⁸⁵

Ne var ki ekonomi konularında iki devletli bir sistem, zaten yerleşmiş bir gerçeklik durumunda. Ekonomiler neredeyse tamamen ayrılmış ve farklı para birimleri kullanıyor. Yeşil Hat üzerinden ada içerisinde yapılan ticaret oldukça düşük ve azalmaya devam ediyor.¹⁸⁶ Karşı tarafın kurumlarının büyük bölümünü tanımayı reddetme tavrı, bu ayrılığı daha da derinleştiriyor.

Çelişkili olan şu ki, bu ayrılığı kabul etmede uzlaşmak ve Kıbrıs Türk kurumlarını tanımak, iki tarafın birlikte yeniden büyümesine hemen imkan tanıyacaktır. Eğer Kıbrıslı Türkler, AB’ye katılım yolunda olurlarsa Kıbrıslı Rumarla birlikte avroyu kullanmak ve pek çok aynı AB kuralını uygulamak zorunda kalacaklar. Elbette ki bu faydalara ulaşmak federal bir çözüme varılması durumunda veya Kıbrıslı Rumarla Türkiye arasında da dahil olmak üzere tarafların normalleşmeye giden yolu hızlandırmaları durumunda da mümkün olacaktır. Üst düzey bir Kıbrıslı Rum hükümet yetkilisinin belirttiği üzere, Türkiye, “tüm yerkürede aktif. Onların erişimi var, bizim yok. Bizim resmi diplomatik tanınmaya ihtiyacımız yok; sadece ekonomilerimizi birbirimize açalım”.¹⁸⁷

E. Vatandaşlık Konusunu Çözümlemek

1974’ün ardından Türkiye’nin ve Kıbrıslı Türklerin politikası, Kıbrıslı Rumların ayrılmak zorunda bırakıldığı ve Türk ordusunun fethettiği bölgelere nüfus sağlamak için Türkiye’den yerleşimcilerin gelmesini sağlamak oldu.¹⁸⁸ “KKTC”, kayıtlı olan 178.000 Kıbrıs Türk vatandaşı içinde 43.000’inin anne ve babasının Türkiye’de doğ-

¹⁸³ Yeni federasyonda ekonominin yönetimi konusunda “genel olarak anlaşma sağlandı”. Alexander Downer’ın yaptığı konuşma, a.g.e. Ekonomik faktörler, gerek Kıbrıslı Rumlar gerekse Kıbrıslı Türkler tarafından yeni işletmelerin ve iş imkanlarının yaratılması (sırasıyla yüzde 89 ve yüzde 77) ve dış yatırımı çekmek için potansiyelin artması gibi (yüzde 84 ve yüzde 69) önemli bir motivasyon olarak görülüyor. “Cyprus 2015”, a.g.e. Kıbrıslı Rumların, Kıbrıslı Türklerin, Türkiye’nin ve Yunanistan’ın önde gelen dört işveren dernekleri, 9 Ocak 2014’te yaptıkları ortak açıklamada şunları ifade ettiler: “Kıbrıs’ta ekonomik ve sosyal ilerleme ve bütün olarak Doğu Akdeniz’in refahı, hiç şüphesiz adanın ekonomik entegrasyonuna dayanacaktır”. Bakınız <http://bit.ly/KUhHO9>.

¹⁸⁴ Mevcut durum, “siyasetin ekonomi üzerindeki zaferi”. Lord David Hannay, Birleşik Krallık’ın eski Kıbrıs temsilcisi, Lordlar Kamarası’nda yaptığı konuşma, Londra, 13 Haziran 2013. Nasıl iyileşme sağlanabileceğine dair iyimser bir görüş için bakınız <http://simonhustings.com/project/cyprus-nine-oclock-news-in-2030/>.

¹⁸⁵ “Federal çatıda yeniden birleşmenin [uzun vadeli] maliyetleri çığınca, ama hiç kimse bunlardan veya bunu kimin ödeyeceğinden söz etmiyor”. Kriz Grubu’na verilen mülakat, iki toplumlu sivil toplum aktivisti, İstanbul, Şubat 2014.

¹⁸⁶ Mayıs 2012’ye dek altı ayda 10.1 milyon avro olan ticaret düşerek Nisan 2013’e kadar altı ayda 2.44 milyon avro oldu. “Reports of the Secretary-General”, a.g.e.

¹⁸⁷ Kriz Grubu’na verilen mülakat, Lefkoşa, Haziran 2013.

¹⁸⁸ Bazen bu yerleşimciler, muharip güçler arasında bulunan Türk askerleri oluyordu.

muş olduğunu belirtiyor. Kıbrıslı Türk sayılmayanlar arasında adada sadece Türk vatandaşı olarak yaşayan en azından 77.000 Türk ve diğer uyruklara ait 10.000'den fazla insan var.¹⁸⁹ 2008-2012 müzakereleri sırasında Cumhurbaşkanı Hristofyas, 50.000 “yerleşimcinin” yeniden birleşmiş bir Kıbrıs'ta vatandaşlık almasına izin vermeyi teklif etti (Annan Planı'nda bu rakam 40.000 olarak öngörülüyordu). Biraz ilerleme kaydedildi, ancak konu çözümsüz kaldı.¹⁹⁰

İki devletli bir çözüm, bu zor meseleyi çözecektir. Kimin “KKTC” vatandaşı sayılacağı, o devletin ilgileneceği bir konu olacaktır. Kıbrıslı Türkler, muhtemelen gelecekte Türklerin göç etmesini kısıtlayacaklardır, zira kendi topraklarında azınlık olarak kaldıklarını düşünüyorlar ve çok ihtiyaç duyulan işgücü olarak adaya gelen daha yoksul ve daha az eğitilmiş göçmenlere karşı önyargılara sahipler.¹⁹¹ Ancak kuzeyde ikamet eden Türk kökenli pek çok kişi, geçen onlarca yıl içinde daha Kıbrıslı oldular ve gelecekteki “KKTC”de Kıbrıslı Türkler ile Türkiye’de doğmuş olanlar arasında çatışmalar olacağını çok az insan düşünüyor.¹⁹²

Sorun yaratan bir başka konu da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB'ye katıldığı 2004'ten bu yana 100.000 Kıbrıslı Türk'e vatandaşlık vermiş olması. Bunların hemen hepsi “KKTC”nin topraklarında yaşıyor ve bu ekstra kimliği, esas olarak AB pasaportu ile seyahat etmek çok daha kolay olduğundan pratik açıdan düşünüyor. İki devletli bir çözümde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin onları güneyde yaşamalarına dayanarak veya özel bir uygulamayla Kıbrıs Cumhuriyeti vatandaşları olarak kabul etmemeleri durumunda sözkonusu 100.000 kişinin yeni “KKTC”nin parçası olmayı tercih etmesi muhtemel.

F. 1960 Garantilerine Son Verilmesi

Güvenlik ve garantilere dair müzakereler, bir dizi asimetrik korkuyu yok etmeye çalıştı ve başarısız oldu.¹⁹³ Kıbrıslı Türkler, Kıbrıslı Rum çoğunluktan korkuyor (toplumlarından 400 kişi öldürüldü, pek çok kişi 1963-1974 arasında enklavlarda yaşamaya zorlandı); Kıbrıslı Rumlar, Türkiye'den korkuyor (1974 istilası sırasında toplumlarından 3.000 kişi öldürüldü ve Türk askerleri hala kuzeyi hakimiyet altında tutuyor). Kendini, çöküşe geçtiği ondokuzuncu yüzyılda uzaktaki topraklarının Avrupalı güçler tarafından ele geçirildiği Osmanlı İmparatorluğu'nun varisi olarak gören Türkiye, miras aldığı korkuyla hareket ediyor. Örneğin Türkler, uluslararası garantilere rağmen Müslüman ve Türk nüfusunun terk etmek zorunda kaldığı Girit'te olanların

¹⁸⁹ “KKTC” Devlet Planlama Teşkilatı'nın 2006 sayımı verileri, <http://bit.ly/1djYUDV>.

¹⁹⁰ “Convergences”, a.g.e.

¹⁹¹ “35.000 Türk askeri, 30.000 Türkiyeli öğrenci, KKTC vatandaşlığı almış 50.000 Türk vatandaşı ve adada bulunan yaklaşık 60.000-70.000 Türkiyeli işçi ve aileleri karşısında yaklaşık 140.000 kişiden oluşan Kıbrıs Türk toplumunun ... bunalmış olması şaşırıcı olmamalı”. Rebecca Bryant, Christalla Yakinthou, “Cypriot Perceptions”, a.g.e.

¹⁹² Anne-babası Türkiye'de doğmuş 43.000 Kıbrıslı Türk'ün 17.000'i Kıbrıs'ta doğmuş. “KKTC” Devlet Planlama Teşkilatı'nın istatistikleri, <http://bit.ly/1djYUDV>.

¹⁹³ “Çok ilerleme sağlandı, ancak müzakereler halihazırda kuma saplandı ... Kıbrıslı Türkler, büyük bir anlaşma için bir uluslararası konferans beklentisi içindeler, Kıbrıslı Rumlar, öncelikle iç meseleleri çözelim, sonra anlaşmalar konusunda uluslararası bir konferans yapalım diyorlar”. Alexander Downer'in yaptığı konuşma, a.g.e.

(1898-1913) Kıbrıs'ta da yaşanmasından endişe ediyor.¹⁹⁴ İki toplum da “güvenlik ve garantiler” konusunun müzakerelerdeki bariz biçimde en önemli mesele olduğunu düşünüyorlar.¹⁹⁵

Geçmişte bu korkular, Birleşik Krallık, Türkiye ve Yunanistan tarafından imzalanan ve bağımsız Kıbrıs'ın 1960'da güvenlik mimarisini ortaya koyan İttifak ve Garanti Anlaşması sayesinde hafiflemişti.¹⁹⁶ Kıbrıslı Rumlar, bu anlaşmaların gelecekte var olmasını reddediyor. Kıbrıslı Türkler, bunların devam etmesini ve yeni devlet sistemine adapte edilmesini istiyor.¹⁹⁷ Potansiyel bir bağımsız Kıbrıs Türk devletinin çok daha küçük olacağı düşünülürse bir tür yeni mimari, elzem olacaktır.

Uzun süre görev yapan bir Kıbrıslı Türk başmüzakereci, bağımsız bir Kıbrıs Türk devleti öneriyor ve onun “egemenliğinin pratikte sınırlanabileceğine ... bir başka devletle birleşmesinin yasaklanabileceğine ve bu koşulun BM Güvenlik Konseyi ile güvenceye alınabileceğine” inanıyordu.¹⁹⁸ Bu durum, Kıbrıslı Rumların Türkiye'nin onları asla denetimi dışına çıkılmalarına izin vermeyeceğine dair yerleşik korkularını hafifletecektir.¹⁹⁹

Kıbrıslı Türklerin bağımsız olacağı bir çözümde – biraz kısıtlı olsa da – Kıbrıslı Türklerin egemenliği hak edip etmediğine dair sürtüşmeler ortadan kalkacağından federal modele göre önemli bir avantaj ortaya çıkmış olacaktır. Bu, tüm müzakerelerde temel anlaşmazlık konusu olageldi; Hristofyas ile Talat arasında tek egemenliğe dair Temmuz 2008'de varılan anlaşma, yalnızca “ilkesel olarak” kabul edilmişti ve diğer bütün konuların çözümlenebilmesine bağlıydı. Ne var ki Kıbrıslı Türklerle kendi egemenliklerini vermek, Kıbrıslı Rumların bunun kendi çıkarlarına en uygun seçenek olduğuna inanmaları durumunda gerçekleşebilir. Halihazırda bu, tahayyül edilemez olarak görünüyor.

Bunun karşılığında Türkiye, müdahale etme hakkı da dahil olmak üzere Kıbrıs Cumhuriyeti'nin alanları üzerindeki 1960'tan kalan garantör statüsünden vazgeçmek zorunda kalacaktır. Adadaki askerlerinin neredeyse tamamını (daha da iyisi hepsini) çekmek durumunda olacaktır.²⁰⁰ Kıbrıslı Türklerin korunma isteğini karşı-

¹⁹⁴ Bakınız Rauf Denктаş, “Kıbrıs Girit Olmasın”, Lefkoşa, 2004. “Türkiye'nin kurban olduğu varsayımı sözkonusu”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türk yetkili, Ankara, Ocak 2008.

¹⁹⁵ Kıbrıslı Rumların yüzde 72'si ve Kıbrıslı Türklerin yüzde 71'i. “Cyprus 2015”, a.g.e. Üst düzey bir Kıbrıslı Rum yetkili şunları söylüyordu: “yıllarca anayasa meselelerini görüştük. Sorun burada değil”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Haziran 2013.

¹⁹⁶ İttifak Anlaşması, adada NATO üyesi Yunanistan'ın 950 asker, NATO üyesi Türkiye'nin ise 650 asker konuşlandırmalarına izin verdi. Garanti Anlaşması, Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve anayasal düzenini garanti altına aldı ve uzlaşma sağlanamazsa bu amaçla üç devletten herhangi birinin tek taraflı olarak müdahalede bulunabileceği maddesini ekledi. Atina'daki cunta, adayı Yunanistan'a bağlamak amacıyla Lefkoşa'da 15 Temmuz 1974'te bir darbe organize ettiğinde Türkiye, Birleşik Krallık'ın desteğini alamayınca bu maddeyi işgalinin dayanağı olarak açıkladı.

¹⁹⁷ “Convergences”, a.g.e.

¹⁹⁸ Kudret Özersay, “Exhaustion and Time for Change”, a.g.e., s. 411-412.

¹⁹⁹ “Türkiye, Kıbrıs'ı kontrol etmek istiyor Biz küçüğüz, ancak minimum bir özerklik ile ayrı bir oyuncu olarak var olmak istiyoruz”. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Rum yetkili, Lefkoşa, Şubat 2014.

²⁰⁰ Türkiye'nin Kıbrıs'ta bulundurduğu asker sayısı tahminleri, 20.000 ile 43.000 arasında değişiyor. Kıbrıslı Rumların yüzde 94'ü Türk ve Yunan askerlerinin tamamının bir çözümün ardından adadan derhal ayrılmasını istiyor veya tatmin edici buluyorlar; bu rakam, Kıbrıslı Türk için yüzde 36. “Cyprus 2015”, a.g.e.

lamak için yeni Kıbrıs Türk devletiyle bir savunma anlaşması yapabilir.²⁰¹ Kıbrıslı Türklerin çoğunluğu, 1960 anlaşmalarında öngörüldüğü üzere yaklaşık 650 Türk askerinden oluşan bir taburun kalmasını istiyor, bu nedenle birkaç yüz Türk ve Yunan askerinden oluşan grupların kalması için bir zemin olduğu söylenebilir.²⁰² Yine de her türlü anlaşmanın gelecekteki “KKTC” ile Türkiye arasındaki düzenlemenin bu rakamı arttırmayacağını uluslararası denetimle de birlikte belirtmesi gerekiyor.²⁰³ Ayrıca Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk liderler arasındaki 1979 Üst Düzey Anlaşmalarında öngörüldüğü üzere, adanın tamamı askerden arındırılabilir.²⁰⁴

Şubat 2014'teki ortak açıklama, 1979 anlaşmasında olduğu gibi, adanın herhangi bir parçasının ayrılarak başka bir ülkeye katılması ihtimalini reddediyordu. Bu, müzakere edilmemiş bir bölünmeden, bağımsız bir Kıbrıs Türk devletinin eskiden Suriye'nin bir ili olan Hatay'ın 1938-1939'da bağımsız olmasının ardından yaşandığı gibi Türkiye'ye katılmak için oylama yapabileceğinden duyulan gerçek korkuyu yansıtıyor. Özellikle AB'ye katılım sözkonusu olursa bu, muhtemel görünmüyor.²⁰⁵ Ancak, sonuç Türkiye'ye ilhaka denk bir durum olursa Kıbrıslı Rumların ayrılmayı kabul etmesi sözkonusu bile olmayacağından sağlam teminatlar hayati önemde. Böylesi bir sonucun AB veya ABD tarafından tanınması da beklenemez.²⁰⁶

G. Toprak ve Harita

Kıbrıslı Rumlar, toprakla ilgili müzakerelerde esas yarar sağlayan grup olarak görüldüler hep. 2004'teki Annan Planını, Kıbrıslı Türklerin alanını halihazırda Türk askerlerinin işgal altında tuttuğu yüzde 37'den adanın yüzde 29'una indirmeyi öngörüyordu.²⁰⁷ Bunun içinde adanın en iyi plajlarına sahip olan hayalet sahil kenti Maraş ve Güzeyurt da yer alıyordu. Herhangi bir çözüm, BM tampon bölgesinin eski

²⁰¹ Kıbrıslı Türklerin yüzde 79'u, bir çözümün garanti edilmesinde Türkiye'nin rol oynamasını istiyor. “Cyprus 2015”, a.g.e. “Bağımsız bir KKTC, Türkiye ile bir savunma anlaşmasına, hatta askerlere bile sahip olabilir, sorun değil”. Kriz Grubu ile yapılan yazışma, eski AB'li üst düzey yetkili, Şubat 2014.

²⁰² Kıbrıslı Türklerin yüzde 71'i, hem Türk hem de Yunan askerlerinin daimi olarak bulunmasını elzem (yüzde 24), oldukça arzu edilir (yüzde 9), tatmin edici (yüzde 19) veya tolere edilebilir (yüzde 19) olarak görüyor. “Cyprus 2015”, a.g.e.

²⁰³ “Türk askerlerinin çekileceğine dair garantilere ihtiyacımızı var. Çekilmezlerse ne olacak? Bu, 2004'te [Annan Planı'nın başarısızlığa uğramasında] önemli bir soruydu. Gerçekten gitmek istiyorlar mı veya geri gelmeyecekler mi?” Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Rum yetkili, Haziran 2013.

²⁰⁴ Kıbrıslı Rumlar, şimdilerde gelecekteki doğalgaz tesislerini savunabilme imkanını canlı tutmak isteyebilirler. Büyükelçi Tasos Tzionis, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin eski başmüzakerecisi, “Demilitarisation outmoded due to new conditions”, *Philelefttheros*, 2 Ocak 2014.

²⁰⁵ İki toplum da tüm seçenekler arasında en az tercih edilenin, kuzeyin Türkiye tarafından ilhak edilmesi olduğunu belirtiyorlar. “Cyprus 2015”, a.g.e.

²⁰⁶ Kriz Grubu'na verilen mülakat, ABD'li yetkili, İstanbul, Aralık 2013.

²⁰⁷ Geçtiğimiz 40 yıl içinde adada, dört farklı yetki alanı yer aldı: Kıbrıs Cumhuriyeti hükümetinin bölgesi (yüzde 59), “KKTC”nin denetimindeki alan (yüzde 37), BM'nin kontrolündeki tampon bölge (yüzde 3) ve Birleşik Krallık'ın egemen üsleri (yüzde 1).

sahiplerine verilmesi ve muhtemelen Birleşik Krallık'ın egemen üslerinin yarı oranında küçültülmesiyle her türlü çözüm, tüm Kıbrıslıların yararına olacaktır.²⁰⁸

Türk ve Kıbrıslı Türk yetkililer, uzun süredir özel toplantılarda Ankara'nın bir anlaşma durumunda geri vereceği toprağın, Kıbrıslı Türklere tanınacak kendi kendini yönetme hakkı ile orantılı olacağını belirtiyorlardı.²⁰⁹ Kıbrıslı Rumların bağımsız bir Kıbrıs Türk devletine razı olması durumunda bu miktar, teorik olarak Kıbrıslı Rumların lehine maksimum seviyeye ulaşacaktır. Kıbrıslı Rumlara daha fazla toprak vermek, ayrıca fiilen bir işgalci güç olan Türkiye'nin hukuken Kıbrıslı Rumlara ödemek zorunda kalacağı tazminatı da azaltacağından Türk tarafının da yararına olacaktır (bakınız yukarıdaki IV.B başlıklı bölüm).

Siyasi liderler, talepleri arasındaki çizginin nasıl çizileceği konusunda kendi kendilerine karar vermekte zorlanabilirler. Rızaya dayanan bir ayrılıhta anlaşılması üzerine taraflar, bu konuda bağlayıcı bir karar almak üzere bir arabulucu panele başvurabilirler. Ayrıca özellikle Kıbrıslı Rumların askerlerin çekilmesinin gerçekten olup olmayacağına dair endişelerini gidermek amacıyla, güçlü bir uluslararası denetime de ihtiyaç olacaktır.

Federasyona dair müzakerelerde denizaşırı bölgeler, federal alanda yani paylaşılan yetki alanında görülüyordu. Kıbrıslı Türkler, gelecekteki potansiyel gelirden pay talep ediyorlardı, ancak bunu müzakere etmeye başlamak için dahi bir yol bulunamadı (bakınız yukarıdaki II.D başlıklı bölüm).²¹⁰

İki devletli bir çözümde gaz bulunduğu inanan adanın güneyindeki ana bölgeler, rahatlıkla Kıbrıs Cumhuriyeti'nin alanında kalabilir.²¹¹ Türkiye, zaten "KKTC" ile deniz sınırını, esas olarak adanın kuzeyinden geçecek şekilde tek taraflı olarak belirledi. Bunun Türkiye ile bağımsız bir "KKTC" arasında da geçerli olacağı farz edilebilir. Belirlenen durumun açık olması, kaynakların daha hızlı, daha ucuz, daha güvenli bir şekilde geliştirilmesine imkân sağlayacaktır; Türkiye'nin yaptırımlarından kurtulan büyük şirketler, Kıbrıs'ta iş yapmaya başlayacak ve ihracat güzergahları için daha fazla seçenek ortaya çıkacaktır.

²⁰⁸ Birleşik Krallık'ın bir çözüme yardımcı olmak amacıyla adadaki iki egemen üssünün büyüklüğünü yarı oranında azaltma sözünü yerine getirmesi, büyük bir ihtimal. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Britanyalı diplomat, Temmuz 2013.

²⁰⁹ "Eğer boşanma müzakere edilirse Maraş'ı [geri vereceğiz]. Ama [Kıbrıs'ta herhangi bir çözüme ilişkin olarak] anlaşmaz olmazsa, Maraş'ın geri verilmesi kesin değil". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türk yetkili, Ankara, Mayıs 2013. "İki devletli çözüm, mülkiyet ve toprak açısından daha cömert olacaktır. Egemen bir devlete sahip olmak sizi çok daha güven sahibi yapar". Kriz Grubu'na verilen mülakat, üst düzey Kıbrıslı Türk yetkili, Lefkoşa, Haziran 2013.

²¹⁰ "Kafamızda bir oran yok, nüfusa göre olabilir". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türk yetkili, Mayıs 2013.

²¹¹ "İki devletli bir çözüm durumunda güney, güneydeki [deniz alanını] alacaktır, kuzey de kuzeydeki". Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türk yetkili, Mayıs 2013.

V. Sonuç

Federal çatıda yeniden birleşme için kırk yıldır yapılan görüşmeler, kusursuz olmayan, ancak güvenli olan bir statükonun devamını sağlayacak biçimde pek çok açıdan rahatlatıcı bir devamlılık oluşturdu. İki taraf da siyasi eşitliğe sahip, iki toplumlu, iki kesimli bir federasyonun nasıl olacağını çok iyi anlamış olsa da ikisi de bunu pek istemedi veya bunun gerçekleşeceğine inanmadı. Kıbrıslı Rumlar, bu fikri, referanduma getirildiği 2004 yılında ezici bir çoğunlukla reddettiler. Kıbrıslı Türkler ise bir istisna hariç (2005-2010) her zaman iki devletli çözümü savunan liderleri seçtiler.

Bu nedenle Kıbrıs, bir çıkmazda kalmayı sürdürüyor. Britanya'dan kazandığı bağımsızlığın ardından sadece üç yıl boyunca biraz sıkıntılı biçimde de olsa birlikte yaşamış bir ülkenin, çoğunlukla hayale dayalı geçmişine duyulan nostaljinin devam ettiği barışçıl bir ülke Kıbrıs. Kıbrıslılar arasında gittikçe seyrekleşse de oldukça farklı nüfuslara sahip, savaşın travmasını yaşamış, etnik temizliği tecrübe etmiş iki toplumun sırf ikisinde de hâlâ trafik soldan aktığı, Britanya'nın içtihat hukuku uygulandığı, İngilizce'yi aynı aksanla konuştukları ve aynı mizah anlayışına sahip oldukları için yeniden birleşmeleri gerektiği yanlıgısını sürdürüyorlar.

Nostaljiye dayanan politikalar ve bitmek bilmeyen BM arabuluculuğundaki görüşmeler, geçmişe bakan bir yer değiştirme faaliyetinden ibaret. İki tarafı da adanın daha verimli olabilmesi, refaha dönebilmesi ve gerçek barışa kavuşabilmesi için gerçek konulara eğilmekten alıkoymuyor. İki taraf, şimdilerde anlaşmalı ancak iyi gitmeyen bir evlilikte anlamsızca münakaşa eden, birbirine alışmış, ancak aynı mülkü paylaşmaya mahkum edilmiş, mutsuz bir birlikteliği zorla sürdüren bir çifti andırıyor. Kıbrıslı Rumlar, soyuldukları hissi nedeniyle üzüntü yaşıyorlar, tamamen güvende hissedemiyorlar ve normal bir ülkenin yapacağı biçimde kaynaklarını tam olarak kullanamıyorlar. Kıbrıslı Türkler, haksız biçimde izole edilmiş, (Türkiye de dahil) herkes tarafından marjinalize edilmiş ve ayrımcılığa uğramış hissediyorlar.

Kıbrıslı Rumların Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yanı sıra bağımsız ve AB üyesi bir Kıbrıs Türk devletinin varlığı, ikisine de istediklerinin çoğunu sağlayacaktır. Bu durum, aslında adanın AB bünyesinde ortak para birimi, normlar ve vize rejimiyle yeniden birleşmesi anlamına geleceğinden, tarafların tıpkı Avrupa kıtasındaki diğer ülkeler gibi bir sınırla birbirine bağlanmalarını sağlayacaktır. Bu, Kıbrıslı Rumların istediği Avrupa çözümü olabilir. Kıbrıslı Türkler, daha güvende, saygın ve güvenli hissedecek, federal bir yönetimi yorucu ve maliyetli hale getirecek pek çok taleplerinden vazgeçeceklerdir. Türkiye ve Yunanistan, elli yıldır önlerini tıkayan diplomatik bir engelden kurtulmuş olacaklardır.

Tüm taraflar, yaşayabilir bir çözümün bugünkü statükoya çok benzeyeceği gerçeğiyle dürüstçe yüzleşmeliler. Kıbrıslı Rumlarda, Kıbrıslı Türklerde, Türkiye'de ve bölgede çözüme yönelik artan ilgiyi bir fırsat olarak görmeliler ve gerçek bir çözüme ulaşmanın nasıl mümkün olacağına dair tartışmalara başlamalılar. Tüm Kıbrıslıların en çok istediği ve ihtiyaç duyduğu şey, belirsizliğin sona ermesi, sağlam bir hukuki çerçeve, ve kendilerinin ve çocuklarının geleceklerini oturabilecekleri uzun vadeli bir perspektiftir.

Lefkoşa/İstanbul/Brüksel, 14 Mart 2014

Ek A: Kıbrıs Haritası

Map No. 4038 UNITED NATIONS
October 1997 (Colour)

Department of Public Information
Cartographic Section

S.B.A. = Birleşik Krallık'a ait egemen üs

Ek B: Kıbrıs'taki Belli Başlı Müzakere Turları

- 1977 **Makarios-Denktaş Üst Düzey Anlaşmaları.** Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk liderlerin iki toplumlu, iki kesimli bir federasyon için belirlediği parametreler, 1979'da da teyit edildi, ancak bu terimlerin tanımları üzerinde asla anlaşamadılar.
- 1985-89 **Pérez de Cuéllar.** "KKTC"nin 1983'te bağımsızlığını ilan etmesinin ardından BM Genel Sekreteri, Kipriyanu ile (sonradan Vassiliou) Denktaş arasında görüşmeler başlattı. Kıbrıslı Türkler, ayrı bir self-determinasyon hakkına sahip olmak istediklerinden süreç başarısızlığa uğradı.
- 1992 **Butros Gali'nin Fikirler Dizisi.** BM Genel Sekreteri, genel bir çözüm amacıyla müzakereler için bir ana çerçeve önerdi. Kıbrıslı Rum lider George Vassiliou tarafından müzakerelerin temeli olarak kabul edildi, ancak Kıbrıslı Türklerin lideri Rauf Denktaş tarafından reddedildi. Süreç, bir çıkmazla sonuçlandı.
- 2002-2004 **Annan Planı.** BM Genel Sekreteri Kofi Annan, iki kurucu parçadan oluşan ve tek bir uluslararası kimliğe sahip bir federasyon öngören bir plan önerdi. Buna paralel olarak iki toplum arasındaki sınır kapıları 2003'te açıldı. Plan, adanın AB'ye birleşmiş olarak girmesi için bir son dakika hamlesi olarak 2004'te ikili bir referanduma sunuldu. Kıbrıslı Türklerin üçte ikisi tarafından kabul edildi, ancak beklenmedik bir şekilde Kıbrıslı Rumların dörtte üçü tarafından reddedildi.
- 2008-2012 **Hristofyas-Talat görüşmeleri.** Süreç ümitli başladı ancak Kıbrıslı Rumların yavaş hareket etmesi nedeniyle ivmesini kaybetti ve Kıbrıslı Türklerin 2010'da katı tutum yanlısı bir lider seçmelerinin ardından fiilen söndü.